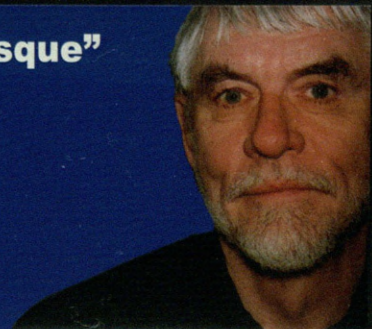

WILLIAM ANTHONY DOUGLASS, Renoko "Mister Basque"

ARGIA

2006ko urtarrilaren 15a | LXIX. urtea | 2.023 zenbakia | 3,50 euro

**Zenbaki honekin
sagardoaren
posterra**

OPARIA

Sagardoaren graziaren formula bila

**Ikerketak egiten ari dira
sagardogileek eskatuta**

OKENDOTARRAK

Bolboraz ondutako itsas leinua

IRITZIAK

- Jose Luis Elorza
- Joseba Barandiaran
- Joxerra Garzia
- Txoli Mateos
- Xabier Mendiguren
- Joxe Mari Ostolaza
- Nekane San Miguel
- Iban Zaldúa

ARGIA LIBURUAK

Erlea gure sendagile

Julio César Díaz

LUIS MARI INTZA ETA PELLO ZUBIRIAREN EDIZIOA

Hemen duzu, apiterapiari buruzko ezagutza orokorra eskuratzeko liburu aproposa. Erleek eta euren sortutako produktuen erabilpen terapeutikoak ezagutzeko aukera.

Prezioa 15€

Harpidedun prezioa 12€

ESKAERAK

• 943 37 15 45 • denda@argia.com
Ohiko salmenta puntuetan • www.argia.com

Gaiak

- 16 **Okendotarrak: Bolboraz ondutako itsas leinua.**
Urko Apaolaza.

Iritziak

- 19 **Asisko Urmeneta.** Gora Pro Nobis.
20 **Xabier Mendiguren Elizegi.**
Eskolako liburuak debalde?
21 **Jose Luis Elorza.**
Independentzia... altxorra ala hipoteka?
23 **Joxerra Garzia.** Zubiak.
Joxe Mari Ostolaza. Hau kuxidadea.
24 **Iban Zaldúa.** Durang-O-Matic.
26 **Joseba Barandiaran.**
Lingua Arrarorum.

Gorka Espiau.

Erdiko kaiera

- 27 **Arkieskultura: Hiru dimentsioko harreman arriskutsuak.**
Nagore Irazustabarrena.
31 **Ama, kantari izan nahi dut.** Mayi Tolosa.
34 **Ezpalak.** Katixa Garate.
36 **Argitalpenak: Hasier Etxeberriari elkarrizketa.**
Pilar Iparragirre.
38 **Denbora-pasak.**
40 **Ihesi: Zugarramurdi, Orabidean barna.** Ainhoa Oiarzabal.
44 **Makina bat kontu.** Jabier Agirre,
Joxerra Aizpurua eta Jakoba Errekondo.

Termometroa

- 49 **Koldo Zuazo: "Orain hasi gara aipatzen hizkuntzarekin gozatu egin behar dela, eta hori da bidea".** Pilar Iparragirre.
52 **Elite ekonomiko-politikoak Davosen du hitzordua.** Daniel Udalaiz.
54 **Bero-beroan.**
56 **Net Hurbil. Munduko elbarri txiroek diote: "Pikutara errukia!".** Pello Zubiria.

Koldo Zuazo

4 | Sagardoa

Enologoek ahotan

Gero eta gehiago kontsumitzen da sagardoa, eta horrek produktuen kalitatea zaindu beharra ekarri die sagardogileei. Horregatik, gero eta gehiago egiten diete kasu enologoek gomendioei eta horrez gain, produktua hobeto ezagutzeko, hainbat ikerketa bultzatzen ari dira.

22 | **Luparekin**
Txoli Mateos

58 | **Azkena**
Nekane San Miguel

46 | **Gorka Espiauri elkarrizketa**
Mikel Asurmendi

10 | William A. Douglass

Renoko Euskal Ikasketen Programa 1967an sortu zuen William A. Douglass-ek. *Mr. Basque* bezala ezaguna, bizitza osoa eman dio Euskal Herria aztertzeari. Euskaltzain ohorezko da, eta 1999an Eusko Jaurilaritzaren Lagun Onari saria jaso zuen.

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendariaren albokoa: Pello Zubiria. Erredakzioa: Mikel Asurmendi, Estibxu Eizagirre, Katixa Garate, Nagore Irazustabarrena, Onintza Irureta, Izaskun Jauregi. Argazkilaria: Dani Blanco. Produktzioa: ANTZA, S.A.L. Sareko Argia: Eli Pombo, Jon Torner, Mikel García, Naiara Irureta.

Kudeatzailea: Berdaitz Goia. Salmenta Burua: Bego Zuza. Harpidetzak: Urtzi Azpiroz. Publizitatea: Igor Garmendia. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Sustapena: Esti Parada. Administrazioa: Marijo Aiertza, Mari Karmen Loiarde, Aloña Sorluze. Bezeroen harrera: Olatz Kortza.

Argitalpenak: Arantza Egaña. Zerbitzuak: Joxe Mari Irazusta.

HELBIDEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baltia. 64122 Urruña. Tel: 559 476000. Faxa: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. POSTA ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions, S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 127 euro. Ipar Euskal Herria: 155 euro. Espainia: 127 euro. Beste atzerriak: 160 euro. Airez: 252 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagaiña Taldeko partaidea da.

Azala: Antza. Azaleko argazkia: Dani Blanco.

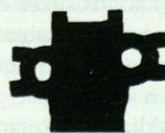

Eusko Jaurilaritzako Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria

Gipuzkoako Foru Aldundia

Gizarte eta Erakunde Harremanetarako
Departamentua

gizarte ekintza

Sagardoa eno

Sagardoa urtetik urtera gero eta gehiago kontsumitzen da Euskal Herrian. Kontsumo altuak berarekin produktuaren kalitatea zaintzeko kezka eta betebeharrak ekarri dizkie sagardogileei. Betebehar horiei behar bezala erantzuteko produktua hobeto ezagutzeko beharra ikusi da, eta horretan ari dira sagardogileak hain zuzen ere azken urteotan. Hainbat ikerketa egin dira eta egiten ari dira sagardogileek beraiek eskatuta.

NEREA PIKABEA

Argazkiak: Dani Blanco

SAGARDOA EKOIZTEKO ETA kontsumitzeko ohitura oso aspaldikoa da Euskal Herrian. Sagardoaren historia ikertu dutenek Euskal Herriko sagardoari buruz aurkitu dituzten lehenengo idatzia XI. mendekoak dira; hala ere, erromatarren garaian jada irasagarren antzeko jakiren bat Euskal Herrian egiten zela erakusten duten beste aipamen batzuk ere badira.

Sagardoa hainbat mendetan zehar egin den arren, ekoizteko moduak eta teknologiak ez dira ia batere aldatu; orain dela gutxi arte sagardoa eskuz egin izan da Euskal Herriko baserrietan.

70eko hamarkadan ia desagertzeaz zegoen Euskal Herriko sagardogintzak susperraldia bizi izan zuen eta sagardoaren kontsumoa igotzen hasi zen. Sagardoa txotxetik edatea izan da batez ere sagardoa kontsumitzeko modua, eta txotxetik edatearen modak ekoizpena areagotu du.

Sagardoak eskuz egindako edari izateari utzi eta ekoizpen industrialak duen edari izatera pasa da; horrek guztiak zenbait eskakizun ekarri dizkie sagardogileei eta eskakizun horiek sortu ahala erantzuna ematen joan dira. Hortaz, garai bateko sagardoa egiteko tresnak alde batera utzi eta sistema berriei —azkarragoak, seguruagoak eta garbiagoak— heldu diete sagardogileek. Hala, altzairu herdoilgaitzeko tresnek ordezkatu dituzte egurrezko tresna zaharrak.

Azken hamarkada honetan, ordea, eman dituzte sagardogileek urratsik handienak, ikerketaren alorrean batez ere. Edari natural izateak ekoizpen prozesua ongi kontrolatzea eta prozesu guztian zehar arreta berezia izatea eskatzen du; prozesu horretan zehar badira oraindik hobetu beharra daukaten zenbait fase.

Horregatik, azken aldian, ikerketara jo dute sagardogileek, beraien produktuaren prozesu kimiko eta mikrobiologikoa hobeto ezagutzeko alde batetik, eta sagardoa egiteko prozesuan sor

daitezkeen arazoei aurre egiteko eta arazo horiek konpontzeko bestetik.

Hartzidura bidez lortutako edari alkoholikoa da sagardoa; prozesu natural baten bidez lortzen da, kontserbagarri eta egonkortze edo esterilizazio tratamendurik gabe hain zuzen. Hartzidura prozesuak bere bidea ongi egin arren, behin sagardoa botilan dagoela ere kaltetu daiteke; sagardoan dauden bakterio eta legami hondakin batzuk botilan barnean dagoen produktua kaltetu dezakete oso denbora gutxian.

Horrez gainera, gero eta buruhauste gehiago ematen dute sagardoa egiterakoan sortzen diren hondakinek. Horiek nola kudeatu edo gutxitu eta nola berrerabili daitezkeen jakin nahi luke sagardogileak. Azken arazo honi irtenbidea emateko lanean ari dira Azti-Tecnalia ikerketarako zentroan.

Sagardoaren erraiak ikertzen

Azti-Tecnalia Zentro Teknologikoa eta Berrikuntzarako Zentroa da. Arrantza eta elikagai-gintza sektoreak garatzeko lanean ari da 1984az geroztik. Sagardogintzari lotutako ikerketekin, ordea, 2001ean hasi zen. Geroztik, hainbat ikerketa burutu ditu eta beste batzuk garatzeko bidean dauzka.

Une honetan burutzen ari den ikerketetako bat "Sagardoaren hondakinen kudeaketa" da. Azti-Tecnaliako Elikagaien Ikerketa Saila ari da lan hori egiten Astigarragako Miguel Zapiain sagardogilearekin elkarlanean. Sagardoa ikuspegi zientifiko-teknikotik ezagutzeko interes berezia azaldu du Astigarragakoak. Ikerketa honen emaitzak sektore guztia onurak ekar diezaizkioke. Miguel Zapiain Gipuzkoako Taldea sagardogile elkarterko kide da, Mina eta Zelaia sagardogileen batera. Euskal Autonomia Erkidegoan 8 milioi litro inguru sagardoa ekoizten dira urtero eta horietatik %30 Gipuzkoako hiru sagardotegi

ogoen ahotan

handi horietan ekoizten da.

Ikerketa horren barnean, hondakinen kudeaketaren ikerketaz arduratzen ari den ikerlaria Jaime Zufia da, eta konposatu aktibo naturalen azterketan, berriz, Jon Tello eta Mari Jose Manzanos ikerlariak ari dira.

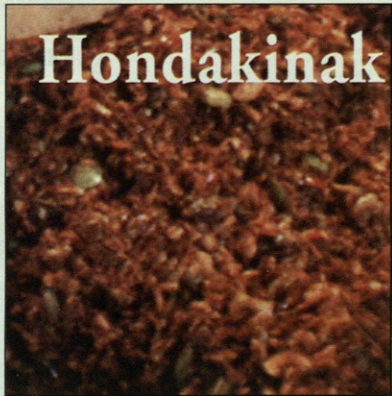
Sagardoaren hondakinen kudeaketa

Produktuaren kalitateak garrantzi handia du sagardogintzan, eta horregatik, erabiltzen den

lehengaiaren kalitate onena ematen duten zatia erabiltzen dira; horren ondorioz, lehengai soberan geratzen da. Lehengaiari –sagarrari– %65eko etekina besterik ez zaio ateratzen; gainerako guztia ez da aprobetxatzen, soberakina da.

Gaur egun, soberakin horiek guztiak hondakin gisa tratatzen dira, eta beraz, horrek hainbat arazo sortzen ditu: ingurumenari lotutako arazoak –hondakin horiek non bota edota nola ezabatu– eta hori kudeatzeko kostu altuak.

Hondakinak berrerabiltzeko aukerak

Sagardoaren hondakinak berrerabili ahal izateko bideak ikertzen ari dira ikerlariak. Bitartean, ordea, ikerketa honen hasieran hondakin horiek kudeatzeko eta berrerabiltzeko hainbat aukera aurreikusi dituzte.

Osagai osasungarri gisa erabili

Sagar puska horiek dituzten substantzia batzuk, konposatu polifenolikoak eta polisakaridoak esate baterako, propietate osasungarriak dituzte. Hainbat ikerketatan frogatu ahal izan da hori. Gizaki eta animaliek izaten dituzten hainbat gaixotasuni aurrea hartzen laguntzen dute, horien artean minbizia, kolesterola, arazo kardio-baskularrak.

KONPOSATU POLIFENOLIKOAK: sagarraren dauden konposatuen familia garantzitsu bat da. Antioxidatzaile ezaugarriak ematen dizkiete sagarrari. Orain dela gutxi arte antioxidatzaile sintetikoak erabili izan dira elikagaigintzan eta kosmetikan; baina azken aldian, giza- eta animalia-segurtasuna dela eta, kezka sortu da, eta horrek antioxidatzaile naturalak erabiltzeko ikerketak bultzatu ditu.

POLISAKARIDOAK: sagarrak ere baditu polisakaridoak. Egonkortasun, gelifikazio eta loditasun ezaugarriak ematen dituzte. Horren barruan pektinak dira ezagunenak. Gaur egun, polisakaridoen arteko konposatu desberdinak aztertzen ari dira, dauzkaten propietate osasungarriak frogatzeko. Polisakaridoak asko erabiltzen dira marmelada, jogurt, azkenburuko, esneki, edari freskagarri eta saltsaren ekoizpenean, goian aipatutako propietate teknologikoak ematen baitituzte.

Energia berriztagarrien bidetik

Aurreko bi aukera horien bidez lehengaiaren hondakinak aprobe-txatzerik ez balezko, lehengai hori beste produktu batzuk garatzeko erabil daiteke:

ANIMALIENTZAKO ELIKAGAI GISA ERABILI: sagar puskak animalientzako elikagai gisa erabil daitezke, pentsua izango balitz bezala, alegia.

KONPOSTA EGITEKO ERABILIA: ongarri organiko egonkorra da, usainik eta patogenorik ez duena, lehorra da eta erraz erabil daiteke. Materia organiko hori deskonposatu egiten da hezetasun, temperatura eta oxigeno baldintza zehatz batzuetan. Loragintzan, basogintzan, nekazaritzan, eta abar erabili daiteke konposta.

BIOGASA: energia berriztagarria da biogasa eta etxean zein industrian erabil daiteke. Beroa edota elektrizitatea sor daiteke biogasaren bitartez. Sagarra, landaretik datorrenez, biogasa lortzeko lehengai aproposa da.

Produktu berriak sortu lehengai erabiliz

Sagarrak elikadura balio handia du eta sagar puska erabiliz beste produktu batzuk egiteko aukera ematen du. Sagarra txikitzerakoan, muztioaren kalitatea ez murrizteko, ez dira puska oso txikiak egiten. Hortaz, erabiltzen ez diren puska horiekin bigarren mailako muztioa egin daiteke.

Proposamena honako hauxe da: sistema baten bitartez muztio horretatik ura pasa, behin eta berriz, muztioaren propietateak har ditzan. Behin hori dago-kion mailara iristen denean sagardo gasifikatua, sagar-uxuala eta sagardo-ozpina egiteko erabil daiteke.

SAGARDO GASIFIKATUA: artifizialki karbonatututako sagardoa da. 4 alkohol-gradu ditu, 30 eta 60 gramo azukre, eta azido karbonikoari dago-kionez 3 eta 5 bitarteko atmosfera. Sagardo botila txikian saltzen da.

SAGAR-UXUALA: patsa destilatuta lortzen den edaria da. Ardogintzan, esate baterako, mahats-hondarrak uxuala egiteko erabiltzen dira.

SAGARDO OZPINA: sagardoaren alkohola azido azetiko bihurtzen denean sagardo ozpina lortzen da. Sagarraren mineral eta bitamina guztiak ditu, eta baita fosforoa eta potasioa ere. Digestioa egiteko propietateak ditu, eta baita propietate diuretiko eta antiseptikoak ere.

Sagardoa egiteko prozesuak hainbat etapa pasa behar ditu: sagarra garbitzea, sagarra txikitzea eta estutzea, hortik sortutako muztioa hartzea eta sagardoa botilaratzea. Sagardoa egiteko prozesuan lau momentutan sortzen dira hondakinak, hauetxek dira:

- ✓ sagardoa egiteko balio ez duen sagarra baztertu egiten da
- ✓ sagarrari zukua ateratakoan sagar patsa deiturikoa geratzen da
- ✓ muztio hondarrak
- ✓ sagardo hondarrak

Taldea-ko sagardogile eta Azti-Tecnaliako ikerlarien helburua hondakin horien kudeaketan hainbat estrategia proposatzea da: alde batetik,

prebentzio eta gutxitze lana; prozesuen eragin-kortasuna handituz, plangintza bat eginez, hondakin gutxiago sortuz, hondakin horri balioa emanez eta barne beharretarako berrerabiliz lor daiteke. Bestetik, hondakin horiek aprobe-txatzea proposatzen da, kanpo beharretan berrerabiliz, birziklatuz eta aprobe-txatuz.

Hasi duten ikerketa honen bidez, lehengai-sagarra-ahalik eta gehien aprobe-txatzea lortu-ko den teknologia berriak garatu nahi lituzkete, sagardoa egiteko prozesuan beti geratzen baitira gero ezertarako erabiltzen ez diren sagar puskak (ikus goiko koadroa). Horrez gainera, kontuan izan behar da gaur egun sagar gutxi dagoela Eus-kal Herrian, eta lehengai horrek komertzialki balio handia izan lezakeela. ■

Domingo Arina, enologoa

«Sagardogileak ohartu dira 'baserrian egindakoa' dela esatea ez dela nahikoa»

Gero eta arruntagoa da sagardotegietan enologoekin lan egitea. Sagardogileek, arbasoengandik eta esperientziaren ondorioz jaso duten ezagutza uztartzen dute enologoaren ezagutza tekniko-zientifikoarekin. Domingo Arina da sagardogileekin lan egiten duen enologo horietako bat. Ardoan egin du Arinak prestakuntza teknikoa, baina sagardoan erabili zuen lehenengo aldiz ikasitako guztia. Hogeita hemezortzi urte daramatza sagardogintzan, horietatik hainbat urte

Asturiasen eta azken 22 urteak Euskal Herrian. Gipuzkoa eta Bizkaiko hainbat sagardogilerentzat lan egiten du. Horretaz gain, sagardogintzari lotutako ikastaroak ematen ditu urtean zehar Mendikoiren bitartez.

Zein da Euskal Herriko sagardogintzak gaur egun duen egoera?

Sagardoa Euskal Herrian aldaketa aldi nabarmenean murgilduta dago; urtetik urtera nabaritzen da aldaketa horrek utzitako arrastoa, batez ere beste garai batzuekin alderatzen badugu. Dena den, oraindik lan asko dago egiteko.

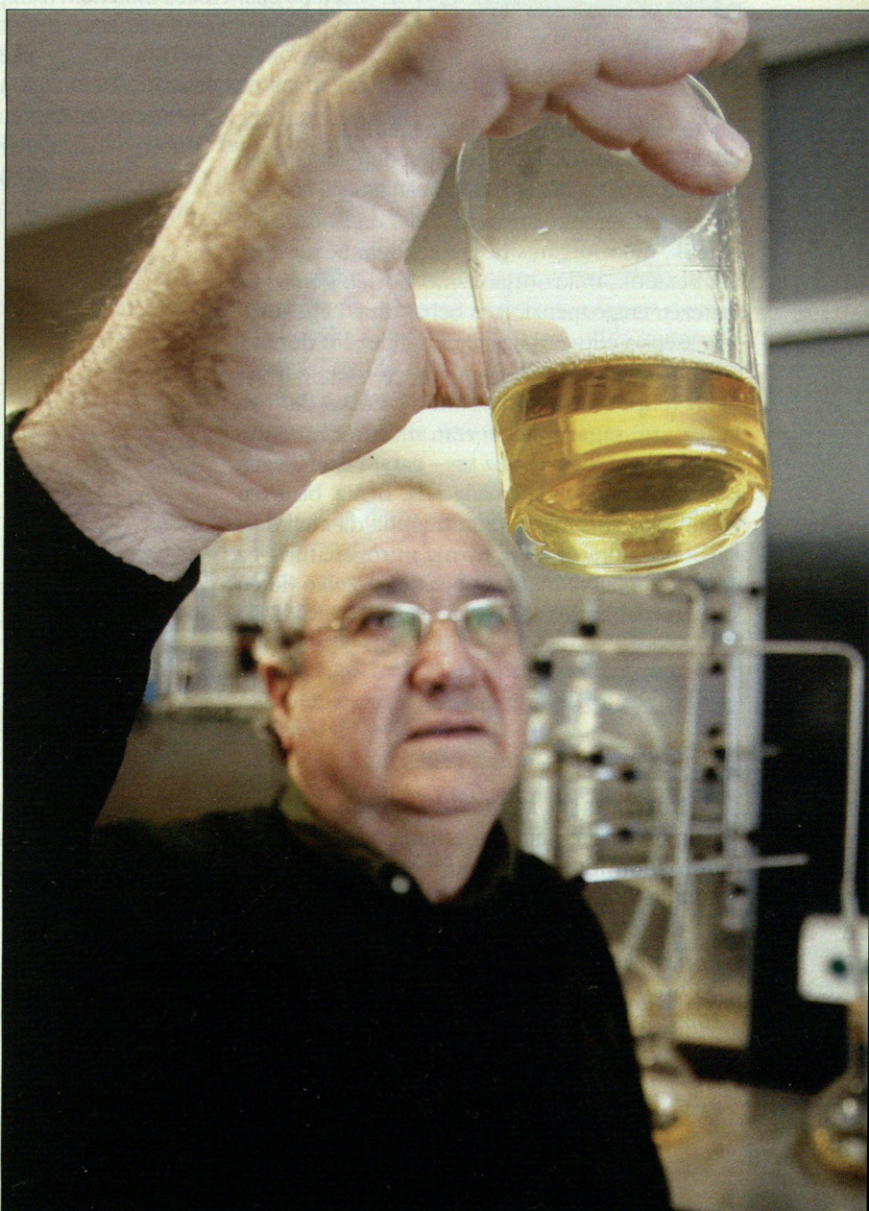
Hortaz, zein dira sagardogintzaren indarguneak eta ahuleziak? Ze alderditan jarri behar dira indarrak?

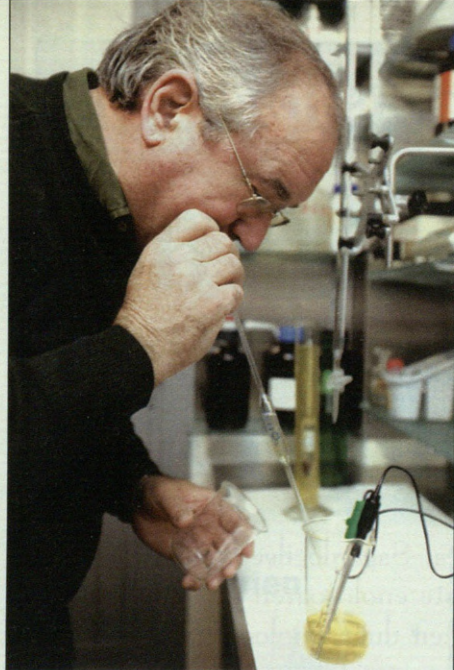
Indarguneei dagokienez aitortu behar da sagarraren garbiketan eman direla urrats nagusiak; lehen hor zeuden gabeziak konpondu dira jada, sagardogile guztiek jarri baitituzte garbiketa-sistemak. Sagardogintzan eman den beste aurrerapausoa fruitua hautatzea izan da; sagarrak kalitatezkoa izan behar duela esatean guztiek bat egiten dute. Horren ondorioz, gero eta kalitate hobea duen sagardoa egiten da gaur egun, azidotasun aldakor gutxiago duena, osasuntsuagoa azken finean; horregatik guztiagatik sagardoan ere aldaketa gutxiago ematen dira.

Bestalde, sagardo litroen kopurua azken sei urteotan % 30-40 inguru hazi da. Horrez gain, sagardoak badu berezkoa duen indargunea ere: alkohol-graduazio baxua; ezaugarri organoleptiko oso interesgarriak ditu. Gainera, sagarrak osagai osasuntsuak ematen dizkio sagardoari, antioxidatzaile natural gisa funtzionatzen baitu.

Ahulezien artean baten bat aipatzearren, uste dut sagardogileek ikasi egin behar dutela sagardoaren ezaugarri positibo horiek aurkezten, horrela lortuko baita sagardoari zor zaion balioa ematea.

Sagardogileen pentsamoldeaz ari zarela, aldaketarik sumatu al duzu?

Bai, pentsamoldean aldaketa handia ematen ari da aspaldidanik. Sagardogileak ohartu dira "base-rrian egindakoa" edota "artisauek eraman egina" dela esatea ez dela nahikoa; sagardoa ongi ekoitzi behar da, eta horrek edariari ematen dion balioaz jakitun dira ekoizleak. Bide horretan adituarekin lan egiteko ohitura hartu dute, eta belaunaldi berriak hor daudela nabari da. Une honetan bost enologo ari gara lanean sagardogintzaren sektorean.

Goian Domingo Arina ikus dezakegu bere laborategian lanean. Sagardoa zurrupatu eta pasatzen du beste ontzi batera bertan probak egiteko.

Bakterioak eta legamiak dira sagardoan eragiten dutenetako batzuk. Nola eragiten dute sagardoan eta nola eduki daitezke kontrolpean eragile horiek? Sagardoak egonkortasunari eutsi diezaion, alde batetik, mikroorganismo gutxi eduki behar ditu, eta bestetik, mikroorganismo horiek garatu ez daitezkeen eragozpenak jarri behar dira. Lehenbizikoa asepsia edo garbitasunaren bidez lor dezakegu; bigarrena, berriz, sagardoa gordeta dagoenean tenperatura kontrolatuz lortuko da. Eta batez ere, sagardoan bertan mikroorganismo horiek —bakterioak batez ere— garatu ez daitezkeen eragozpenak egonda emango da. Beraz, bigarren kasu honetan interesatzen zaiguna da ahal dela karbono-hidratatzaile eta forma nitrogenatua ez egotea, eta bakterioen garapena eragotziko duten substantziak izatea. Azken finean, PH egokia eta

konposatu fenolikoaren gutxiengoaren kontzentrazioa eduki behar dira.

Hartidura fase garrantzitsua da, baina baita, behin sagardoa eginda dagoela, upategietan edota saltokietan ze baldintzatan gordeta edo bilduta egongo den ere. Kontuan izan behar da beti sagardoa edari naturala dela, oso sentikorra dela, eta ez duela batera babesirik.

Nola hobetu daitezke sagardoaren egonkortasuna?

Garbitasuna, sagar-hautaketa eta zuzenketa —beharrezkoa denean soilik—, horiek dira urratsak. Sulfurosoarekin probak egiten ari dira; derri-gorrezkoa da ardogintzan sulfurosoaren erabilera. Horrek egonkortasun fisiko-kimiko-biologikoari eusten lagundu diezaioko, upategian eta botilan.

Nola ondu daitezke orduan botilartutako sagardoa?

Gutxiengo batzuk bermatu behar dira botilartutako produktuan; eskuarteak daukagun produktuekiko ausartagoak izan behar dugu eta harro egon, gure produktua kalitatekoa delako; produktua ezagutu egin behar dugu, horrela lortu ahal izango baitugu erosle edo kontsumitzaile izan daitekeenari gure edariaren ezaugarriak erakustea; eta sektore guztian, salbuespenik gabe, sagardoa sustatzeko kanpaina egin behar da.

Azken urteotan batez ere nabarmena da sagardogile elkarteek ikerketan jarri duten gogoia. Sagardogileek eskatuta, hainbat ikerketa egin dituzte Euskal Herriko Unibertsitatean, baita Azti Fundazioan ere. Ze iritzi duzu ikerketa horien gainean?

Ikerketa beti da onuragarria. Nik oraindik konpondu beharreko zulo asko ikusten ditut, eta kasu batzuetan ikerketaren bidez konpon litezke. Nire ustez, eman den pausorik garrantzitsuena lehen-gaiaren gainean, sagarrarekin, egin den ikerketa da. Sagarren karakterizazioaren gainean doktorego tesia aurkeztu berri du Iñaki Santos gazteak; berak hasitako lanari segida eman behar zaio, sagarra gehiago ezagutuz joan behar dugu.

Fenolak, hau da, sagardoari mikatzasuna eta usaina ematen dioten propietate horiek ikertzen hasi izana aurrerapauso handia izan zen. Sagarren konposizio fenoliko kualitatiboaren ezagu-

Sagardoa egoki kontsumitzeko gomendioak

1- BOTILA IREKI AURRETIK ASTINDU egin behar da; hala, sagardoan dauden sedimentuak homogeneizatu egingo dira.

2- TENPERATURA. Sagardoa 10 eta 13 graduren artean dagoenean edatea gomendatzen da. 12 graduko hotz-beroa da edateko egokiena.

Hozkailuan denbora askoan edukitzea ez da komeni; edan aurretik pixka bat freskatu egin behar da, ez hoztu.

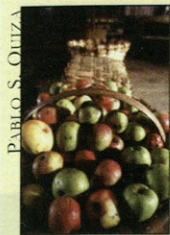
3- Biltegian edota etxeko apaletan botilak izan behar duen POSIZIOAK EZ DU GARRANTZI HANDIEGIRIK kontsumitzeo.

4- SAGARDOA LEKU ILUNETAN GORDETA EDUKI BEHAR DA, argitasunetik urrun. Argiak herdoiltze-desherdoiltze prozesua azkartu egiten du.

5- Sagardo botila ixteko erabili ohi den TAPOI EDO BUXONAREN KALITATEAK BADU BERE GARRANTZIA. Botila ondo itxita egotea komeni da.

Enologoaren lana

Sagardogileek enologoarekin lan egiteko gero eta joera gehiago dute. Hona hemen enologo batek ematen dituen urratsak lan sagardoa egiteko prozesuan:

► Sagardoa egiteko garaia hiru bat hilabetekoa den arren, **URTE OSOAN** lan egiten du enologoak. Sagarretik hasi eta hortik ateratako sagardoa edaten den arte hor egoten da enologian aditua dena. Prozesuan zehar, hainbat aholku ematen dizkio enologoak sagardogileari.

► Egin nahi duten sagardo motaren arabera halako ezaugarriak dituen **SAGARRAK EROSTEKO** enologoaren gomendioa kontuan izaten dute.

► **SAGARDO-TRESNA** guztien, eta oro har, upategiaren garbitasunaz aholkua ematen du.

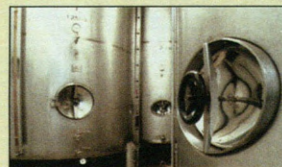
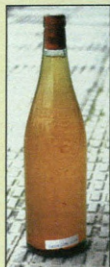
► Sagardoa egiteko **ERABILIKO DEN SAGARRAK IZAN BEHAR DUEN KALITATEAZ** eta hautatu den sagar horrek izan behar dituen ezaugarriez ohartarazten du. Sagar horiek elkarrekin nahasteaz edo zuzenketak egiteaz aholkua eman behar zaio sagardogileari, zeren sagardoak hartitzen hasteko orduan gutxienean ezaugarri batzuk izan behar baititu. Azken finean, lehengaia kontrolatu egin behar da.

► Behin sagardoa hartidura egoeran dagoela gertutik jarraitu behar da **HARTZIDURAK DARAMAN BILAKAERA**; bilakaera hori okertu egin daiteke, eta horrelako zerbait gertatuz gero, zuzenketak egin behar dira.

► Hartidura **TENPERATURA EGOKIENEN** gainean aholkua eman behar zaio sagardogileari; sagardo hori kontsumituko den garai edo epearen baitan egongo da hori: ezin du tenperatura berean hartzitu urtarrean kontsumituko den sagardo batek edota hurrengo urtean edango denak.

► Hartidura prozesuaren ondoren **EDARIA ONTZIZ ALDATZEN DA**, eta beraz, horren gainean ere kontseilua eman behar du enologoak: ontzi-aldaketa egiteko momentu edota modu egokiena zein den jakinarazi behar du. Behin hori egindakoa garrantzitsua da, baita ere, sagardoa gordeta egongo den upelategiaren tenperatura zehaztea; noski, hori ere beharren arabera neurtuko da. Sagardo hori epe motzean edango bada, ahalik eta lasterren helteza komeni da, eta beraz, tenperatura altuetan hartitzea komeni da; aldez, edaria berantago kontsumituko bada, hartidura prozesua geldoagoa izatea interesatzen da, eta hori tenperatura hotzagoen bidez lortzen da. Bistan da, horretaz guztiaz gainera, lehengaiak ere baduela bere garrantzia.

► Domingo Arinaren ustez, sagardogilearen **URREZKO ARAUAK BI DIRA: LEHENGAI A ETA HORREN GARBITASUNA**. Hala eta guztiz ere, sarritan sagardoa desbideratu egiten da berez, eta hori zuzentzen lagunduko du enologoak.

tzan gehiago sakondu du Santosek; esate baterako, fenolen kontzentrazio bera izanda, konposatu horiek modu desberdinetan portatzen direla jakin ahal izan da, bai usainari dagokionez eta baita sagardoa ematen diren beste hainbat baldintzari dagokionean ere. Fenolak elkarri eragiten eta, ondorioz, eraldatzen ari dira etengabe. Hori ezagututa, eman daitekeen egonkortasun mikrobiologikoa eta kimiko-biologikoa aurreikusi ditzakegu: sagardoak izan ditzakeen kolorea, eta zapora eta usainetan izan ditzakeen bilakaera alegia.

Iñaki Santosen lanarekin kuantifikazio fenolikora iritsi gara eta hori urrats handia izan da. Orain dela gutxi arte, sagardoak ez ziren ontziz aldatu behar, ezin ziren elkarrekin nahastu; ez zegoen hori egiteko ohiturarik. Orain, ordea, nahiko arrunta, naturala da, ia-ia arau bihurtu da.

Zentrifugazioari dagokionez, berriz, lehenengo urratsak eman dira; toki batzuetan egiten da. Iragazketa, ordea, esperimentazio fasean dago oraindik. Oraingoz, praktika horiek guztiak uher ezegonkorak —edota dekantatzeko joera gehiago dutenak— kentzera bideratuta daude. Beraz, geroago botilan sor litezkeen hondar eta sedimentuak saihesten dira horrela.

Aldi berean, egonkortasun mikrobiar hobea lortzen da, uherrak kentzean edarian dauden bakterio eta legamien bizitza zaildu egiten da. Produktuaren egonkortasun fisikoarekin (edariaren itxura) eta mikrobiologikoarekin (edariaren zaporea eta usaina) zerikusia du horrek guztiak.

Zer irizten diozu sagardoak jatorrizko izendapena lortzeari?

Oso sagardogile gutxi ekoizten dituzte sagarrak; hortxe dago eragozpena. Bere sagastiak dituzten sagardogileek, noski, errazago dute jatorrizko izendapena lortzeko, sagarrondoak beraienak direlako eta kontrolatzen dituztelako.

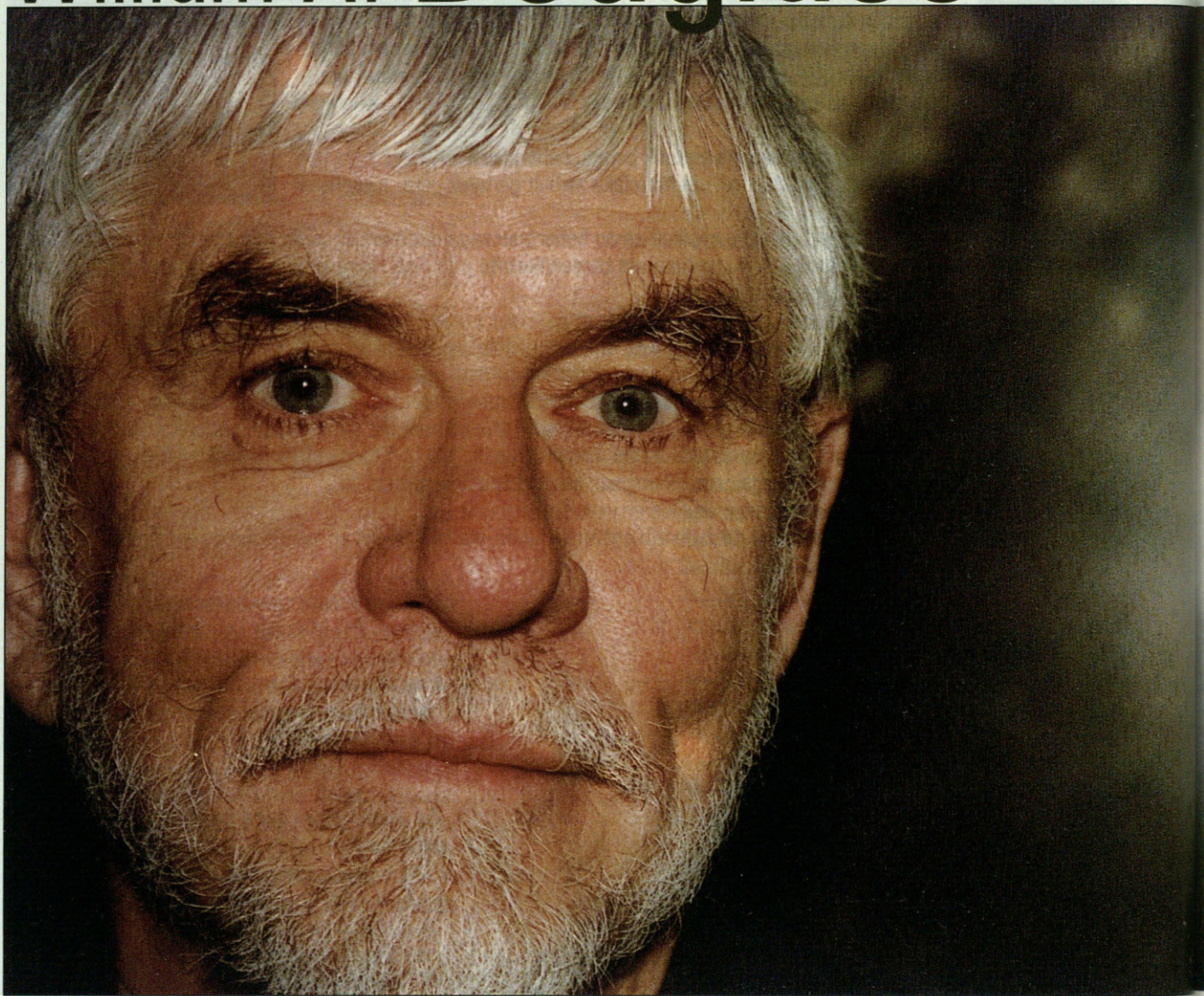
Dena dela, lehengaiaren —sagarraren— balioespen ekonomiko txikian datza arazo nagusia. Sagarrak balio erantsi handiagoa izango balu, sagarrondoak landatzeak merezi izango luke. Baina produktu merkea denez ez du inolako interesik sortzen hori landatzeak eta horren bidez lor daitezkeen abantaili etekina ateratzek.

Sagarraren ezaugarriak goretsi eta horiei balio erantsi hori emango dien marketin lana egitea falta da. ■

«Behin ere

• PERTSONAIA •

William A. Douglass

William Anthony Douglass. Renoko Euskal Ikasketen Programa. 1967an abiarazi zuen eta buru, "koordinatzaile", izan zen 1999ko azken egunean erretiratu zen arte. Bizitza oso bat Euskal Herriaren azterketari emana. Eta, izan ere, "Mr. Basque" da askoren ustez. Titulu horixe eman izan diote antropologo kideek AEBetan, gure herria besterik izan ez duelakoan aztergai. Baina, kontrara, berdintsu izan zitekeen "Mr. Ausi", australiar, edo "Mr. Italian". Egia da, nolanahi ere den, William A. Douglasssek Euskal Herria duela oinarri: Caro Barojaren Itzea, Etxalar eta Aulesti. Hiru ezpata horiek zulatzen dute Mr. Basque-ren bihotza.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Zaldi Ero

«Z diot utziko euskal gaiak ikertzeari»

Nik uste aitonari buruz hitz egin beharko zenukeela lehenengo.

Ez duzu hasiera makala. Aitona meatzari zaildua zen. Harriaren froga kimikoak egiten zituen, mearen aberastasuna zehazteko. Urre-bilatzaile ere izan zen, eta 1892 inguruan urrea aurkitu zuen. Atera kontuak, ekonomia handoa jota zegoen, krisia erabatekoa zen, eta gure aitonak urrea aurkitu! Eta herria eraiki zuten, "Douglass Camp" izenekoa. Baina errearen kontuak, herri hura, beste hamaika bezala, egun bateko lorea izan zen; alegia, urte batzuk iraun zuen. Gero, beste nora edo nora, urre gehiagoren bila. Eta aurkitu zuten, Tonopah herrian, Nevada erdialdean. Dirutza egin zuen, baina gero erreka jo zuen, ordea —benetan erreka jo, gero!—, sos denak galdu zituen. Gure aita zenak bigarren hezkuntza bukatu baino lehen hil zen, eta kito honen ikasketak. Bill zuen izena aitonak, eta hori behintzat utzi zidan legadoan: haren izena daramat nik. Bill. Tira, zuk aitonari buruz galdetu didazu, gure aitaren aldetiko aitona. Amaren aldetik izan nuena ere aipatzeko modukoa da. Arazo larriak izan zituen. Alkoholiko ote zen nago.

Gure amak ez zuen ikasketarik burutu. Ilustratu handirik ez da izan gurean.

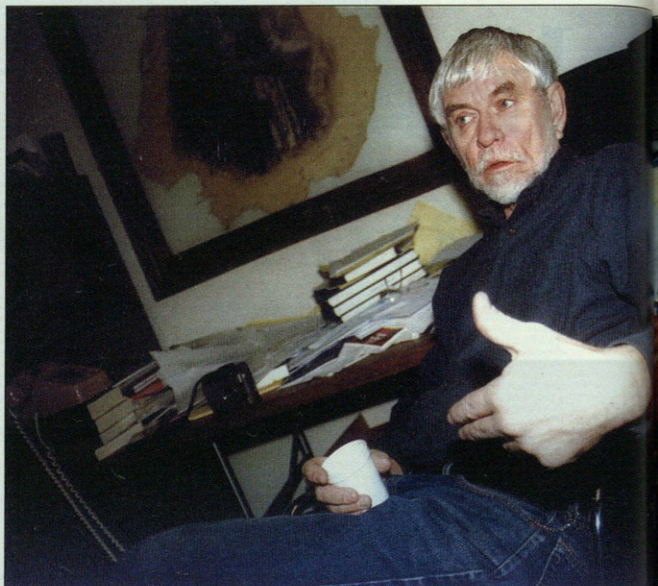
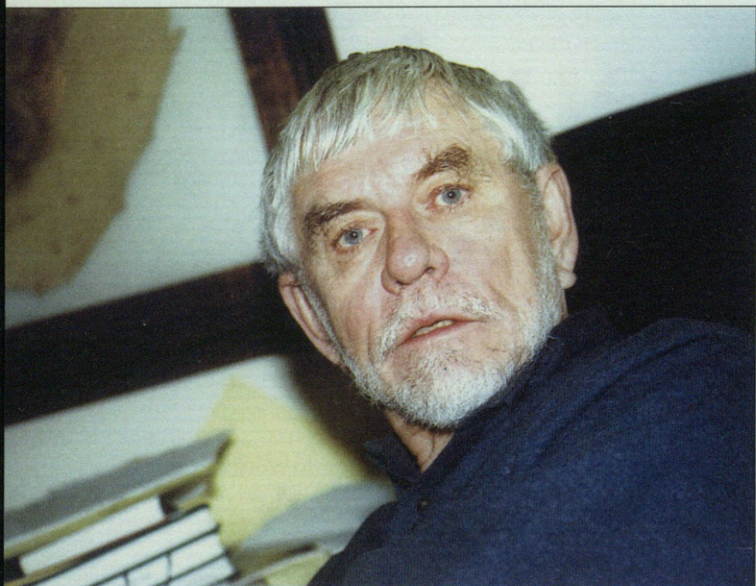
Nortasun agiria

William Anthony Douglass (Reno, Nevada, 1939). Antropologoa. Reno-Nevada Unibertsitateko Euskal Ikasketen Programaren sortzaile 1967an eta bertako arduradun 2000ko atarian erretiratu zen arte. Ikertzaile eta idazle, hasiera beretik hartu zion tamaina idazteari. *Death in Murelaga* argitaratu zuen 1969an, eta *Amerikanuak: Basques in the New World* 1975ean, Jon Bilbaorekin elkarlanean. Geroago, Beltran: *Basque Sheepman of the American West* (1979), *Emigration in a South Italian Town: An Anthropological History* (1984), *Azúcar amargo. Vida y fortuna de los cortadores de caña italianos y vascos en la Australia tropical* (1996), *Terror and Taboo. The Follies, Fables and Faces of Terrorism* (1996), Joseba Zulaikarekin kolaboratuz; *Tap Dancing On Ice, The Life and Times of a Nevada Gaming Pioneer* (1996), bere aitaren biografia, eta *Casting about in the Reel World. Fishing on the Fly*, arrantzari buruzko liburua. "Dozena erdi liburuko gizona naiz", esan izan du berak. Kasino-jabe ere izana da, benetako negoziaduna, duela urte batzuk arte. Reno-Nevadako Unibertsitatearen sariak ditu, bai EHUrena ere. Euskaltzain ohorezko da 1998az geroztik, eta 1999an Eusko Jaurlaritzaren Lagun Onari sariaren jabe egin zen. Oraindik orain, berriz, nazioartean hedaturik dagoen *Nature Conservancy* erakundearen bizitza osoko saria jaso du, urte askoan ekologismoaren alde egindako lanagatik. "Mr. Basque" da, baina hori izebergaren punta baino ez da.

Aitak negozio handiak izan zituen: zenbait kasinoren jabe izan zen.

Bai, gerora. Hasieran, makina txanponjale gutxi batzuk zituen, hiru bat edo, Nevadako meatzari kanpamendu zenbaitetan. Gero, ordea, dirutu egin zen. Aipu handiko kasino-jabea izatera heldu zen. Las Vegasen, Lake Tahoe-n, Renon eta bestetan zituen kasinoak. Renokoek kiebra jo zuten halako batean, eta besteak saldu egin zituen. 2002an hil zen, 91 urte zituela. Oso ezaguna zen Nevada osoan.

Zu, aldiz, entzuteko antropologoa. Nork edo zerk jarri zintuen ikastera? Kontatuko dizut. Niri, eskola baino, mendian ibiltzea gustatzen

Buxungoborda

"Etxalarren egon ginenean Buxungobordan bizi ginen, mendian. Volkswagen bat nuen, baina herrian utzi behar izaten nuen, ezinbestean, haraino biderik ez zegoen eta. Autoa utzi eta mendian gora, ordu erdi bateko bidean. Hortaz, abarka pare ona ibili nuen beti aldean. Askotan, gauez igo behar izaten nuen etxera eta portugaldarrekin egiten nuen topo, muga ezkutuan pasatzen ari zirenak. Hil kanpaiak jotzen ari zen mundu hura. Baserriak husten, mendian gora zeuden herritik aparte, batzuek ez argirik ez bertarainoko kaminorik zuten. Ondoan, ordea, agroturismoaren lehen zantzuak ageri ziren, Bilboko industrialaren txaleta, Donostiako ehiztaria usategiak erabiltzearen dirutza pagatzen zuena... Baserri batzuk mekanizatzen hasi ziren handik pixka batera. Horrela zen. Buxungoborda, berriz, ez dakit, beharbada hutsik dago, nagusia oraintxe lauzpabost urte hil zen eta. Hil zen sasoiari bai, ibilgailuak baserri atariraino iristen ziren orduan".

zitzaidan, ehizan: kastoreak, uretako arratoiak, bisoiak, koioteak... ehizatzen nituen, bakarrik edo beste lagunaren batekin. Ehizatzen genituen animalia horiek denek larru baliosa dute, oso preziatua eta guk, harrapatu eta saldu egiten genituen. Eremuan ere ibiltzen nintzen gaztetan, suge harrapaketan. Kasu honetan ere larrua zen kontua. Nik ehi-zari buruzko liburu praktikoak besterik ez nituen irakurtzen. Hamasei bat urte nituela irakurri nuen lehenengo nobela. Gero, abentura liburueta zaletu nintzen, Amazonas ibaian egiten ziren esplorazio kontuak irakurtzera, eta abar. Haiek bai liburuak! Baina literatura serioa? Ez horixe!

Baina unibertsitatera heldu zinen, zaletasun txikia gorabehera...

Erraz sartzen zitzaidan eskola, horixe da egia. Baina ez nuen unibertsitaterako gogo-

rik batere. Aita, berriz, egoskortuta zegoen. Unibertsitatera behar nuela ari zitzaidan hura beti. Niri, aldiz, Venezuelara joan behar nuela sartu zitzaidan buruan garai hartan, diamante bila! Abentura liburu haietan irakurritako zerak. Abjatu ere egin nintzen hara, baina Mexikora baino ez nintzen ailegatu. Handik, buelta etxera. Venezuelako bidaia hura egiteko dirua behar nuen, eta lanean hasi nintzen Renoko farmazia batean, gauez. Bitartean, aita nire izena emana zuen Renoko unibertsitatean, ikasketak ordaintzen zizkidan, dirua ere ematen zidan, unibertsitatera joan nendin. Eta jakina, ni unibertsitatera, batere ikasten ez banuen ere! Farmazian ari nintzela lanean, gau batean, atzerriko ikastaroei buruzko artikulua bat irakurri nuen: New Yorkeko Unibertsitateak antolatzen zituen, Madril, Complutensen. Orduantxe piztu zitzaidan argia. Aita, nik ikasteko amorratzen. Esana zidan: "Nahi duzun unibertsitatean pagatuko dizkizut ikasketak, baina egin unibertsitatea!". Nik Madrileko programarena irakurri, eta nola Mexiko bertan zegoen, Venezuelako diamanteak ere bai —esate batera diot—, bada, gaztelania ikastea gauza baliagarria izango nuela iruditu zitzaidan.

Eta Madrila, 1959an...

Hemeretzi urte nituela. Aitari esan nionean, ezin sinetsi zuen. Madrila! Baina berak behin baino gehiagotan esana zidan: "Heuk nahi duzun unibertsitatean!". Eta hark ezin hitza jan. Eta Madrila, bai, gaztelania askorik ez banekeen ere. Complutensen hasi nintzen, espainiar literatura ikasten; huraxe zen aukeratu nuen arloa. Gaztelania eskoletara ere joan nintzen, jakina. Hasieran, gaztelaniaz inorekin hitz egiteko gauza ez nintzenez, irakurri egiten nuen,

asko. Dostoievsky, Tolstoi, Steinbeck... irakurri nituen, baita *On Kixote* ere; hilabetean, ordu asko pasatuta, eta hiztegia ondoan nuela. Horrela, zaletu egin nintzen. Dolar batzuk poltsikoan eta, sasoi hartako Madrilen, aberats bizi ginen amerikar ikasleak. Flamenko ikastaroa ere egin nuen nik orduan. Joaquín Rodríguez ematen zizkigun musika eskolak, adibidez. Kontua da orduantxe egin zitzaidalako argia, gogo intelektuala piztu. 1959ko urte hura gabe ni ez nintzen Renoko Euskal Ikasketen Programa irekitzera helduko. Ez al da aldrebesa?

Espainiar literatura ikastera joan, eta antropologia ikasten bukatu zenuen.

Renon ere jasota nengoen antropologia eskolaren bat edo beste, eta gustatu. Madrilen ere bai, beste ikastaroren bat, eta horrelaxe. Kontua da Madrildik Renora itzuli nintzeneko, atzera Iberiara joateko asmotan nintzela. Chicagoko unibertsitatara eskaria bidali eta onartu egin ninduten. Hura herrialde honetako unibertsitate onena zen antropologian. Iberiar Penintsulari buruz irakurtzen hasi nintzen. Caro Baroja, batez ere: *Los pueblos de España*, *Los pueblos del Norte*, *Los vascos*, *La vida rural en Vera de Bidasoa*... Baita Kataluniari buruzko lanen batzuk ere. Baina Euskal Herria iltzatu zitzaidan. Haraxe joan behar nuela nik sartu zitzaidan kaskoan. Noiz edo noiz, herri hartan egin behar nituela nire ikerketak. Chicagon, gainera, bazen beste irakasle bat, Julian Pitt-Rivers, Caro Barojaren oso laguna. Pitt-Rivers-ek jakin zuenean ikasle gazte bat Euskal Herrira begira zegoela, segituan animatu ninduen.

Etxalarra heldu zinen 1964an. Aulestin zinen 66ko hasieran. 67an, Renoko Euskal Ikasketen Programa abiarazi zenuen...

Bertsoa

DOINUA:
LAGUNDURIKAN DANOI

Ia berrogei urte
atzera begira,
zure lana orduan
irten zen argira.
Zeren bila zentozen
zu Euskal Herrira?
Zer aurkitu zenuen
Programan argi da,
baina orduko zenbat
gauza galdu dira?

Aitor Mendiluze

Ez hortaino azkar –alegia, Amerikatik Euskal Herrira hainbat bidaiara eta han egonaldi bat baino gehiago eginda–, baina zuk esan duzun bezala, gutxi gorabehera behintzat. Etxalarra ailegatu ginenean –emaztea, ni bezain gazte; urte bateko haurra, deskuidua; eta hirurok–, ez etxerik genuen, ez ikerketa-gairik nuen nik. Lesakako Maria ostatuan egon ginen lehenengo, Etxalarko Buxungoborda etxea fortunatu zitzaigun arte. Bitartean, Caro Barojaren lagun egiten hasi nintzen, Pitt-Riversen gomendiozko karta ekarri nuen eta. Jira eta bueltaka, Carorekin hizketan eta Etxalarko jendearen hara-honari begira, konturatu nintzen exodoa zela hango gaia. Bertako asko Irun eta Iruñera ari zen. Beste batzuk, Lesaka-

“Euskal jairik euskal jai ibili nintzen

Nevadako eta Kaliforniako zenbait

herritan, Euskal Ikasketen

Programaren berri ona kontatzen

eta diru eskatzen. Uste genuen

euskal amerikarrek lagunduko

zigtela. Baita zera ere! Nik ez nuen

27 urte besterik, gaztea, amerikarra,

unibertsitatekoa... sinesgarritasunik

ez nuen komunitate haren begien aurrean”

ra joaten ziren lanera. Jende mugimendu hark baserriak hustea ekarria zuen ordurako. Eta horixe aztertzea erabaki nuen. Gero, azterketak balio handiagoa izan zezan, Etxalar beste herri txiki batekin konparatu behar nuela iruditu zitzaidan. Eta Aulestira heldu nintzen horrela.

Txantxangorria bezala gabiltza, adarrik adar, denboran aurrera. 1967an hasi zinen Euskal Ikasketen Programan.

Euskal Ikasketen Programan hasi? Programarik ez zegoen eta! Zertan zen ere ez genekien. Ez zertan zen, ez zer behar zuen izan. Eskaintza egin zidaten, onartu nuen, eta eremuan sartzea bezala izan zen hura. Dena, eta ezer ez. Eta, okerreana, neu buru! Nora nindoan batere ez nekiela. Asmatu egin behar zen. Gaitz erdi, ordurako William Jacobsen irakasleak beka eskatua zion *National Science Foundation* erakundeari, hizkuntzaren gaineko ikerketa egiteko, eta halaxe hasi ginen. Gauza bat izan genuen alde. Ordurako, Robert Laxalt idazlea Donibane-Garazin egona zen, urtebetez, eta Philippe Veyrin-en lagun egin zen bertan. Veyrin hilzorian zegoen, eta biblioteka Renori salduko ziola hitz eman zion Laxalti.

750en bat liburu. 6.000 dolar ordaindu genituen. Eta Renoko euskal liburutegiaren hazia jarri genuen.

Liburutegia ez ezik, Programa bera ere gorpuztu egin zen.

Uste baino gehiago kostata, ordea. Gure helburua ikerketa zen. Bekak eskatzen genituen, egitasmoak —eta geure soldatak—, ordaintzeko. Zaila izan zen, nekea. Bestalde, euskal jairik euskal jai ibili nintzen Nevadako eta Kaliforniako zenbait herritan, Programaren berri ona kontatzen, eta diru eskatzen. Uste genuen euskal amerikarrek lagunduko zigutela. Baita zera ere! Nik ez nuen 27 urte besterik, gaztea, amerikarra, unibertsitatekoa... sinesgarritasunik ez nuen komunitate haren begien aurrean. Erre ere egin nintzen, eta Programa, edo dena delakoa —arteana ez zen ezer handirik eta—, uzteko tan egon nintzen.

“Dolar batzuk poltsikoan eta, sasoi

hartako Madrilén, aberats bizi ginen amerikar ikasleak. Flamenko ikastaroa ere egin nuen nik orduan.

Kontua da orduantxe egin zitzaidalda argia, gogo intelektuala piztu. 1959ko urte hura gabe ni ez nintzen Renoko Euskal Ikasketen Programa irekitzera helduko”

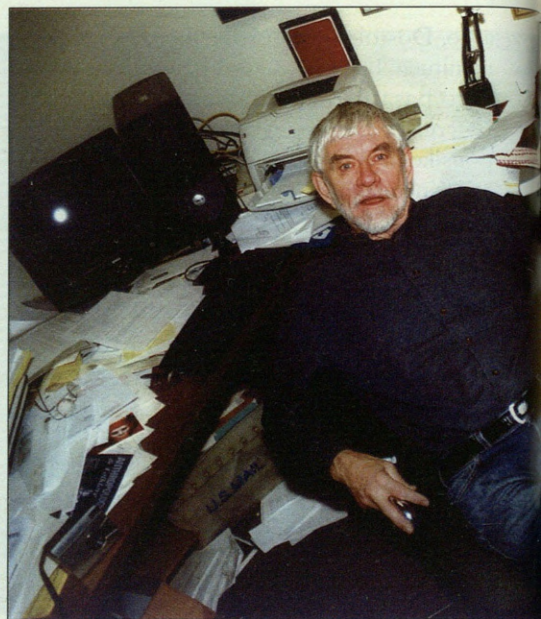
Jon Bilbao izan zenuen aingeru guardako...

Ez da gezurra. Antropologoen biltzar batean ezagutu nuen, ni Renon lanean hasi berri. Ekialdeko kostan ari zen lanean, Maryland-en, hemen, AEBetan. Bateko edo besteko Euskal Ikasketen Programa abiarazteko tentatu zuten, han, non edo nori Ekialdeko kostako unibertsitatearen batean. Jon tentatu zutenak ni neu ere tentatzen saiatu ziren. Renorekin zorretan nengoela esan nien nik. Bateko, eta besteko, Jon eta biok adiskidetu ginen. Renon hitzaldia egin zezan ere gonbit egin nion, eta hark onartu. Etorri zen, eta jende asko joan zen haren hitzaldira, ehun bat lagun. Eta Programari buruz hasi ginen ametsetan. Hark ideia mordoa zuen beti. Gero, atzera bere lanera itzuli zen, Maryland-a. Handik pixka batera, gure buruari joan nintzaion, esanez Euskal Ikasketen Programarik ez zegoela, ni besterik ez zela Programa. Ez nuela idazkaririk, ez laguntzailerik. Behea jota nengoela, alde egiteko gogoak eta, are, asmotan. Hark, zer beharko ote nuen bertan geratzeko. Nik, Jon Bilbao nire ondoan izateak lagunduko zuela.

Muerte en Murelaga

“Etxalarren nengoela, eta bertako azterketa bukatutik, beste herri baten egoera aztertu behar nuela sartu zitzaidan buruan, konparazio egiteko. Eta, astebetez, herriz herri ibili nintzen Euskal Herrian, Etxalarren antzeko ezaugarriak zituen herri baten bila.

Kontua da Aulestira jo nuela azkenean. Munitibarko Arbatzegiko tabernariak Aulestiko parrokoarengana zuzendu ninduen. Jon Emilio Kortabitarte, huraxe omen zen niri komeni zitzaidana. Joan eta, abadeak, ni hartu eta Zubero auzoko Goitiandia baserrira eramanez ninduen. Bertako etxe-ko jauna Idahon artzaina izana zen, eta artean Idahon bertan zituen seme bi ere. Ondo hartu ninduten, baina, nik uste On Emiliok ez ziela erabakitzen ere utzi. Eta bertan geratu nintzen urtebeterako. Gero, On Emiliorekin berriketan, heriotzaren inguruko errituen berri izan nuen, eta haiexek aztertu nituen *Muerte en Murelagan*”.

Kontaiezaguzu behin edo behin esan izan didazun hori: “Lehen mailako jendeak, lehen mailako jendea kontratatzen du. Bigarren mailakoak, hirugarrenekoa”.

Horretaz gogoatzen zara? Baita neu ere. Ez zait egundo ahaztuko. Jon Bilbao ondoan nahi nuela gure departamenduko zuzendariari esan nion bilera hartan, bukaeran, galdera berak: “Zertan ari zara lanean?”. Nik, honetan eta hartan, Programaren kontuak adierazi nizekion, dirua biltzeko estrategiak azaldu nizekion. Berak besterik zuen buruan, ordea: “Ez, ez, zeure lanari buruz ari naiz, ikerketari buruz”. Erantzun nion gauez jarduten nuela lanean. *Muerte en Murelagaren* zirriborroa lantzen ari nintzela, irakasle baten oharra lantzen, argitaratu aurreko. Berak, orduan: “Bada, egunez ere idatzi, egin lan horretan egunez ere. Bukatu zure lana. Gustuko duzun zer edo zertan lan egiten ez baduzu, orduantxe akabo, orduantxe bai alde egingo diguzula”. Gogoan hartu nion. Gero, azkenik esan zidan: “Eta, Jon Bilbao hori? Hortaino ona da?”. “Oso ona”, nik. Eta, segituan, ginga jarri zion berriketari: “Hobe duzu, haren arabera neurria izango duzu eta. Jonen arabera epaituko zaitut zeu. Lehen mailako jendeak, lehen mailako jendea kontratatzen du. Bigarren mailakoak, hirugarrenekoa”. Betiko gelditu zait akorduan. Egia esan, Jon Bilbao gabe ez dakit nola burutuko ote nukeen Renoko Programa. Harrezkero hasi ginen bide egiten.

Bide handia egin duzu. *Amerikanuak* liburua. Australiara ziren euskaldunen gaineko lana. Euskal Ikasketen Programaren argitalpenak. Euskal Liburutegia... Ikerketa Italian. Hainbat eta hainbat artikulua eta kolaborazio. Kasino-

jabea. Laburbiltzen asmatzen ez dudan antropologo eta *businessman* bizitza, oso-oso. Sariak, merezimenduak eta ohoreak. Erretiratu zinen eta...

Bai, erretiratu nintzen eta porrot egin dut horretan, ez nintzen eta erabat erretiratu. Ez nuen asmatu.

Zer esan nahi duzu?

Astean behin baino gehiagotan etortzen naitela Programara, etxean ere bulegoa daukadan arren. Orain "Zentroa" da baina. Iker-tzen eta idazten segitzen dut. Joseba Zulaika zuzendari zelarik, beti nuen deia edo mezua, galdera, iritzi edo aholku eskea. Gainera, Zentroko Aholku Batzordean sartu ninduten. Bertako dinosauroa naiz. Zulaikak adarra jotzen zidan. "Museoko ikuskaria" omen naiz. Inor kanpotik etorri eta neuk hartzen ditut. Osterantzean, arrantzari buruzko liburua argitaratu dut erretiratu gero: nire ibilerak ez ezik, arrantzari buruzko gogoetak egiten ditut. Turismoari buruzko pare bat artikulua ere ez ditut idatzi zaharrak, kolaborazioan. Batak Euskal Herriko turismoa du aztergai; besteak, aldiz, Las Vegasekoa. Alegia, hau eta hura, eta ezin atertu. Australiara ziren euskaldunen gaineko lana ere idazten ari naiz; beharbada, horixe dut, oraintxe, egiten ari naizen lan akademikorik garrantzizko-

Erreleboa

"Ni erretiratzearekin bateratsu, hiru antropologo, Jacqueline Urla, Robert Clark eta Begoña Aretxaga, Renora etorri ziren gure Programa aztertu eta ebaluatzerara. Oso ontzat eman zuten gure lana. Lortu gintuzten. Ondorioz, unibertsitatearen administrazioari joan gintzaizkion eta lanpostu gehiago eskatu genizkion, unibertsitatea aurrekontuak murrizten ari zenean! Eta eman egin zizkiguten. Nik kargua utzi eta Zulaikak hartu, lehen halako bi dira langileak orain. Egundoko abiada hartu zuen Programak eta erabakiak hartzen erabat asmatu duela esango nuke. Ni pozik egon naiz hura lanean ari zen bitartean. Programak dinamikotasun handia du. Programa zaharrak ere bere lana egin zuen, baina oraingoak beste dimentsio bat du. Zulaika, bestalde, antropologo izan arren, nahiko administrari ona izan da. Enpresamintegia egitea bezala izan da berarentzat, baina asko ikasi zuen, eta azkar. Gainera, etorkizun sen handia izan du. Errelebo bikaina. Lasai hartu nuen erretiroa".

ena. Honezkero badakit behin ere ez diodala utziko euskal gaiak ikertzeari. Duela hiruzpatalau urte Nevadako kasinoetan girotutako nobela idazten hasi nintzen. Hainbat orri eta makina bat koaderno zirriboratu ditut, eta idazten segitzen dut. Nevadako kasino baten bizitza eta heriotza da nobelaren gaia. Fantasia puru-purua, bistan denez. Erretiroa? Zer erretiro? ■

Bolboraz ondutako itsas leinua

Donostiako Okendo Kultur Etxean *Okendotarrak*, *Donostiako leinu bat* erakusketa zabaldu dute, Donostiako Udaleko Kultura Sailak antolatuta. Erakusketara sartu eta berehalaxe sumatzen da historia handiko familia zela okendotarra, itsasoari lotua batik bat. Sarreran, girotzeko lanak egiten dituen ontzi-kanoia ikus daiteke, XVI. mendeko *falconete* bat. Haren ondoan dagoen Felipe II.aren erretratuak ustekabeen harrapatzen gaitu; zer ikusi ote du Okendok, eguzkia sartzen ez omen zen inperioko nagusiarekin? Aurrera egin eta sala handi batek seko barneratzen gaitu noblezia, gerra eta abenturazko itsaso sakonean.

URKO APAOLAZA
Argazkiak: Dani Blanco

OKENDOTARRAK, *Donostiako leinu bat* erakusketa zabalik egongo da urtarrilaren 24 arte. Bertan irakurri daitezke okendotarrek espainiar erregearen armadan eginiko balentriak eta jasandako porrotak, ikus daitezke Okendo familia osatzen zuten emakume eta gizonen erretratuak, Velazquez-ek pintatuak bali-ran, itsasontzirako instrumentuak eta maketak, ezpatak, estandarteak... leinu baten historia, begiratu batean. Erakusketa zabalik egongo da urtarrilaren 24a arte.

Etxe txiki bat hondartza handi batean

Jakina da gaur egun Gros auzo erraldoi eta dotorea dagoen lekuan, garai batean hondartza handi bat besterik ez zegoela. Hondarra, baratza koxkor batzuk eta etxe bakarren bat, besterik ez. Urbanizazioa gero etorri zen, XIX. mendean, Gros familiak sustaturik. Ordutik egin ziren Santa Katalinako harrizko zubia, itsasoari eusteko horma, San Ignazio eliza, Txofre zezen plaza eta baita Kursaal kasinoa ere, besteak beste.

Okendotarren etxea beraz, leku bakartian zegoen hasieran, Uli mendia-aren magalean eta itsasertzean. Etxe txikia palazio bihurtu

zuten aberastu orduko, armarri eta guzti. Udako egoitza zuten ordea, eguneroko etxea Donostiako alde zaharrean baitzuten, 1813an ingelesek beste eraikin guztiekin batera su eman zioten arte. Badakigu Uliako palazioa XVIII. mendean beste familia bati alokatu ziotela okendotarrek, baserri gisa erabiltzeko, Manteo baserria alegia. Ordutik inguru guzti hura Manteo izenez ezagutzen da. 1939an baserri haren jabetza Udalaren esku geratu zen eta eraberritze lanei esker jatorriko palazioaren itxura berreskuratu du eraikinak. 1964an monumentu izendatu eta museo historiko gisan erabili zen, gero Kultur Etxe bilakatu zuen Donostiako Udalak, gaur egun arte.

Leinu bat itsasoari begira

Euskal Herria herri txikia da. Nekazaritzarako leku gutxi izanik, beste jarduera batzuetara jo behar izan zuten bertakoek eta Europako kostaldeko beste herri askotan bezala garratzi handia izan zuten merkataritzak, arrantzak, burdin industriak eta egurraren esplotazioak. Horrek guztiak leku batera eramaten gaitu azkenean: itsasora. Itsasoak aukera paregabeak ematen zituen aberasteko, eta Amerikaren konkista hasi zenean, oraindik gehiago.

Donostiako kaia XV. mendean eraiki zuten, eta mende horretan hartu zien inguruko herriei gaina, merkatal hiri bezala. Ez da harritzekoa Anton Bono Okendokoa 1429an Donostiara ailegatzean itsasoari begira jarri izana. Bere oinordekoak laster hasi ziren itsasoko ofizioetan, Antonio Okendo La Torre sokagile zen eta honen semeak, Miguelek, sokagile eta kalafate lanak egin zituen gaztetan. Miguel 13 urterekin joan zen Cadiz-era, eta gero Indietara jo zuen, karrera egitera. Handik hona ibili zen Cadiz, Sevilla eta Ameriketara, bere ontziekin komertzioan eta 18 urteren ondoren bueltatu zen Donostiara aberastuta. Dirudun baten alabarekin ezkondu eta Uliako etxea palazio bihurtu zuen. Miguel Okendo gure artean ezagun bada, Felipe II.ari egindako zerbitzu militarrengatik da, Gipuzkoako eskoadrako jeneral lanetan: Oran-en, Azoreetan... Donostiarren matxina-

da bati ere aurre egin zion Okendok, borrokarako itsasoratu nahi ez zutelako. Sari bezala Santiagoko abitua eman zion erregeak. 1588an Armada Garaiezinean jasandako porrotaren ondoren hil zen.

Miguel Okendo eta Maria Zandategik seme bakarra izan zuten, Antonio Okendo, 1577an jaioa. Honek katapultatu zuen Oken-

do abizena maila gorenera. Familiaren ondasunak izugarri handitu zituen Antoniok, erregearen zerbitzuetan Amerikan ibili zen, orduko bukanero eta kortsario arriskutsuenei aurre egiten eta lortutako botinen zati bat eramanez. Almirante izendatu zuten eta horren ostean Brasilgo Pernambucon holandar ontzi flota mendean hartu zuen, 1631ean.

Eskoadrako jenerala ala pirata soila?

1588. urtean, Armada Garaiezina izeneko ontzidia Lisboatik atera zen Britainiar Irlak okupatu eta menderatzeko asmotan, Felipe II.aren ametsei jarraiki. 130 ontzik eta 30.000 gizonek osatzen zuten armada hura eta Miguel Okendo jenerala Gipuzkoako eskoadrako buru zen, 14 ontzirekin. Hilabeteak pasa zituen Okendok eskoadra preparatzen eta hartu eman

gorabeheratsua izan zuen espainiar erregearekin denbora horretan. "Erreinu honetako itsasoak garbitzeko" Okendok Galizia aldera egin zuen lehenik eta gero Lisboan elkartu zen gainerako itsasontziekin. Armadak erabateko porrota jasan zuen Francis Drake ingelesearen aurrean. Drake pirata beldurgarria zen bertakoentzat, holandesentzat Okendo zen bezalaxe.

Porrotaren ondoren, itsasontziak ahal bezala iritsi ziren Euskal Herriko kostaldera. Okendok Pasaia eraman zuen Nao kapitaina, laurrehun gizon inguru barruan zituela. Pasaian zegoela, bolborak su hartu zuen eta itsasontzia lehertu egin zen airean. Miguel Okendo hori gertatu eta egun gutxiren buruan hil zen Pasaian bertan.

Urte batzuk geroago, Dunas-eko batailako zaurien sukarrarekin hil zen. Iparragirrek hiru mende geroago gizon hilezkor argia deitu zion bertsoan, eta Donostiako Victoria Eugenia teatroaren ondoan estatua jarri zuten, 1892an, bere oroimenez.

Bi belaunalditan, okendotarrak beren burua Gipuzkoako familia garrantzitsuek bezala janztea lortu zuten. Geroztik Okendo abizena askotan azalduko da itsasoari loturik: Miguel Okendo Molina esaterako, eskoadrako jenerala izan zen (ekaitz batek bere ontzidia suntsitzera-koan, idazle bilakatu zen), honen bi seme, oster, itsasontziko kapitain egin ziren, Francisco Antonio Okendo izeneko oinordekoa bezalaxe. Azken hau Hernaniko Errege Aingura Lantegiko inspektorea zen eta bere ekimenez eta aita Larramendiren laguntzarekin lortu zuen, 1748an, erregearen armadarako aingurak egiteko kontratu pribilegiatua.

Ezkontza, noblezia eta ondasunen giltza

Okendotarrak ez zuten berezko noblezia titulurik, Antonio Okendo agurea sokagile besterik ez zen, azken finean. Baina Erdi Arotik atera berritan odolak eta nobleziak garrantzi handia zuten, baldin eta espainiar administrazio-tik zerbait lortu nahi bazen. Ezkontza izan zen Okendotarren giltza eta baita beste diru iturri bat ere. Ezkontza bidez batu zituzten okendotarrak San Millan, Lazkano eta Lasarte familiak.

Maria Zandategik Lasarteko dorrea eta bertako etxe gehien jabetza utzi zion okendota-

rren familiari. Maria Lazkanokoak berriz, Gipuzkoako Ahaide Nagusi handien ospea eta dorre zaharra. Alargundutakoan jauregi bat eta bi komentu eraiki zituen Mariak dorre zahar honen ondoan, Lazkaon. Maria Teresa San Millanen ezkontzarekin zirkulua itxi zuen itsas familia ospetsuak, Maria Teresak lotura zuzena baitzuen okendotarrekin, aita eta amaren aldetik. Zizurkilgo San Millan titulua ere bereganatu zuten honen seme-alabek.

Okendotarren fede katolikoa oso handia zen. Miguel Okendo Molina idazleak, Santa Brijida gauean ekaitzetik libratu zelako, Lasarteko brijidatarren komentua eraiki zuen, eta han sartu zituen bere bost alaba, moja. Honen aita berriz, Antonio Okendo almiranteak, beti uste izan zuen Arantzazuko Amaren babesarekin irabazi zuela Pernambucoko borroka. Donostiako erakusketan ikusi daiteke Okendok Arantzazuko Amari eskaini zion kainoi bola: bolborak eta itsasoko ur gaziak ondutako arrastoak ikusi daitezke burdin azalean, Okendoren bizitza itsasoan ondu zen bezalaxe. ■

Genealogia

Antonio Okendo Latorre – *Maria Dominguez de Segura*
Sokagilea, Donostian jaioa XVI. mendean

Miguel Okendo Dominguez de Segura – *Maria Zandategi*
Jenerala, 1530-1588.

Antonio Okendo Zandategi – *Maria Lazkano*
Almirantea, 1577-1639.

Miguel Okendo Molina – *Maria Teresa San Millan*
Idazlea, Madrilén jaioa 1627an. Antonio Okendo eta Ana Molinaren seme ez-legitimoa

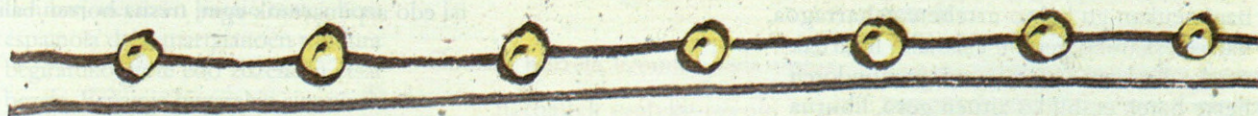
Arisko Urmeneta

ESTRENALDIA :

ZERRIAL KILLER

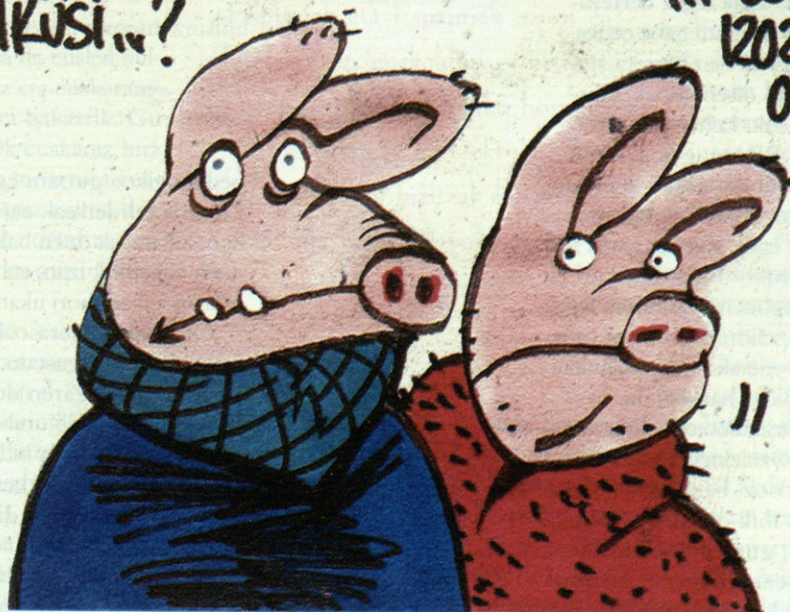
IN

< TXERRIBODY >

FILMA
IKUSI...?

... Adarkia
IZOTTEKOA
OMEN

Xabier Mendiguren Elizegi

IDAZLEA

Eskolako liburuak debalde?

Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak asmoa omen du eskolan erabiltzen diren ikasliburuak ikasleei doan emateko. Ze ondo, ezta? pentsatuko duzu. Bai baina ez. Gaiak koxka asko ditu, eta pare bat buelta ematea merezi du, hobe beharrezko astakeriarik erabaki baino lehen.

Orain arte plazaratu denez, hauxe omen da proposatzen den plana: eskolak berak erosiko ditu liburuak, haurrari emango dizkio gero maileguan, eta haur horrek, urte osoan erabili ondoren, ikastetxeari itzuliko dizkio liburu horiek, hurrengo ikasturtean beste neska-mutil bati utzi diezazkioten. Liburuek, hartara, dozerdi bat urteko bizitza izango lukete, eta familiariek batere gasturik ez. Hortaz, denok pozik?

Sistema horren oso antzekoa erabiltzen genuen gure auzoan txikiak ginela, orain dela hogeita hamar urte. Ez gobernuak araututa, ezpada jendeak berak: bizilagun bat baldin bageneukan gu baino urtebete zaharragoa, harixe eskatuko genion eskolako liburuak uzteko, ikasturtea hastean; eta gure ondoren beste batek erabiliko zituen gero, liburuak guztiz hautsi edo ikastetxeak beste testu bat proposatu arte. Gizarteak berak alde batera utzi baldin badu mailegu informal hori, bi arrazoiengatik izan da: ongizate-maila handitu egin dela, eta liburuak ondasun moduan estimatzen ikasi dugula.

Eta orain Hezkuntza Sailak legez berrezarri nahi. Ondorioei asko begiratu gabe orde. Izan ere, ez dira gutxi, asmo hau aurrera ateraz gero, kaltetuta aterako diren arloak. Hasteko eta bat, liburu-dendak. Lehen ere zartako latza eman zien PPren gobernuak eskola-liburuen prezio librea ezarri zuenean, saltoki handien onerako, txikiek ez baitzeukaten beherapena nondik egin. Eta zer axola niri denda txikiak? pentsatuko duzu. Ba, zuri ez dakit, baina irakurketa eguneroko ohitura legez bultzatzea interesatzen zaion ororentzat oinarritzkoa beharko luke herrietako dendak bultzatzea. Honek kontrako bidea hartzen du.

Hurrengo kaltetua argitaletxeak dira, bista-ko denez. Horiek ere ez zaizkizula axola erabaki dezakezu, eskubide osoz, baina erne: euskal argitaletxeak aski larri ibili ohi dira eskolako materiala ateratzeko, gure demografiaren berezko mugak direla-eta —horretaz jabeturik sortu zituen Jaurlaritzak EIMA programak—; orain, argitaletxe batzuk arriskuan egon litezke

DANI BLANCO

eta beste batzuek utzi egin diezaiokete ikasliburuak ateratzeari; hala gertatuz gero, nork ziurtatuko du euskal curriculumaren irakaskuntza gutxienekoa? Nolakoak izango dira kanpoko argitaletxeetatik etorriko diren mapak, irakatsiko den historia? Pentsa pixka batean horretaz.

Sortzaileak ere ez dira libratuko: asko eta asko dira eskolako materialak sortzeko lanetan dabiltzan marrazkilari, idazle, diseinatzaileak, eta horien lana nabarmen murriztuko da. Libre zara ez zaizula inporta esateko, baina ez esan gero euskal kultura inporta zaizunik.

Kulturgintzaren sare industrial osoa ukitzeaz gainera, erabiltzaileei eurei ere ez die mesederik egingo. Ez duzula uste? Horra. Batetik, liburuetan aukera txikiagoa izango da, eta beharbada eskasagoa ere bai, merkezurtean egin beharko bailituzkete batzuek testuak. Bestetik, ikasturte osoan, egunero-egunero lan-tresna izango duen liburuan haurrak ezin badu oharrik erantsi edo azpimarrarik egin, tresna horren balio

Sortzaileak ere ez dira libratuko: asko eta asko dira eskolako

materialak sortzeko lanetan dabiltzan marrazkilari, idazle,

diseinatzaileak, eta horien lana nabarmen murriztuko da.

Libre zara ez zaizula inporta esateko, baina ez esan gero

euskal kultura inporta zaizunik

pedagogikoa gutxitu egiten da, dudarik gabe. Liburuak gordetzeak eta handik denbora batera kontsultatzeak duen balioa ahaztu gabe. Nik ez nuen aukerarik izan, eta ez nieke gaurko neska-mutileri aukera hori ukatu nahi.

Orduan zer, gurasoak urtero eta haur bakoitzeko 100 euro gastatu behar? galdetuko didazu. Irakaskuntzaren doakotasunean sinesten dut nik, txikietatik unibertsitatera, eta horregatik uste dut badirela bideak: liburu guztien prezioa administrazioak bere gain hartzea, horretarako borondatea eta dirua baldin badago, eta beharra dutenentzako beka sistema bestela. Mailegua, zintzo esanda, kultura osoa pobretuko lukeen txapuz demagogikoa iruditzen baidait. ■

Jose Luis Elorza

PSE-EEKO KIDEA

Independentzia... altxorra ala hipoteka?

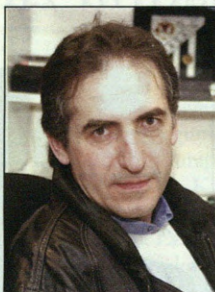
ETarentzat bai barnean eta baita bere inguruan urtetan sortzen joan diren erakunde guztientzat ere, zerbait badago kohesionatzen duena, bere jendea benetan berotzen duena: "aberria" da. ETA kideak euskal gudariak sentitzen dira, euskal independentziaren gudariak.

EAJ-PNV, Gernikako Estatutua jaio zenetik beti agintean egon den partidu bakarra, bere amets mitikoenetan independentziaren aldeko alderdia da. Inoiz ez du planteatu argi eta garbi independentzia bere hauteskunde programetan, jakin badakielako hori posible ez dela baina bere estrategi guztia amets mitiko horren menpe egon da.

ETAk eta bere inguru soziologiko eta mediatikoak urteak daramatza Espainiarekiko gorrotoa lantzen eta batzutan EITBko komunikabide publikoak kutsatu egiten dira estrategia honekin. Espainia izena bera, ia, ia, debekatuta dago euskal medioetan erabiltzea. Euskaraz mintzatzen den bati ateratzen bazaio esatea bera espainola dela, martzianoen modura begiratu diote edo zuzenean etsai bezala. Espainia hitzarekin sinonimo gisa gehien erabiltzen diren hitzak hauek dira: Franco, errepresioa, diktadura, Entzutegi Nazionala, presoak, kartzelak, guardia zibilak... Batzuen aldetik esfortzu handiak egiten dira egunero Espainia hitza ezer positiboarekin ez lotzeko.

Independentziaren estrategian beste elementu klabea da euskal kultura ulertzeko euskaraz eta euskararekin egiten den kultura bakarrik. Gu bezalako herria, %70k euskaraz hitz egiten ez duen herria, onartzea euskal kultura dela euskaraz egiten den kultura bakarrik, gure nortasun kulturean ikaragarritzko anputazioa onartzea da.

Independentziaren estrategiak beste gairik ezinezko arazoak ditu. Suposatzen da egun batean Nafarroak Euskadirekin bat egingo duela erakunde politiko bakarrean. Inork ez du esaten noiz eta nola gauzatu behar denik hau eta bitartean nafarrek behin eta berriro esan dute ez dutela inongo interesik Euskadirekin erakunde politiko bateratua osatzeko. Ipar Euskadiko lurraldeei begiratzen badiugu interesa oraindik eskasagoa da. Oraindik ez dute lortu departamendua izatea eta ez diet ikusten nik Baionako eta Miarritzeko biz-

DANI BLANCO

tanleei ilusio handirik, Frantziarekin hautsi eta independentziaren aldeko proiektu batean sartzeko. Orain artekoak nahiko arrazoi ez badira, Frantziako eta Espainiako estatuek ez dute gogoz onartuko mendeetan bere lurraldea osatu duen zati bati uko egitea eta onartzea Euskadi edo Euskal Herria izeneko estatu berria sortu behar dela. Prozesua ez litzateke lagunkoia izango inolaz ere. Independentziaren aldeko prozesua martxan jarriz gero egunen batean, Frantzia eta Espainiaren kontra izan beharko litzateke, horrek dituen ondorio guztiekin.

Gauzak horrela egonda, bada ordua norbaitek esateko ozenki independentzia ez dela alternatiba bat Euskal Herriarentzat, independentziak ez duela etorkizunik baina ez esaten den moduan Frantziak eta Espainiak uzten ez dutelako, ez, euskaldun gehiengoak oso interes gutxi dugulako horrelako prozesu batean sartzeko eta are gutxiago geure bizitzak horrelako pelikula batean hipotekatzeko.

Hori horrela izanik, oso bitxia da euskal politikaren norabidea begiratzeko perspektiba honetatik. Gernikako Estatutuaren emaitza? Frustrazioa, Ibarretxe Plana? Antzekoa... "Besterik ez badago..." eta horrela gertatuko da beste edozein proiektu politikorekin. Independentzia estrategiaren menpean gauden bitartean beste edozein akordio politikok frustrazioa besterik ez du ekarriko independentzia lortu arte. Printze ederrari itxaroten dauden pertsona horiek bezala, ez dute nahi harremanik beste inorekin benetako printzea azaldu arte. Baina urteak pasatzen joaten dira eta printzea ez da azaltzen eta bitartean bizitza agortzen joaten da. Euskal politikan azkeneko urteetako printze ederra independentziaren mamua izan da. Mamu horri segika ETAk 1.000 pertsonen, gutxi gora behera, bizitza kendu die urte hauetan, ETA kide ugari ere galdu

dute bizitza tartean. Euskal politika ere erabat hipotekatuta egon da eta dago oraindik independentzia estrategiaren mamupean. Ez al da iritsi ordua mamuak uxatzeko eta printze ederrei itxaroten egon beharrean, gure errealtate anitza onartzeko akats eta guzti, eta horrela, garen moduan esertzeko mahai batean eta ahalegintxo bat egitea ea nola hobetu dezakegun gure gizarte euskaldun hau? ■

Gauzak horrela egonda, bada ordua
norbaitek esateko ozenki
independentzia ez dela alternatiba bat
Euskal Herriarentzat,
independentziak ez duela etorkizunik
baina ez esaten den moduan
Frantziak eta Espainiak uzten ez
dutelako, ez, euskaldun gehiengoak
oso interes gutxi dugulako horrelako
prozesu batean sartzeko eta are
gutxiago geure bizitzak horrelako
pelikula batean hipotekatzeko

Txoli Mateos

EHUKO IRAKASLEA ETA SOZIOLOGOA

Gizatasuna zalantzan

Bartzelonan, berriki, hiru gazte atxilotu dituzte andrazko eskale bat hil izana leporatuta; eta nola hil, gainera. Hasieran, 18 urteko gazte bik bortizki jipoitu zuten, baina eskaleak kutxazain batean babestea lortu zuen, bertako atea itxirik. Handik gutxira, berriz itzuli ziren, 16 urteko gazte bat amu bezala erabilita atea ireki ziezaien. Eta behin hori lortuta, su eman zioten andreari. Horrelaxe, bizirik erre zuten. Udal agintarien arabera, mutilak familia arruntekoak dira, klase ertainekoak. Gazteok, antza denez, errudun direla aitortu dute, baina *jolastu baizik ez zutela nahi* esan dute euren burua defendatu guran.

Tankera horretako albisteek ezinegona eragiten dute edonorengan. *Animalia butsak dira*: horixe da burura datorkigun lehendabiziko ideia; eta ziztu bizian saiatzen gara gizateriaren eta *ale bakan batzuen* arteko mugak ezartzen. Esaten dutenez, alta, ankerkeria giza ezaugarria omen da; hots, animaliek biziraupena ziurtatzeko baino ez omen diote beste bati minik eragiten. Ez dakit egia den edo ez. Edozein modutan, aipatu albistea entzutean, barruko ahots txiki bat hasten zaigu berbaz, apur bat etsita, gizakiaren eta gizateriaren izenean han-hemenka egiten diren hainbat eta hainbat sakrifiziok, ametsek, proiektuk... merezi ote duten zalantzan ipintzen duena.

Azken batez, edozein zeregin kolektibo bati ekiten dijonak gizakiari buruzko ikusmolde jakin bati eusten dio, nahiz eta batzuetan jabetu ere ez garen egiten horretaz. Ugariak dira ikusmoldeok, baina oinarrian denek dute honelako ideia: pertsonak badu halako izaera sakratu bat, beste edozein gainetik dagoena. Esate baterako, sentiberatasun ekologikoa izugarri hazi da azken aldian, eta, horren

INIGO AZKONA

ondorioz, naturari egindako eraso bakoitzak –berdin da parke bateko zuhaitzak edo Amazoniako baso erraldoi bat izan– egiazko tristezia sorrarazten du gugan. Baina edozein hondamendi ekologikok beste izari bat hartzen du tartean hildakorik egonez gero, zeren eta gizakia eta bere bizitza –eta ondorioz, bere heriotza– gauza guztien gainetik daudela uste baitugu. Bestela esanda, ekologistek ere ez dute maila berean jartzen astorearen desagerpena eta gizakiarena. Hori horrela, norbanakoaren duintasuna, askatasuna eta ongizatea jotzen ditugu balio gorentzat. *Giza aberea* abere guztiz berezi bezala ikustean bat egiten dute tradizio kristauak eta pentsamendu filosofiko nagusiak. Mendebaldeko gogoeta intelektualean ez ezik, gaur egun ondo sustraitua aurki dezakegu ikusmolde hori jende xehearen irudikapen eta egingizetan; horregatik esaten nuen gorago, batzuetan, sentipena inkontzientea izan daitekeela.

Hala ere, ondo sustraitua egoteak edota sakonki hausnartua izateak ez du saihesten ikuspegi okerra izatea, alde askotatik begiratuta. Zenbaitek uste du, horrela, alferrikakoa dela gure animaltasunari uko egin gura izate hori. Alferrikakoa ez ezik, patetikoa ere bada. Diotenez, antropozentrismoa alboratu ezinik gabilta, orain mende batzuk gure planeta unibertsoaren erdigunea zela pentsatzen zutenak bezalaxe, harro-harro, itsu-itsuan. Eta ez dugu Darwin behar animaltasunaren katebegi bat baino ez garelako jabetzeko; egunerokotasunari begiratu baino ez zaio egin behar, ordea. Mingarria da, apur

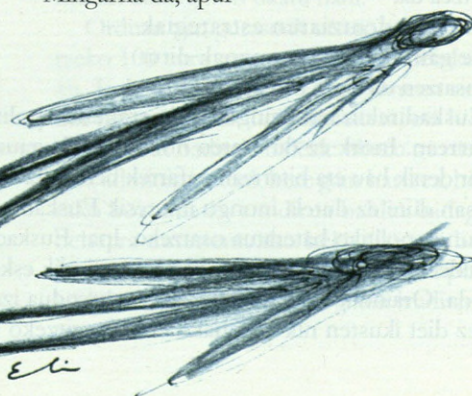
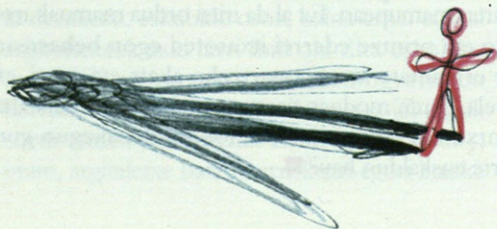
« Ankerkeria giza ezaugarria

omen da; hots, animaliek

biziraupena ziurtatzeko baino ez

omen diote beste bati

minik eragiten

Ni neu ezjakina naiz animaliek

guk bezalaxe sentitzen eta

arrazionalizatzen duten edo ez

ebazteko, edo horretaz iritzi

sustaturik emateko, baina nago

eztabaida bera mesedegarria izan

behar dela haien bizi baldintzak eta

haiekin dugun jokabidea zuzentzeko

bat fribolo jarrita, baina onartu beharra dago: gu ez gara filmeanen protagonista; bilakaeraren zori hutsaren emaitza baizik. Akabo, beraz, duintasun guztiak. Edo ez?

Dudarik gabe, eztabaidaren ondorioetan dago gako nagusietako bat, ez baikaude intelektual batzuen arteko tira-bira teoriko huts baten aurrean. Animaliei dagokienez, uste dut ondorio zuzen —eta onuragarri— asko egon daitezkeela. Ni neu ezjakina naiz animaliek guk bezalaxe sentitzen eta arrazionalizatzen duten edo ez ebazteko, edo horretaz iritzi sustaturik emateko, baina nago eztabaida bera mesedegarria izan behar dela haien bizi baldintzak eta haiekin dugun jokabidea zuzentzeko. Milaka urtetako zorra kitatuko genuke horrela. Natura/kultura binomioaren arteko mugei buruzko gogoetaren ur sakonetan murgildu gabe, beraz, *gora animaliak!* oihuari ongi etorria eman beharko genioke herri-
tar xumeok.

Baina zer gertatzen da gizakiok elkarri zor diogun jokabidearekin? Zenbait ekinbide kolektiboren jardunean, adibidez, inplikazio zuzen bat baino gehiago izan lezake. Burura datorkidan lehena feminismoa da, neurri handi batez, naturak ezarritako baldintzei uko etengabea eta horiek gainditzean oinarritu baita mugimendu hori. Nola edo hala, ekinbide kolektibo oro ukiturik gelditzen da eztabaida honekin. Hasiera batez, irudi lezake ekologismoa indartzeko mesedegarri izan litekeela antropozentrismoa alboratzea, baina, zergatik izan behar gara ekologista eboluzioaren zori hutsez baldin bagaude planetan? Zergatik sentituko ginatke gure ondorengo belaunaldiak zorretan?

Hortaz, animaltasunaren errebindikazio erradikalak ekinbide morala ere indargabetu dezake. Agian horrela sentituko ziren kristauak Darwin-
nek bere tesi ospetsuak azaleratu zituenean. ■

Joxerra Garzia

Zubiak

Aurreko batean, Gipuzkoan gehien saltzen den egunkarian, telebistari buruzko zutabea, ETB2k Bertsolari Txapelketa Nagusiko finalaz eskaini zuen saioaren iruzkina zetorren, egunkari horretan kulturaz arduratzen den kazetariaren sinadurapean.

Kaxkar zeritzon kazetariak emaitzari. Antza denez, ez genuen asmatu gure kazetari mokofina goatzeko moduko mokadua prestatzen. Ez zigun, hala ere, errietarik egiten. Aitzitik, emaitza kaxkarra izan arren, eder zeritzon asmoari, eta bide horretan segitzeko aholkua ematen zigun, horretara gintuen animatzen. Lasaigarria da, gero, urrats okerreza bada ere bide zuzenetik gabiltzala jakitea.

Berto kontuen berri erdaraz emateari zergatik eder zeritzon ere argitzen zigun kazetariak. Bi kultura omen daude "hemen" —bai ederrak edukia zehazten ez duten hitzak!—, eta amildegi halako bat omen dago bien artean.

Ederra arrazoa, bai horixe, kultura batetik besterako zubi nagusia —hizkuntza— baliatzen ez duen baten ahoan. Egia da: bi kultura daude hemen. Baina ez da egia batzuk kultura batean eta beste batzuk bestean bizi garenik, ez jauna. Batzuk bai, batzuk kultura bakar batean bizi dira, eroso asko gainera, amildegiak beste aldekoaren berri ez dakitela. Beste batzuk, ordea, Xenpelarren harako andre txar haren trazan, hanka bat Bitorian eta bestea Madril, Paris edo Londresen ditugula bizi gara, geure burua(z) zubi egirik.

Eta, esan dezadan argi eta garbi, zubi ez dena amildegi da "hemen". ■

HIRUKO TXIKIAN

Joxe Mari Ostolaza

Hau kuxidadea

Lantokiko kafetera da lekukorik gordinena. Gaur ez zegoen giro handirik bere inguruan. Bertako erdiak ia hautsontzien bezero, ordu oro bizirik mantentzen zutenek egun abandonatu egin dute pareko kafetegira eginez. Akabo bere inguruko tertuliak, biziartzaren zuten haiek. Denetarik entzuten zuen bertan. Garaiaren araberrak gaiak, jendearen gustuko iritziak. Dakien guztia, eta anitz da, horri zor dio. Kirola, bertsoa, zinema, teknologia, osasuna, politika, filosofia, literatura... Iritzi eta informazio trukeak eztabaidaren metodoz. Eta kafea eta tabakoa EPO, beren zereginetara bixi-bixi igortzen zituen edozein Tourmalet garaitzeko kemenaz. Aurrerantzean, bezero mutuak izango ditu parean, bere isuriaren zain egoten zirenak, tabakoaren ketik ihes azkar beren lanpostuetara egiten zuten horiek. Kafetegiak irabazi dio parioa, jokatzeko aukerarik eman gabe. Hark, ehun metro karratutik beherakoa du orain hogeitamaika eskutik. Ingururik gabe, Andoni Egañaren kantuan bezala lerroan ditu erretzaileak emanak, ez konspirazio ez proiekturik ahoratzeko, plastikozkoen ordezkariak metalazko kutxarila eta beirazko basoa eskutan. Bider lau prezioa zati bost kontsumoa. Entzuten dira haserre kontuak, zigarrorik gabeko berrituzulien kantuak. Denborak erakutsiko. Momentuz, kafetera galtzaile. ■

Iban Zaldúa

IDAZLEA

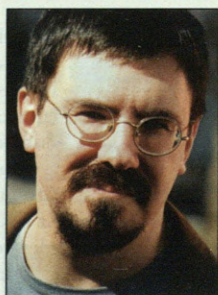
Durang-O-Matic

Egoera eutsiezina da jada: urte gehiegi dira bisitarien kopurua jaisten ari dela eta ezin da gehiago erabili abenduko "zubiaren" kokapen desegokiaren aitzakia; kontsolidazioaren inguruko adierazpenek ez dute inor engainatzen jada. Durangoko Liburu eta Disko Azoka gainbeherara doa zuzen-zuzenean.

Ez dakit nork hitz egin die nire dohainaz, oso jende gutxi baitauka horren berri, baina kontua da Gerediaga Elkarteko eta Elkar megaenporioko ordezkari bana hurbildu direla nire bulegora, eta laguntza eskatu didatela. Nik, hasieran, ezetz esan diet, arriskutsua dela eta ez dudala halako gauzetarako erabiltzeko ohiturarik, baina eskaintza errefusaezin bat egin didate, eta onartzea beste erremediorik ez dut izan.

Alde egin dutenean, beraz, nire diban berezian etzan, argiak itzali, elektrodoak konektatu eta alfa fasean sartu naiz. Bidaia ez da bereziki zaila suertatu: urte gutxi egin ditut aurrera, hogeita bost besterik ez, eta ez dut neke berezirik sentitu Durangon azaltzean. Bete-betea asmatu dut aurreneko saioan: egunkari batean konfirmatu ahal izan dudana bezala, abenduaren zortzia da. Pabilioi aldera hurbildu naiz; eguraldia ona da, kasik beroa, eta zerua urdin dago. Jende gutxi dabil kaletik, baina goizegi dela pentsatu dut: denbora-jauziekin gertatu ohi den zerbait da, ezin ondo kalkulatu iritsiera-ordua. Baina erakustokia hutsik dago: atak itxita, barruan standik ez, eta inguruetan agure bat baino ez, aulki gorpildun elektriko batean eserita. Hurbildu zait.

"Kaixo, Iban", esan dit zaharrak, "zure zain nengoen". Ez dut berehalakoan ezagutu. "Luis Fernandez naiz". Babo aurpegia jartzen jarraitu dut, antza, zera gehitzera behartuta sentitu delako: "Luistxo, motel, Luistxo Fernandez, Code & Syntax-ekoa!". Ahalik eta adeitsuen agurtu dut orduan, baina ez natsaio ea zer moduz dagoen galdetzeraz ausartu, badaezpada. Ea zer den nire zain egotearen kontu hura, hori izan da bota diodana. "Zer izango da ba: programaren bila etorri zara, ezta?". "Zein programa?", nik. "Durang-O-Matic-a, noski: Durangoko azokaren dekadentzia geraraziko duen asmakizuna. Duela hogei urte ezinezkoa zen halako zerbait garatzea, baina

ZALDÍERO

gure teknologiarekin...", eta hori esatearekin batera USB-lapitz horietako bat luzatu dit; hatzen artean ibili dut une batez. "Eta honekin Durangoko Azokaren arazoak konpondu dituzuela diozu?", eta pabilioia seinatu dut esanguratsuki, "Ba ez dirudi oso eraginkorra izan denik".

"Ez zaitzez inozoa izan", erantzun dit Luistxok, "Milaka jende metatzen zituzten euskal erromeria deserroso eta kitsch horiek erabat gaingiduta daude jada, eta zure esku dago garai berria aurreratzea". Durang-O-Matic-a zertan datza galdetu diot orduan. "Durangoko Azokara noiznahi joateko aukera eskaintzen dizu, etxetik bertatik, edo Internet terminal bat daukan edozein puntutik; errealtate birtualeko kasko batzuk edukitzearekin nahikoa da". "Baina edonoiz sartzea badago, zer zentzu...?". "Tira, abenduko lehenengo egun hauetan mugimendu handiagoa dago Durang-O-Matic-en; bada-kizu, ohiturazale asko dago. Edonola ere, "zubiaren" amaieran egiten dena Gerediaga-koen ohiko prentsaurrekoea da, urteko balantzea eskaintzeko. Eta, ziur egon, sistema erabili aurreko urteetakoa baino dezente positiboagoa izaten da".

Egoera eutsiezina da jada: urte gehiegi dira
bisitarien kopurua jaisten ari dela
eta ezin da gehiago erabili
abenduko 'zubiaren' kokapen desegokiaren
aitzakia; kontsolidazioaren inguruko
adierazpenek ez dute
inor engainatzen jada.
Durangoko Liburu eta Disko Azoka
gainbeherara doa zuzen-zuzenean

Durang-O-Matic-aren gainontzeko abantailaz mintzatu zait ondoren Luistxo. "Azokaren itxura bera aldatzea dago, esaterako: badaukagu egungo pabilioiaren erreproduzio fidela, baina baita karparena ere, nostalgikoentzat, eta garai heroikoetako azoka zaharrarena, are nostalgikoagoentzat; orduko hotz-sentsazioa eta guzti paira dezake bezeroak, nahi izanez gero. Bisitariak nobedade guztiak erosteko aukera dute, oraingoak eta garai batekoak; hiruzpalau egun beranduago etxera helduko zaizkie postaz, erosotasun guztiekin, eta egileak berak izenpetuta. Sinaduraren unea, jakina, xehetasun guztiekin biziko ditu bezeroak, eta sinadurak eta eskaintzak, ahal den heinean, benetakoak izango dira". "Zer dela eta 'ahal den heinean'? Batzuek ez al dute firmatu nahi?". "Ez, ez: ez dago sinatzeari muzin egiten dion idazlerik; horrekin ez dago oztoporik. Arazoa zen idazlea hilik dagoen kasuetan". "Hilik?". "Bai, Durang-O-Matic-en posible da, nik zer dakit, Mirandek edo Lazarragak beraien liburuak sinatzea, besteak beste; sintetizatu ditugun irudiak perfektuak dira. Kasu horretan liburuarekin heltzen den sinadura faksimila da, noski, baina errealismo maila handikoa; eskaintzak erredaktatzeko euskal filologiako lizentziadun talde batek bildutako datu-base itzela erabiltzen dugu".

"Dena dela", egin diot arrapostu, "agian bisitariaren aldetik ez dago arazorik, erosoagoa da eta hori guztia, baina zer gertatzen da idazlearekin? Kontaktu zuzena publikoarekin, masa-bainuak, sinadura-eskaeraren emozioa... Hori guztia galtzen da, ezta, tramankulu honekin?". "Alderantziz: idazleak dira kontentuen daudenak. Ez dute zertan mugitu behar fisikoki, eta aukera dezakete noiz sartu eta baita zenbat eta zein motatako jendeak ere eskatuko dien sinadura, are

Bai, *Durang-O-Matic*-en posible da,

nik zer dakit, Mirandek edo

Lazarragak beraien liburuak sinatzea,

besteak beste; sintetizatu ditugun

irudiak perfektuak dira.

Kasu horretan liburuarekin

heltzen den sinadura faksimila da, noski,

baina errealismo maila

handikoa; eskaintzak erredaktatzeko

euskal filologiako

lizentziadun talde batek bildutako

datu-base itzela erabiltzen dugu

garai bateko Bernardo Atxagarenak bezalako errenkada luzeak lortuz; guztiz birtualak, noski, baina nork nabarituko du diferentzia?".

Luistxok gauza gehiago azaldu nahi izan dizkit dispositiboaren inguruan, baina, Errauskine baten gisa, laster alde egin behar dut etorkizunetik —alfa faseak ez du luzaro irauten—, eta, ondorioz, USB-lapitza hartu eta, kasik agurtu gabe, desagertu naiz. Eta gure garaira itzuli naiz, Durangoko Azokaren gainbehera argi eta garbi ikusten den une honetara. Baina egoera horrek ez du luzaro iraungo, lagunak: konponbidea dakart hatzen artean. ■

"Gure bizimodua askoz ere zailagoa da berdintasun eskubiderik gabe"

"Gure herria isilik dago, ez du adierazpen-askatasunik"

Errespetatu ditzagun pertsona eta herri guztien eskubideak, eta erabil dezagun

**gure hizkuntzan
bizitzeko eskubidea**

Bizkaiko Foru
Aldundia
Kultura Saila
Diputación Foral
de Bizkaia
Departamento de Cultura

Joseba Barandiaran

EKONOMIALARIA

Lingua Arrarorum

Nire irudiko, postalak zuriegiak izan ohi dira gibekeko aldetik. Eta ez erosi berri-tan bakarrik; idatzi berri-tan ere, sarri, oso zuriak izan ohi dira. "Asko gogoratz-en naiz zurekin, toki hau polita da oso, primeran gabilta, laster gara elkarrekin, etorri egin behar zenuen..." eta enpara-
uak.

ARGIArako laugarren postal hau idaztera noala, ilbeltza ate joka izaki eta mendiak zuri-tu zaizkigunez, neguko postala beltzagoa idaztea deliberatu dut. Oso litekeena da, azken pare bat hilabetea, kanpoan den nor-baiti zerbait idatzi dion euskaldunak, Barakal-doko BEC erakustokian izandako Bertsolari Txapelketaren finala aipatzea. Euforia pittin bat eta harrotasun dexentea piztu duena, bes-teak beste. Arrakasta ukazina izan du Bertso-zale Elkartek, bakoitzari berea.

Baina bestalde, 13.008 pizti arraro areto bakar-rean biltzeak ez du esan nahi pizti horiek arraroak ez direnik. Esan nahi baita, gure herrian beste hamaika gertaera, une, bilku-ra, jai eta pasadizo izan direla aurreko asteet-an, euskaltzale batentzat, gehien gehienak, BECekoa baino tristeagoak.

Piztu telebista. Retegi BI eta Arretxe II. elkarren aurka. Eskuz, buruz buru, nor baino nor. Nafar euskaldun peto, umetan elebakarrak aitak, erdaldun peto seme *pam-plonesak*. Erdaldun peto diot, egia esan, informazioa kontrastatu gabe eta horrek dakartzan arriskuekin. Baina Bilboko kale kantoietan bederen hori entzuten da —ez erdara bakarrik, bi pilotariak erdaldunak direla baizik—.

Iker eta Julen, izen ezin baskoagoak biak. Alzugarai eta Nagore bigarren abizenetan. Grafia euskalduna, beharrik! Baina ETB1en elkarriketa egingo baliete, zer? Pilotariak per-sonaia publikoak direlako aukeratu ditut bi izen horiek. Ez gara inoren epaile eta inori kontuak eskatzera ere ez nator. Eta Foru ortuan bada, badakit, fruitu lerdan eta ederrik. Adibidez, Lakasta eta Sotes, jatorrizko labelaren kasta ote?

Baina Sanz eta Pegenaute hizkuntza genozi-datzat jotzen ditugunok, ezin ditzakegu hizkun-tza *arakiria* egin eta egiten dutenak ahan-tzi. Bil-boko kantoiek diotena egia bada, ingelesezko izenak ponpoxoago omen diren garaiotan, Retegui *Two vs Arreche The Second* ikusteko prestatzea hobe dugu. Eta barka inork postal

INIGO AZKONA

honetan hitz koktel molotoff bat ikusten badu. Egia esan, ez dakit zein telebistak eman zuen partida, ez partida nola amaitu zen, ez dakit elkarriketatu zituzten ere eta, egin bazuten, ez dakit —baina badut errezeloa— zein hizkuntza-tan elkarriketatu zituzten.

Euskal talibana naizela pentsatuko du askok. Baina niri hizkuntza *arakiriak* pena ematen dit, zer egingo diogu. Hori bai, ez dut inor infernu-ko zulora horregatik kondenatuko. Are gutxia-go pertsonaia publikoa baina jarduera pribatuan badabil. Lehendik ere badago nahikoa bortizkeria bazterretan. Iker eta Juleni barka-menak alde zurretik hau ulertzeko gai badira eta zorionak, nola ez, euren esku eragatik. Pelota(n) egiteko, jakina.

Dena den, urte berria iritsi zaigunez eta antzinako bekatu guztiak garbitze aldera, aitor dezadan, aspaldi batean Ordizian aipatutako Kilometroak jai batean, ahazko granada hau

Euskal talibana naizela pentsatuko du askok. Baina niri hizkuntza *arakiriak* pena ematen dit, zer egingo diogu. Hori bai, ez dut inor infernuko zulora horregatik kondenatuko. Are gutxiago pertsonaia publikoa baina jarduera pribatuan badabil. Lehendik ere badago nahikoa bortizkeria bazterretan. Iker eta Juleni barkamenak alde zurretik hau ulertzeko gai badira eta zorionak, nola ez, euren esku eragatik. Pelota(n) egiteko, jakina

jaurti niola orduko Donostiako alkateari: "Albistur Albizurrera, euskara ikastera". Bistan da, geure hitz bidezko ekintzek ez dute arrakas-tarik. Nola izango dute baina, *lingua arrarorum* horretan jarduten badugu? Derradan nire alde orduan adinez txikia nintzela eta, akaso, amesla-riagoa ere bai.

Denborak ez du ordea edozer sendatzen: epaile jaun txit goren batek "*juglar sabelotodo*" bat ikusi zuen tokian, geuk artista bat ikusi uste genuen, hitzaren maiXu eta ironiaren katedrati-ko. Hizkuntza betaurrekoen ironiak zer diren. Desertuko ispilukeriak. ■

Osasuna
Emakume,
aztertu zure
bularrak

❑ *Ezpalak*
❑ *Argitalpenak*

❑ *Denbora-pasak*
❑ *Ihesi*
❑ *Makina bat kontu*

Zientzia
Balea espezie
bakoitzak bere kantu
errepertorioa du

ARGIA

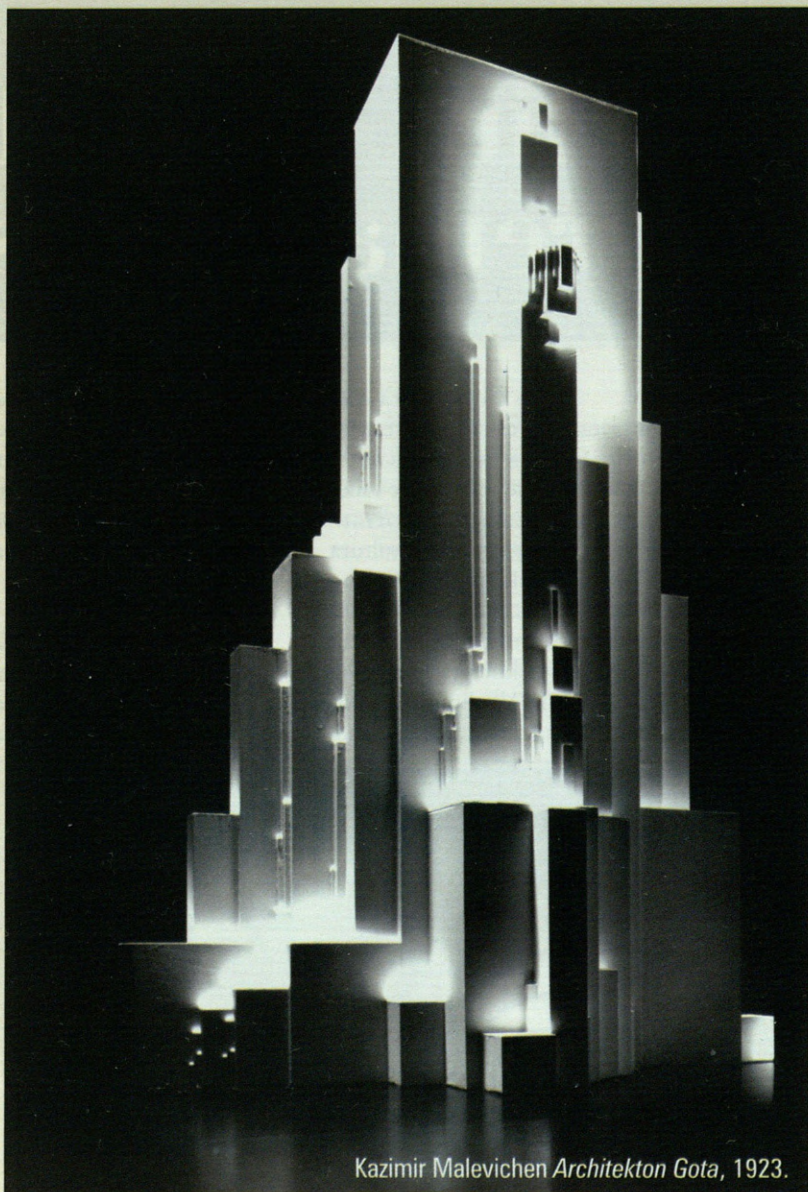
erdiko kaiera

kultura eta aisia

Arkieskultura

Arkitektura eta eskulturaren arteko muga gero eta lausoagoa da. Gero eta ugariagoak dira munduan eskulturaren espresibotasuna duten eraikinak edo, nahi bada, arkitekturaren funtzionaltasuna duten eskultura erraldoiak. Gaia jorratuz, *ArkiEskultura*. *Arkitekturaren eta eskulturaren arteko harremana XVIII. mendetik orain arte* erakusketa dago ikusgai otsailaren 26a arte Bilboko Guggenheim museoan. Kokaleku ezin hobe topatu du erakusketak Bilbon, Frank Gehryren eraikina bera egungo arkieskultura adibide nagusietakoa baita.

NAGORE IRAZUSTABARRENA

Kazimir Malevichen *Architekton Gota*, 1923.

Jean Nouvel-en 2002ko Expoko *Monolito*aren berrinterpretazioa, Murten, 2004

Hiru dimentsioko harreman arriskutsuak

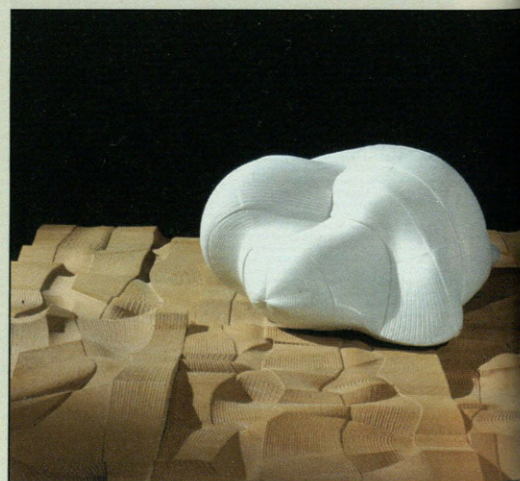
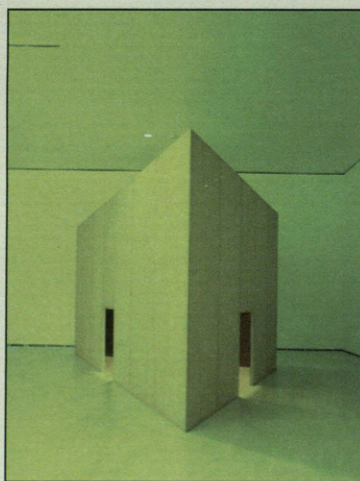
“**BENETAKO ARKITEKTURA** eskultura da” zioen Constantin Brancusi eskultore errumaniarrak. 1926an Brancusik, itsasontzitik lehengoz Manhattan ikusi zuenean, “nire tailerra da etal” bota omen zuen, etxe orratz multzoak Parisko tailerrean zituen eskultura geometrikoak ekarri baitzizkion gogora.

Antzeko zerbait senti dezake Guggenheim museoko bisitariak. Bilboko kale tartetik haren perfila ikustean, eskultura erraldoia ikusiko du, Hans Arp edo Vladimir Tatlinen lan bat, baina eskala izugarrian egina. Beste

adibide bat Woody Allenen azken filman ikusten da behin eta berriro: *Match Point*-eko protagonistak Norman Fosterrek Londresen eraikitako pepino itxurako eraikinean egiten du lan; urrutitik eskultura erraldoia da eta barrutik Swiss-Re aseguru etxearen egoitza.

Arkieskultura ez da berria

Egia da arkitektura eta eskulturaren arteko nahasketa honek azken hamarkadatan bultzada handia izan duela, baina horrek ez du esan nahi kontu berria denik. Egiptoko piramideak

Lerro hauen alboan Steven Hollen *Bellevue Art Museum* (Washington), 1999 eta 2000 bitartean eraikia. Eskuinean Hans Arpen *Katiluen zuhaitza*, 1960.

eskultura sinple eta espresiboak dira, eraikin funerarioen funtzioa betetzeaz gain; gotikoan arkitektura eskulturara hurbildu zen forma organikoaren bila; barrokoan ere fatxadak eskultura legez landu ziren. Baina bi diziplinen arteko harremana XVIII. mendetik aurrera estutu zen bereziki eta Bilboko erakusketak ordutik gaurdainoko epea du aztergai. Etienne-Louis Boullée 1784an proiektatu zuen Newtonen *zenotafio* berritzailetik hasita, 60 artista eta 50 arkitektoen 180 lan inguru bildu dituzte. Bidaia berezi hau kronologikoki antolatua dago 10 ataletan.

Neoklasizismotik eskala apurtzeraino

Aurrekari historikoak jasotzen dituen sarre-raren ondoren (208 aretoa), erakusketak neoklasizismoan egiten du lehen geldialdia (205 aretoa). Aipatutako Boullée'n esfera hutsarekin hasten da atala, Malevichen bloke zuriekin amaitu. Berritzaileak izanagatik, ilustrazioko obrek ordura arteko proportzioak mantendu zituzten.

Eskala apurketa da, hain zuzen, bigarren atalaren ardatza (205 eta 206 aretoak). Bertan Brancusi errumaniarraren tailera ikus daite-

ke, tarteka, eskulturen orde, etxe orratzak ipiniz, New Yorkeko *World Trade Center* zena kasu, modu horretan bien arteko harremana garbiago ikusteko. Brancusik berak 50eko hamarkadan *Zutabe Amaigabea* izeneko bere eskultura Chicagon 122 metro luzeko etxe orratz bihurtzea proposatu zuen. Eskalaren proportzionaltasuna hautsi zen horrela, handik aurrera eskulturak zein arkitekturak ez zuen zertan gizakiaren neurrira egina izan.

Espazioaren konkista

Hurrengo bi atalek kubismoaren (206 aretoa) eta espresionismoaren (207) garaia hartzen dute, hots, 1910 eta 1930 bitarteko tartea. August Schmarsow historialariak 1900. urte inguruan zioen eskulturak gorputzak sortzen dituela eta arkitekturak, aldiz, espazioak. Hamar urte beranduago hautsi zen banaketa hori: Arkitekturak gero eta plastizitate handiagoa hartzen zuen bitartean, eskultura ordua arteko gorputz itxia desegin eta espaziora irekitzen hasi zen. Besteak beste, 1912an Archipenkok bere *Emakumea oinez* obrari zulo batzuk eginda lortu zuen hori. Arkitekturan Taut, Mendelsohn edo Steiner

Ezkeretik eskuinera: Frank Lloyd Wrighten *Solomon R. Guggenheim Museum*, New York, 1956-59; Burce Naumanen *Gela trianguluarra*, 1978-1980; Greg Lynn *Etxe enbriologikoa*, 1999-2000; Erich Mendelsohnen *Einstein Dorrea*, Potsdam, 1919-21; eta Eduardo Chillidaren *Poetaren etxea I*, 1980.

eskultura figuratibora gerturatu ziren euren eraikinei esker. Forma bigun eta organikoak sortu zituzten, Le Corbusier edo Mies Van de Rohek hasieran egin zituzten eraikin zorrotz eta geometrikoei kontrajarriz. Kontrako jarrera horiek orain arte iraun dute, baina eztabaida horri beste atal bat eskaini diote erakusketan.

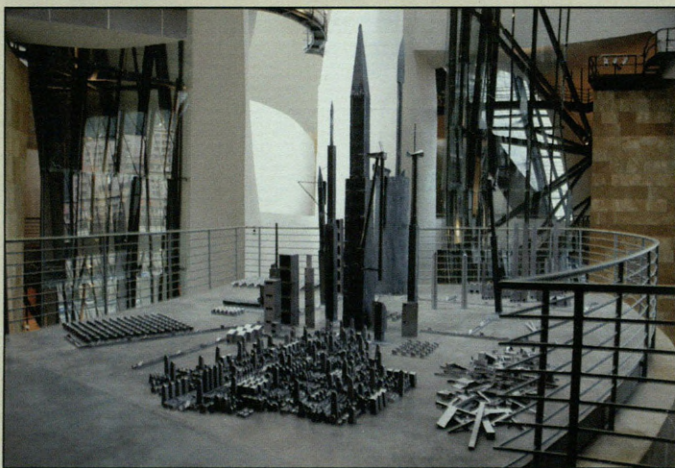
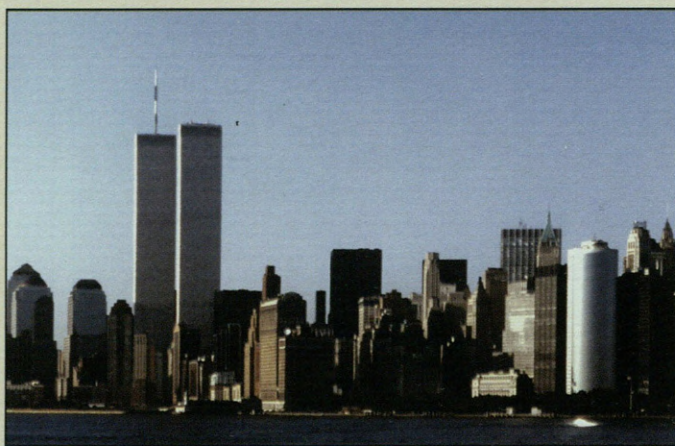
Bosgarren atala Rudolf Steiner eta Ludwig Wittgenstein pentsalariei eskaini diete. Bi filosofo ezagunek egindako lan arkitektonikoen bidez “filosofia arkitektura bihurtua” zer den ikus daiteke.

209. aretoan 50eko eta 60ko hamarkadako lanak ipini dituzte. *Arkitektura eskultura bilakatuta. Eskultura arkitektura bilakatuta* izenburupean, 6. atal honetan bi generoak nahasteko mende hasierako joera are nabarmenago ikusten da. Le Corbusier geometriatik urrundu zeneko *Villa Savoye* edo Frank Lloyd Wrighten New Yorkeko *Guggenheim Museoa* dira arkitektura eskultorikoa-ren adibide. Eskulturan aldiz ez dago hain urrun joan beharrik, Chillida baitugu 60ko hamarkadan eskultura espazio arkitektoniko bihurtzea lortu zutenen artean adibide garbienetakoa.

Eskulturak hartzen du hurrengo atal osoa (203 aretoa). Alberto Giacomettik bultzatutako iraultzaren emaitzak daude ikusgai. Giacometti hartzen da instalazio artearen aitzindari-tzat. Berak bultzatuta eskulturak monumentu huts izateari utzi zion, “erabilgarri” bilakatu zen eta hiriko espazioan integratu.

Paisaia zizelkatzen

70eko hamarkadan arkitektoek eskulturan egindako esperimentu abangoardistak baliatu eta etekin handia atera zieten —batzuen ustez eskultura literalki xurgatzeraino—. Horrela

Goitik behera; Minoru Yamasakiren *World Trade Center* desagertua, 1962tik 1976ra eraikitako dorre bikiak, alegia; Miquel Navaroren *Harresi hiria*, 1995-2000; eta Le Corbusier-en *Notre Dame du Haut-eko peregrinazio kapera*, Ronchamp, 1950-54.

garatu ziren arkitektura minimalista eta paisajista, eta bi korrante hauetaz dihardu 8. atalak.

9. atalak ere badu zerikusirik paisaiarekin, azken hamarkadatan hirigintza hautsi duten obrak baititu hizpide. 60ko hamarkadatik aurrera funtzionalismotik urrundu eta mega-eskultura informalez osatutako hirigintza proiektu utopiko eta, tarteka, ez hain utopikoak burutu zituzten. 304 areto honetan pieza esanguratsuenetakoa Miquel Navaroren *Harresi hiria* da.

Box, blob eta kanibalismoa

Box eta *blob*aren arteko eztabaidak mende hasierako joeratan du oinarria, baina egun polemika hau gori-gori dago oraindik. *Box* arkitektura funtzionalista da eta kutxa angeluzuzena du oinarri. *Blob* arkitekturak berriz, forma organikoak bilatzen ditu eta egun teknologia berriekin, gero eta errazagoa da horrelakoak lortzea. Joera kontrajarrion adibide bana ipintzekotan, Greg Lynn-en enbrioi itxurako etxeak ditugu batetik, erabateko *blobak*; beste muturrean Jean Nouvelen *Monlitoa* dago, eraikuntza kubiko hutsa.

Gainera, teknologia berriek *blob* arkitekturari

eman dioten bultzadak beste eztabaida batera garamatza: garapen hori ikusita arkitektura korrante hori ez ote daitekeen eskulturararen jarraipentzat hartu. Hainbat eszeptikok dio, Rosalind Krauss arte teorikoak besteak beste, arkitektura eta eskulturararen arteko gaurko lotura “harreman arriskutsua” dela, arkitekturak xurgatu ez ezik “irentsi” egiten duela eskultura. Erakusketa honen tesia, ordea, bestelakoa da eta bisitariari kanibalismorik ez dagoela erakustea du xede: bata ez du bestea irensten, elkar elikatzen dute eta arkitektura eta eskulturararen arteko harremanak emankorra izaten jarraitzen du. ■

Ama, kantari izan nahi dut

Dudarik gabe, *Operación Triunfo*ren sukarra Hego Euskal Herrira ere heldu zen, baina saio arrakastatsuek aldatu ote ditu kanturako ohiturak gure artean? Bertako kantariekin eta kantari izatearekin amets egiten dutenekin hitz egin dugu, hemengo errealitatea nolakoa den konta diezaguten.

MAYI TOLOSA

TELEBISTA PIZTU. *Operación Triunfo*. Azken edizioako azken gala. Sergio, irabazlea, taula gainean. Adin eta gizarte maila guztien gainetik, une horretan telebista aurrean ziren bi pertsonen artean bat saio hau ikusten ari zen. Hori bai arrakasta! Non? Euskal Autonomia Erkidegoan... Sinestea kosta egiten da, baina Donostian egindako casting-era 762 pertsona aurkeztu ziren. Urduri. Fama, dirua eta diskoa. Hori guztia hiru hilabeteen eskuratzeko aukera. Zein dago ilaran zain?

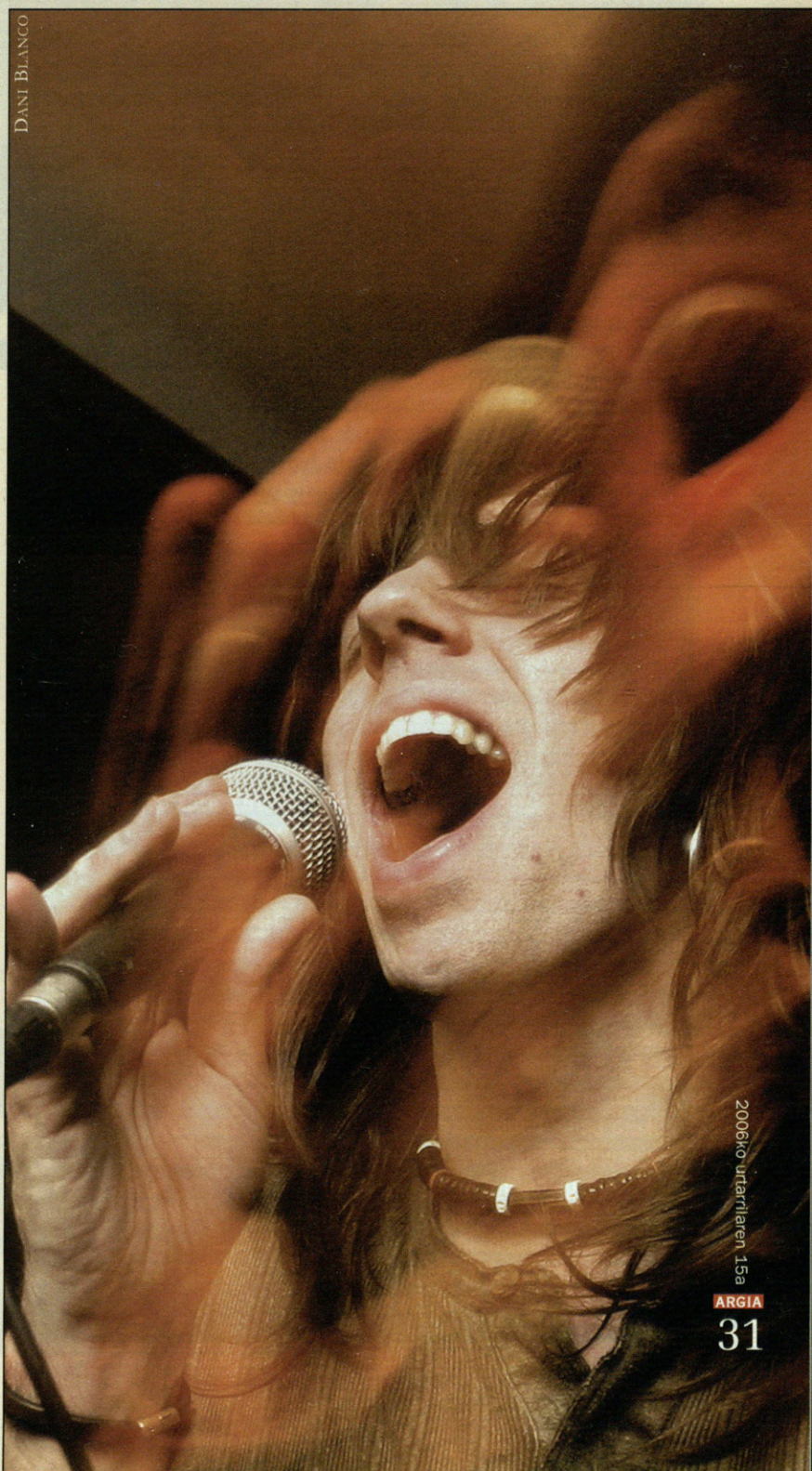
Ainara Ortegak ez du aurkeztu den inor ezagutzen. Berak jazz estiloko kantua ikasten du, Musikene goi mailako kontserbatorioan. Han eta hemen aritzen da abesten, hainbat proiektu musikaletan parte hartzen du eta aldiari aldiko jai pribatuak giroan ere lortzen du dirua. Bera bezala aritzen den asko ezagutzen du. Horietako inor ez da *Operación Triunfo*ko castingetara aurkeztu, ezta nahi ere.

Goi mailako ikasketak egiten ari diren gehienek ez dute "operazio" horretan sinesten. Telebistarako prestatutako gidoia jarraitzen duen saio bat gehiago dela uste dute, fartsa. Bidea berandu hasi duenik badela onartzen dute, baina benetako abeslari izateko gutxieneko musika ezagupen batzuk ezinbesteko jotzen dituzte. Abestea, ahoa ireki eta kantuan hastea baino zer bait gehiago dela, alegia.

Karrera ala lasterketa?

Aipatutako gehienek umetan hasi zituzten solfeo ikasketak. Gurasoen eskutik joaten

DANI BLANCO

2006ko urtarilaren 15a

ARGIA

31

ziren eskoletara. Musika tresnaren bat jotzen ere ikasi zuten, baina beranduago ohartu ziren benetan maite zuten musika tresna, landu nahi zutena, gainean zutena zela, ahotsa.

Helen Rowson bi astean behin Bartzelonatik etortzen da Musikenara, ikasle hauekin horixe bera lantzera, ahotsa. Ahots teknikak irakasten dizkie. Hona etorri aurretik, David Bisbal, Chenoa eta beste lehiakideekin akademia famatuan hiru urtez aritu zen lan bera egiten.

Bi aldeetako ikasleak konparatzeko eskatu-ta, biek ere helburu antzekoa edo berbera dutela dio; guztien asmoa fama eta musikaren bidean aurrera egitea dela. Kontua da batari eta besteari zein garrantzia ematen dioten, argitu digu gero.

Musikene lanerako askoz ere aproposagoa ikusten badu ere, eta ikasleek egiten dituzten aurrerapausoak nabarmenagoak direla iruditzen bazaio ere, telebistako saioak musikaren panoraman bizitasun pixka bat sortzen duela onartzen du. Arrakasta benetako arrakasta izan ez arren eta makillaje eta arropak ahotsak baino garrantzia handiagoa dutela baietsi arren, horrelako saioak behar direla uste du. Batzuentzat benetako lorbidia izan daitekeela

Ainara Ortega
Musikenen ari da
kantua ikasten.

Non ikasi kantuan?

Kantu eskoletan ahotsa nola erabili irakasten dute, ez bakarrik nola abestu behar den.

Horretarako, lehenengo arnasa nola hartu ikasten dute hara jotzen dutenek, hori baita kanturako tresna martxan jartzen duen gasolina.

Ahotsa nola kokatu ere ikasten dute, haize horrek bere norabidea hartu behar baitu, hizketarako bezalaxe.

Azkenik, haize bideratu horri doinu ematen ikasten dute eta erreperitorio bat praktikan jartzen dute.

Hori guztia ikasteko hainbat ariketa irakasten da eta maisu bakoitzak bere teknikak erabiltzen ditu, ahots bakoitzari probetxua ateratzeko.

Euskal Herrian bada aukerarik kantu lirikoa zein modernoa ikasteko. Goi zikloa ikasteko Musikene dago Donostian (943 316778) eta Pablo Sarasate kontserbatorioa Iruñean (948 206 680).

Erdi mailako kontserbatorioetan ere kantu lirikoa ikasteko aukera bada, nahiz eta oraindik modernoa ez den ezarri. Ikasketok ia edozein herritako kontserbatorioan egin litezke.

Horrez gainera, badira beste hamaika akademia eta musika eskola, araututako heziketaz kanpo edo homologaturik kantu eskolak eskaintzen dituztenak. Esaterako: Artsaia (Iruñea), Sol Sostenido (Burlata), Musical Tomás (Iruñea): 948 198619, Ugao musika akademia (Ugao): 94 6481819.

Egunen batean emakume bat
haurdun bere tripa handiarekin
agertokian kantari ikusteak
poztuko luke Amaia Zubiria.
Ez omen du aitatasunagatik
aretoak utzi dituen gizonik
ezagutzen

eta aukera badute aprobeitza deza-
ten gomendatzen du berak.

Bestearen epaitza

Ana Otxoa bilbotarrak kantu klasi-
koa ikasten du. Aurten amaituko
ditu goi mailako ikasketak eta ez du
uste etorkizunerako ate gehiegi
zabalduta zaizkionik. Musika irakasle
izateko ere ikasi zuen lehenago,
baina horrez gain zerbait gehiago
egitea gustatuko litzaioke. *Operación
Triunfo*ren castingera aurkeztuko
litzateke, baina soilik epaimahai

horren aurrean nola sentituko litzatekeen jakitearren, bere ahots interpretazioak zer iritzi sortuko liekeen jakitearren. "Jakín nahikeria da", dio berak, "besterik ez". Gainera, lehiaketa horretako parte-hartzaileei txalogarria iruditzen zaion gaitasun bat ikusten die, dantza eta kantua bateratzeko ahalmena. Anari oso zaila iruditzen zaio biak aldi berean ongi egitea. Hala ere, mikrofonoak asko laguntzen diela dio bere alde, antzoki bat bere ahots soilarekin betetzeak akaso meritu gehiago duela iradokiz.

Telebista saioari gauza positiboak ikusten badizkio ere, bere ikaskideek bezala, segur da arrakasta eguneroko lanari esker lortuko duela eta ezinezkoa dela eurak urtetan egin duten lana hiru hilabeteetan barneratzea.

Arrakasta, norberaren esku

Izan baldin badira, gutxi dira zorte hori izaten dutenak. Ez orain, ez lehen. Amaia Zubiria kantariak oso argi ikusi du hori. Ez du uste gauzak orain lehen baino errazago direnik, ez eta zailago ere. Gazteak lanerako gogoz ikusten ditu, nahiz eta akaso zertxobait burgestu direla pentsatzen duen.

Amaiak uste du kantari izan nahi duenak, musika sentitzen duenak, artistaren bizitzari eusten diola eta ez duela aberasteko asmorik izaten. Egun, errazagoa iruditzen zaio bestelako ikasketekin uztartzea, baina une jakin batean zirt edo zart, bat edo bestea aukeratu behar izaten dela ikusi du. Arrakasta norberaren gogo, ahalmen eta lanaren arabera izaten dela iruditzen zaio.

GARI GARIALDE / ARGAZKI PRESS

Ama, kantatu zuk ere

Zubiria abeslari ezaguna dugu eta euskal kantu lehiaketetan epaimahaikide izan ohi da. Bere esanetan, adin jakin batera heldu arte, gizona ezak baino gehiago dira lehiaketa hauek aurkeztu diren emakumezkoak, baina ama izatea erabakitzen dutenean edo beste erantzukizun batzuei aurre egin behar izaten diotenean, emakumeek agertokia alde batera uzten dute. “Non da Labrit?” galdetu omen zion norbaitek orain gutxi. “Ama izan da” pentsatu zuen berak. Eta halaxe izan da, jakin duenez. Horrek penatu egiten du eta egunen batean emakume bat haurdun bere tripa handiarekin agertokian kantari ikusteak poztuko lukeela dio. Ez omen du aitatasunagatik aretoak utzi dituen gizonik ezagutzen.

Zubiriak badaki lehia ez dela didaktikoa, baina euskarazko eta euskal kantagintzaren tradizioari eusteko modua iruditzen zaio lehiaketa hauek antolatzea. Nafarroako Kantuzaleen Elkartearen koordinatzaile Oskar Estangak ere hala uste du. Estangarentzat, epaile batzuen arabera on edo txar sentitzea norberaren konfiantza besteren eskuetan uztea da. Era berean, ordea, kantari izateko bidean direnei kultuzada emateko oso modu ona da, bere aburuz.

Horrela ari da Maider Ansa aranoarra (Nafarroa) ezagun egiten. 19 urte ditu eta dagoeneko helduen arteko txapelketa bigarren irabazi berri du Nafarroan. Haurren artekoan, 11 urterekin aurkeztu zenetik, behin bakarrik geratu zen lehen saririk gabe. Euskal Herrikoan

Goian, Euskal Herriko Kantu Txapelketa, abeslari izateko ametsa dutenek beraiei burua ezagutarazteko aukera. Behean, Maider Ansa, Nafarroako eta Euskal Herriko txapelketetako garaile izandakoa.

aurkeztu den aldi bakarrean ere, irabazle suertatu da.

Berriro ere zertarako aurkeztu behar duen galdetzen diotenean, horixe erantzuten du berak, aurkeztuko ez balitz eta berriz irabaziko ez balu, inork ez lukeela bere izenik gogoratuko. Sikiera urtean behin, Ansa ahizpen artean gazteena hortxe dabilela jakin dezagun aurkeztu da.

Kalitatearen beste hainbat erakusle

Aldi berean, Ansa musika irakasle izateko ikasketak egiten ari da Iruñean eta uda garaian talde batekin aritzen da, herriz herri eta festaz festa. Kantu bazkari eta afarietan parte hartzea ere atsegin du eta horrelakoei esker, kantagintza berreskuratzen ari direla nabari du. Dibertsio gune izateaz gain, aukera horiek guztiak kantagintzarentzat ezinbestekoak diren leihoak iruditzen zaizkio.

Askok nahiko luke bere erreperatorioa formatu borobilean bilduta ikustea, baina ez da hain erraza. Irratietan banatzeko moduko zer-bait etxeko ordenagailuarekin ere egin liteke, beti ere kalitatearen kaltetan, baina CD formatuan eta saltzeko moduan egiteko, gutxienez 3.000 euro behar izaten dira. Zorte handia da etxera ate joka etortzea; ohikoena, ordea, patriatik jarri behar izatea da eta horrek ere ez du arrakasta segurtatzen. Hori argi dute lehia horretan ari direnek eta beraientzat nahikoa arrakasta da luzean ala laburrean, diskoarekin ala gabe, plazan edo lagun artean, xume, goxo eta suabe entzuten den doinu polita; aurrean dagoena hunkitzea lortzen badu, bederen. ■

L.F.A. / ARGAZKI PRESS

Ezpalak

KATIXA GARATE

Euskal musika Midem azokan

EUROPAKO musika merkatu handiena da Cannesen (Frantzia) egiten den Midem azoka. Aurreko urteetako joerari eutsita, aurten ere *Euskadiko Soinuak* programa (www.euskadikosoinuak.com) eraman-go du Eusko Jaurlaritzak. Duela sei urte abiatu zuen programa hau euskal musika zabaltzeko, bakarlari eta taldeen lana, diskoetxeena eta management enpresena ezagutarazteko. Urtarrilaren 22tik 26ra, stand jarriko du azokan Jaurlaritzak. Bestalde, euskal jazzaren gaia eskainiko dute Magestic hotelean, *Basque Music. Vitoria Jazz Festival Night* jaialdia hain zuzen. Tomás San Miguelen laukotea eta Iñaki Salvadorren taldea arituko dira zuzenean, besteak beste.

KARLOS CORBELLA

Barre barra-barra egiteko lehiaketa

BAKARRIZKETA Barregarrien I. Lehiaketa antolatu du Debagoieneko Euskal Elkarteak (Debagune). Parte hartu nahi duenak euskara batuan nahiz norberaren euskalkian idatzitako baka-rrizketa bidali beharko du eta harekin batera, testuaren interpretazioaren grabazioa. Gehienez, testua bi orrialdekoa izango da eta grabazkioa, 5-10 minutu-

Aingeru Epaltzak honakoak esan zizkion Garari: «Gaia (euskal gatazka) ia-ia tabu izatetik askoz normalagoa izatera pasatu da. 80ko hamarkadan horretaz idazten zutenak (...) itzal handiko jendea ziren, eta itzal horrek babestuta-edo idazten zuten.(...). Gaur egun, ordea, gaia errekur-rentea da. Eta karikatura pixka bat eginez, badirudi euskal literaturan nor izan nahi duen idaz-leak gai horri buruzko bere ikuspegia idatzi behar duela, etorkizunean inork ez errateko idatzi ez zuenik».

Pío Caro Baroja *Diario de Noticias de Navarra*:

«Instituzioentzat kultura azken ogi-puska da; arrakasta zuzenagoak eta kolektiboagoak bilatzen dituzte. Leku guztietan gertatzen

da. Kultura familiako ahizpa pobre eta tuntunena da. Gainera, Nafarroako Gobernuaren kasuan, badirudi erkidegoko Atlantikoko eremua (Bera inguru-rua) ez dutela Nafarroatzat, euskaldunak izateagatik».

Ainhoa Soraluze mezzosoprano-ak *Noticias de Gipuzkoari* adieraz-ziak: «Euskal Herrian opera gutxi egiten da edo egiten den gutxi hori hain da garrantzitsua, zaila dela hemengo jendea taula gainean ikustea (...) Gipuzkoan ez dago opera denboraldirik, ez kontzertu sinfoniko-koral edo zarzuela denboraldirik; norbera-ren sorterrian lan egitea zaila da. Edozein modutan, kulturak nazioartekoa izan behar du, one-nak etorri behar dira. Gu mugitu behar gara, ez publiko».

ALBERTO ELISGIGI

Parole antzerki talde profesional sortu berriak estreinako K537 obra aurkeztuko du urtar-tilaren 22an Erreterian. Boterearen eta gerra-ren absurdoaz diharduen komedia da eta Imatxi Ricok idatzi eta zuzendu du. Dantzariak eta akto-reak arituko dira taula gainean.

Denis Laborde etnologoak *La mémoire et l'instant. Les improvisations chantées du bertsolari basque* (Oroimena eta momentua. Euskal bertsolariaren inprobisazio kantatuak) iker-lana plazaratu du Iparraldeko bertsolariaren inguruan, Elkarren eskutik.

Jose Ibarrola artista bilbotarrak 30 urte bete ditu prentsarako irudiak egiten. Eginda-ko 5.000 irudietatik 54 bildu ditu *Tiempo de papel* liburuan (Eleak). 300 ale plazaratuko ditu eta ale bakoitza ezberdina izango da.

Ion Fiz moda diseinatzaileak kamiseta bat diseinatu du Bilboarterentzat. Erakundeak bertan aritutako artistei egin die eskaera, Bilboarteren eta artisten izenak zabaltzeko.

Asgarth

Donostiako Añorga auzoko taldeak diskoa plazaratu du hiru urte-ko isilunearen ostean: *Garrasia* (EDG). Hard rock ukitua nabaria da diskoan. Utikan taldean arituta-ko Unai Corral da taldeko bateria berria.

Maskaraden aroa

Abiatu da maskaraden garaia. Aurtengoan Urdiñarbeko gazteak arduratuko dira Zuberoako inauteri bereziak jokatzeaz. Hamahiru urte dira maskarada egiten ez dutela Urdiñarben. Guztira sei aldiz egin ditu Urdiñarbeko herriak, 1936 (urte honetan bi egin ziren), 1949, 1977, 1982 eta 1993 urteetan. Aurtengoa, beraz, zazpigarrena du. Azken urteetan gertatu bezala, maskaradako parte-hartzaileak oso gazteak dira eta apirilaren amaiera arte 20 emanaldi eskainiko dituzte Zuberoako hainbat herritan. Hartza izango da aurtengo maskaradaren protagonista, azken boladan hartzak berriz sartzeak piztu duen eztabaidaren lekuko. Aurtengo maskaradaren agerraldi bat Parisen egiteko asmoa agertu dute, baina oraingoz, ez dute datarik finkatu. Dena den, inauteri egunetatik kanpo izango litzatekeela jakinarazi dute.

koa. 300 eta 150 euroko bi sari egongo dira. Lanok otsailaren 28a bitarte bidali behar dira Debagune elkartera. Informazio gehiago nahi izanez gero, kulturajardun@topagunea.com helbidera idatzi.

Zinegoak hirugarrenez

SENDOTZEN ARI DA Bilboko Hegoak elkarteak antolatzen duen gay, lesbiana eta transexualei buruzko zinema jaialdia; aurtengoa hirugarren urtea du Zinegoak jaialdiak. Urtarrilaren 17an hasi eta 22a bitarte pelikula andana ikusteko parada izango da Arriaga antzokian, Bilborocken eta Capitol zinema aretoetan. Ia-ia bikoiztu egin da film kopurua, aurreko urtekoekiko. Lehiatuko diren film labur, luze eta dokumentalez gain, Vicente Molina Foixek atondutako zikloa izango da ikusgai. Molina Foixen zikloa Espainiako Estatuan gay, lesbiana eta transexualen inguruan eginiko zinemaren errepasoan egiteko proposamena da. Besteak beste, *La muerte de Mikel* (Imanol Uribe, 1984), *Un dios desconocido* (Jaime Chávarri, 1977), eta *Cambio de sexo* (Vicente Aranda, 1977) ikusi ahal izango dira. Zinegoak amaitu ostean, beran proiektatutako filmak Bizkaiko hainbat herritan (Leioa, Sestao, Basauri, Portugalete, Getxo...) emango dituzte hilaren 27a arte.

Arteak eta Pasaia topa egin dute

PASAIAKO HERRIA (Gipuzkoa) sortu zela 200 urte bete ziren iaz. Mendeurrena ospatzeko egin ziren ekimenetakoa dugu hilaren 29a bitarte bisitatu ahal izango den *Topaketak Zirizán* erakusketa. Pasaiaekin harremana izan duten 125 artistari, hasiberri nahiz ibilbide luzeko, egin diote gonbita, euren lanak Trintxerpeko Ziriza eraikinean jartzeko. Carlos Indak egin ditu komisario lanak eta, guztira, 200 artelan batu ditu. Pintura, argazkia, bideoa, eskultura... denetarikoa lanak daude ikusgai, erakusketarako propio sortuak tarteko. Besteak beste, Ricardo Ugarte, Julia Otxoa, Anjela Mejías, Don Herbert, Ramon Zuriarrain, Oier Villar eta Koldo Alberdik hartu dute parte erakusketan.

CAE artisau zentroa

Erandion. Artearen eta artisautearen zubi izateko jaio da Erandio Artisau Zentroa Erandion. Jon Alberdi errementari eta eskultoreak eta Jesús Lizaso zeramikari eta eskultoreak sortu dute 800 metro karratuko bi solairuko eraikuntza artisau eta artistentzako baliabide gisa. Zentroan lan egin nahi duten artistek, hileko 180 euro ordainduta, sukaldea, komuna, aldagelak, lan egiteko tailerra, patioa eta galeria baliatu ahal izango dituzte. Izan ere, galeria komertzial bat jarri dute CAEn artistek euren lanak saltzeko. Sorkuntza gune ez ezik, hezkuntza gune ere izango da. Besteak beste, pintura, zaharberritze, egur taila eta eskulan tailerrak eskainiko dituzte.

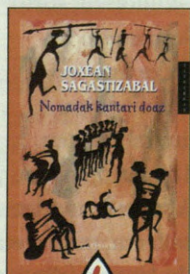
Euskal taldeak

Espainiako onenen zerrendan.

2005eko disko onenen zerrendak plazaratu dituzte Espainian banatzen diren *Rock de Luxe (RDL)* eta *Mondo Sonoro* aldizkarietan. *RDL* aldizkariakoan Anariren *Zebra* Espainiako hirugarren disko onena izendatu dute, Jabier Mugaruzaren *Abenduak 29* hamalagarrena eta Lisabören *Izkiriaturik aurkitu ditudan gurak* hogeita bigarrena. *Mondo Sonoro*ren zerrendan, aldiz, Berri Txarrak talde nafarraren *Jaio. Musika. Hil* seigarren lekuan ageri da, Anarirena hogeita hirugarrenean eta Lisabörena hogeita laugarrenean.

Argitalpenak

PILAR IPARRAGIRRE

Nomadak kantari doaz

Joxean Sagastizabal

ALBERDANIA

134 orrialde
12,50 euro

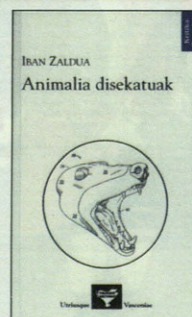
Australiako aborijen mundua

Australiako baztergabetasunean, chizan eta bilketan larrugorriak bizi den aborijen tribu bateko ohiturak eta sinesmenak jasotzen duen eleberria sortu du Joxean Sagastizabalek *Nomadak kantari doaz* lanean. Jende bakezale hori, nolahi ere, banatuta ei dago, sexu-aukerak direla eta. Emakume gizonzaleak daude, batetik; emakume emakumezaleak, bestetik; gizon emakumezaleak ere ez dira bertan falta -nola iraun, bestela?-, baina gizon gizonzaleak ere ez dira bertan gutxi. Joxean Sagastizabalek dioenez, "dunba" deitzen omen diote emakume gizonzaleek gizon emakumezaleekin jolasean

ibiltzeko gogoia duten aldiari, eta hau gertatzen omen da, gutxi gorabehera, ilargiak hazi-txikitu hiru aldiz egindakoan, eta eskuetako hatzak adina egunean irauten du. I

Euskal literaturari begirada ironikoa

Ohiko duen zorroztasun eta ironiarekin idatzita daude Iban Zalduak *Utriusque Vasconiae* argitaletxearen eskutik plazaratu duen *Animalia disekatuak* (*Libeloak, panfletoak eta beste zenbait taxidermia-lan*) liburuan jasotzen dituen idazlanak. Zalduak euskal literatura (are gehiago) mordoilotzeko ahaleginetan-edo dabilela aitortzen du, eta asko dira horretarako jorratzen dituen gaiak: euskal literatura vasca, bigarren trantsizioa eta euskal destapea, belaunaldi literarioen auzia, poesiarren egoera petrala, euskal idazle arrakastatsu bihurtzeko plan estrategikoa, literatur kritikaren gaixotasuna, (euskal) zutabegilearen dekalogo, euskarazko kontsumo-literaturako liburuen (balizko) egileak ahaztu beharko ez lituzkeen hamaika aholku praktiko, Idazle Sekretuen Kofradia-aren paperak, euskal literaturaren historiako etsamina... I

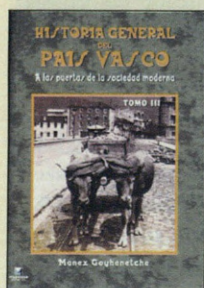

Animalia disekatuak

Iban Zaldua

UTRIUSQUE VASCONIAE

108 orrialde
13 euro

Historia General del País Vasco. Tomo III

Manex Goyhenetche

TARTTALO

502 orrialde
29,90 euro

Manex Goyhenetche euskal historiaz osatutako hirugarrena

Euskal Herriaren historiaz Manex Goyhenetche ikerlariak osatutako hirugarren eta azken liburukia dugu *Historia General del País Vasco - A las puertas de la sociedad moderna*. 2004ko maiatzaren 2an mendi istripu baten ondorioz utzi gintuen betirako unibertsitateko eta bigarren hezkuntzako Historia irakaslea eta ikerlari nekazetza izandako gizon honek. Euskal Herriaren historiako trilogia honek historiaurretik hasi eta XX. mende arteko garaia azaltzen du. Lehenengo liburukian, historiaurretik hasi eta Erdi Aro-rainokoak jaso zituen. Bigarrenean, Aro Modernoan eman zen garapen politiko-instituzionala. Eta azken honetan, Lehen Mundu Gerra arteko Aro Modernoko, Frantziako Iraultzako eta geroztiko sozio-ekonomia. I

T. Williamsen tranbia euskaraz

Xabier Payá Ruiz algortarrak euskaratu du Tennessee Williamsen antzezlanik ospetsuenetako hau, *Desio izeneko tranbia*. Bere garaian egundoko arrakasta izan zuen bai antzokietan eta baita zineman ere, batik bat Elia Kazanek zuzendu zuen bertsioan (Marlon Brando eta Vivien Leigh aktore nagusi zituela). Zahartzearen eta etorkizunaren beldurrez bere ahizparen etxera doan emakume batek bere koinatu zakarrarekin egingo du han topo. Hala ere, erakarpen ilun bat sortuko dio gizon hezigabe horrek iraganean eta ametsean babesten den emakume sentibera den Blanche DuBoisi. Horrela bada, liskarrak, desira sexual zapuztuak, egia-gezurra erlazioa, bakardadea... presente daude New Orleansko auzo txiro bateko etxe batean garatzen den antzezlan honetan. I

Desio izeneko tranbia

Tennessee Williams

ELKAR, ALBERDANIA

276 orrialde
12,90 euro

Jakin

Batzuen artean

JAKIN

104 orrialde
9,10 euro

Euskara, kultura eta kultur politika gogoeta gai

Honako gai hauek jorratzen dituzte *Jakin*-en 150 zenbakian: Anjel Lertxundik Kultur Politikei buruzko Nazioarteko Biltzarrean aurkeztu zuen lana; bere ustez, euskalduntasuna aukera kultural, ekarpen intelektual eta bizipoz linguistiko gisa bizi liteke, baina unibertsaltasunari uko egin gabe. Pako Sudupek, berriz, euskal literatura eta idazleen ikertzaileen arteko autozentsura du bere lanean ardatz, Lauaxeta eta Andima Ibinagabeitiaren bizitzako zenbait pasarte polemiko aurkezten dituelarik. Horiez gain, Jenaro Garatek euskal kutxen fusioaren aurkako iritzia agertzen du. Eta Juan

Bautista Bengoetxeak egungo gizartearen eta kulturaren teknozientziak duen eraginari buruzko gogoeta egiten du. **I**

2006. urtean astero ibilaldi bat egiteko 53 aukera eder

Burutapen polita izan dute *Euskal Herria* aldizkariko lagunek bere azken zenbakirako: 2006. urtean dauden asteak zenbatu eta bakoitzean ibilaldi bat egin ahal izateko adina proposamen eskaini irakurleei. Araba, Nafarroa, Iparraldea, Bizkaia eta Gipuzkoako bazter eta mendiak izan dituzte gogoan. Berdin Karrantza, Urbasa, Atharratze, Araia, Arrankudiaga, Donibane Garazi, Kuartango zein Abar-tzuza edo Otzaurte. Berrogeita hamairu proposamen zeharo ezberdin bildu dituzte, denera. **I**

Euskal Herria

Batzuen artean

SUA EDIZIOAK

138 orrialde / 7 euro

HASIER ETXEBERRIA

«Eleberri bat idaztean, norberaren gustukoa eraiki nahi izaten da»

Zer dago nobela honen atzean?

Bada, begira, nobela hau idazteko garaian beste langintza bat izan nuen, burua bete eta eskuak eta gerria apurtu zizkidana: etxea handitze-ko lanak hartu genituen hiru hilabetez, eta horrek gremioekin jarri ninduen harremanetan; arkitekto, igeltsero, iturgin, zurgin eta bestelako guztiek. Eta zinez esan dezaket etxea eraikitzeak eta eleberria idazteak badutela antzekotasunik.

Eta zein da antzekotasun hori?

Antzeko bizi izan ditut nik, behintzat, biak ala biak, eleberrigintza etxegintza baino nekezagoa eta luzeagoa gertatzen bada ere. Lehenik eta behin, nolako etxea egin nahi duzun behar da erabaki. Liburuarekin ere, berdin. Arkitekto lanbidean hain ohikoa diren marrazki eta zirriborro horiek egin behar izaten dira lehenbizi, buruan edo paper mutur batean. Helburua, jakina, irakurlea denbora batez gordetzeko moduko etxe bat eraikitzea da. Eta gainera, etxe horrek ezin du izan edonolako, Babes Ofizialeko mila aldiz errepikatu horietako bat. Gutxitan jarriko gara geure bizitzan zehar hainbesteko lanak egiten «eleberri bat idazten», eta norberaren gustuko etxea eraiki nahi izaten da, nabari dadila nor den arkitektoa, baita han biziko dena «irakurlea» beste norbait izango bada ere.

Ildo nagusiak marraztu eta gero, zer dator?

Igeltsero lana etortzen da, eta horixe du arazorik handiena idazleak, nere kasuan behintzat; zeren normalean irudimenetik ondo samar ibili ohi bagara ere, adreilu bat, eta beste bat eta gero beste bat jarri behar izaten da gero orrialdeetan.

ELL GOROSTEGI

egileari galdezka

Daniel Arrutik aurre egin beharreko arazo berriak

Hasiar Etxeberriak duela bi urte plaza-ratutako *Enlien bazka* genero beltzeko eleberriaren

protagonista berbera du orain aurkeztu duen *Mutuaren hitzak*, Ertzaintzarentzat lan egin ohi duen Daniel Arruti entomologoa. Baina oraingo honetan bere lanetik urrun samar ibiliko da, ebakuntza larri batetik aterata berria izanaren trauma gainditu nahian naturaren baretasunean murgiltzea erabakiko duelako. Nolanahi ere, Baztango lurretan aurkitu nahi duen zoriontasun horrek muzin egingo dio azkenetako. Batetik, aterpea eskaini dion adiskidea morfinaren mendean nola erortzen den ikustea egokitu zaiolako. Bestetik, Arizkun egin duen lagunik onena, Senperena zaharra, bertako uretan itoa aurkituko dutelako, eta haren gorpua jiratu eta ikusiko duenak pertsona hori itoarazia izan dela susmatzera eramango

Mutuaren
hitzak

Hasiar Etxeberria

SUSA

186 orrialde
13 euro

duelako Daniel Arruti. Ez dira horietan amaituko entomologoarentzat arazoak, ordea; izan ere, ebakuntzaren ondorioz agur esatera deliberatu zen bere neska-laguna izandakoaren berriak jasoko ditu, eta ez berak aitortuak, bikotea gertutik ezagutzen duen morroi batek baizik. Eta berri horiek erantzukizunaren zama ekarriko diote Arrutiri, neska haurdun dagoela diotelako. **■**

Denbora-pasak

LUMA

Hitz gezidunak

		* IZENA Ontzi txikia	▼		Ipar EH-n, izutu Araknido beldurgarri	▼		Ez du ikusten Zain egon	▼		Musika nota Inurria, txingurria	▼		Kontinente bat
			▶		▼		▼		▼		▼			
			Behera eraman	▶								Sufrea	▶	
			Istu, txistu									549		
Jentila	▼	* DEITURA	▶ ▼									▼		
Kaperaua		Jarri												
▶		▼								Gipuzkoa-ko herria	▶			
										Bokala				
Erregai mota	▶				Nitrogenoa	▶		Gizon izena	▶	▼				Itsas hegazti
Balaren estalki					Bizkaieraz, hezikaitz			10						
▶					▼					Röntgen	▶		Potasioa	▶ ▼
										Izen arabiarra			Zangoaren atal	
Naukazu	▶							Emakume izena	▶	▼			▼	
Bizkaieraz, dut								Oinarrizko edari						
▶					Oihu	▶		▼		53	▶			
					Kontsonantea					Kontsonantea				
Australia	▶		▼		Koartango-ko auzoa	▶		▼						

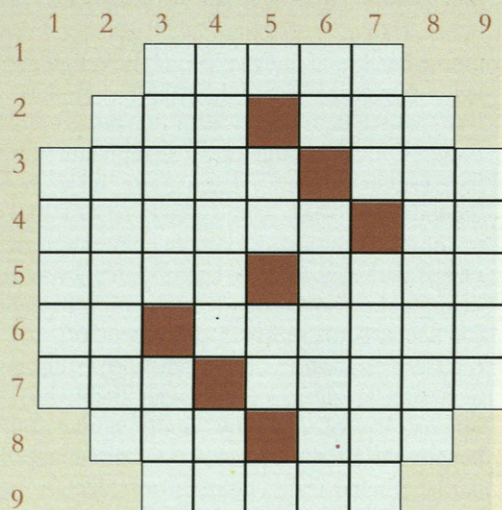
Hitz gurutzatuak

EZKER ESKUIN

1.- Pluralean, arrantza tresna. 2.- Gizon izena. Tik-..., erlojuaren hotsa. 3.- Akabatu, erail. Yankien osaba hura. 4.- Tripa. Musika nota. 5.- Errusiako mendialdea. Bagoaz. 6.- Sodioaren ikur kimikoa. Amets egin. 7.- Sarrera nahiz irteera. Zuhaitz mota. 8.- Oinarrizko edaria. Infusio mota. 9.- Ez zabala, meharra.

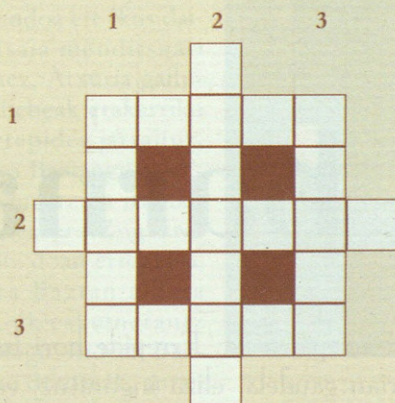
GOITIK BEHERA

1.- Landare mota. 2.- Beldurtu, izutu. 3.- Euskal Herriko lurralde historikoa. Baita. 4.- Geldoa. Artsenikoaren ikur kimikoa. 5.- Bokala. Zuloaren erdian. Masurioaren ikur kimikoa. Kontsonantea. 6.- Kanpo, landa. Azaldu. 7.- Ezker Abertzalearen alternatiba ohia. Soldadu taldea. 8.- Kirol borroka. 9.- Oharra.

Kike Amonarrizen umorea

1. Motel, ahul.
2. Berri, notizia.
3. Zeru.

1. Gelda. 2. Albiste.
Hiru bider hiru
3. Orria
Esker eskaini. 1. Annak. 2.
Inoa Ric. 3. Akuru Sam. 4.
Na. Anestus. 7. Aic. Africa. 8.
Ura. Tea. 9. Istura.
Gothik behecar. 1. Asuna. 2.
Ikarrun. 3. Araba. Erc. 4.
Mordela. As. 5. U. U. Ma. T.
6. Ne. Agerra. 7. KAS. Ostrea.
8. Karrantza. 9. Mezua.

O	N	I	V	R	I	A	V	S	U	V	
I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	
A	O	A	R	N	A	U	Z	U	A	N	*
K	*	R	O	X	T	U	T	U	R	A	K
*	L	U	A	R	N	*	S	A	G	V	*
A	I	A	A	V	U	A	I	L	A	K	A
I	D	I	N	U	X	T	R	E	L	P	*
S	*	S	I	T	A	I	J	*			
A	O	A	T	I	Z	T	N	O			
*	D	*	I	*	I	*	A	*			

Rodriguez Ibarra Maragalli deitu dio:
– Aizak Pasqual, gure artean desberdintasun ideologiko handiak ditugu, baina horren gainetik alderdi berekoak gara eta negozio bat proposatu nahi ditzut.

– Gure autonomiako kondoi fabrika guztiak itxi egin ziren eta zera jakin nahi nuke... Hor lantegi espezializatuak dituzuenetz, ea 100.000 ale bidaltzeko modurik izango ote zenukeen.

– Baina –erantsi du Extremadurako presidentek– ezaugarri berezi hauekin nahi ditut: espainiar banderaren kolorekoak behar dute izan eta garrantzitsuena, neurri hauetakoak: 25 zentimetro luze eta 6 zentimetro diametroan.

Pasqualek harrituta entzun ditu Rodriguezek eskatu dizkion neurriak, baina negozioa negozioa denez... adiskide enpresari bati deitu eta eskaera bideratu du:

– Bon dia Jaume, com va aixó? Soc Pasqual Maragall! Lan bat eskatu nahi dizut.

– Hara! Extremadurako presidente

Rodriguez Ibarrak deitu dit eta espainiar banderaren koloreko 100.000 kondoi eskatu dizkit neurri hauekin: 25 zentimetro luze eta 6 zentimetro diametroan.

– Harroputz halakoal! Zer uste du horrek? Horrelako gezurrekin kikildu egingo gaituela edo?

– Ez dakit... Baina zuk egin itzazu. Hori bai, kondoi bakoitzean honako hau idatzi behar duzu: **MADE IN CATALUNYA/NEURRIA: TXIKIA.**

Lumanonahi

HARPIDETZAK
 ☎ 943 37 15 45 - www.argia.com/luma - luma@argia.com

Luma
DENGORA-PASA ETA HITZ JOZTEN HILABETEHARRA

+ *lumatxo*
hauventzako gehigarria

2006ko urtarrilaren 15a

ARGIA
39

Ihesi

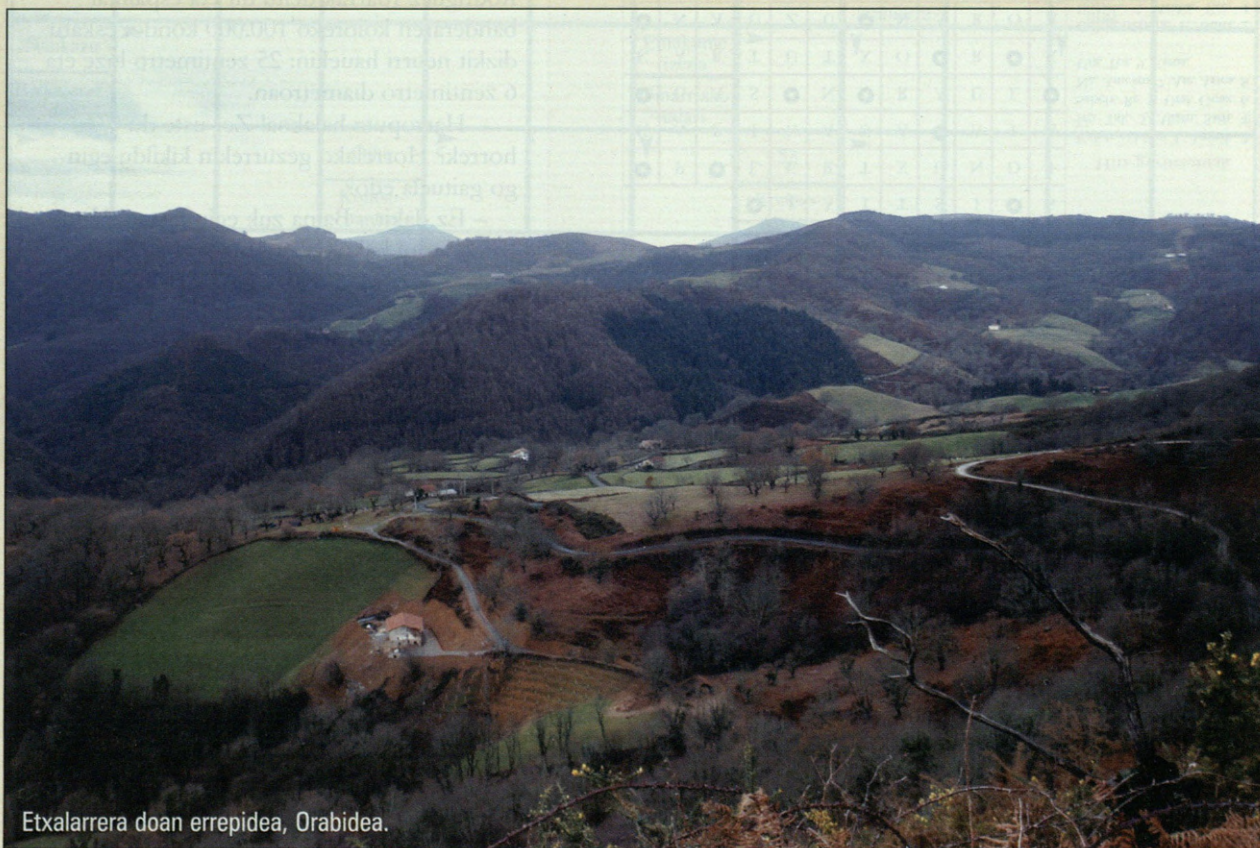
Euskal Herria ezagutuz

ARGAZKIAK ETA TESTUA:
AINHOA OIARTZABAL

Zugarramurdi (Nafarroa)

Orabidean barna

Orabidea Etxalar, Zugarramurdi eta Baztan lotzen dituen errepidea da. Errepide hori hartzeko, Nafarroako Etxalar herrira joan behar dugu lehenik. Herrian gaudela, eliza inguratuz, eskuinera joko dugu errepidera irteteko. Ehiztari, baserritar eta kontrabandisten topaleku izan den bidexka hau, geroz eta gehiago erabiltzen dute bertako bizilagunek, N-121aren alternatiba moduan, denbora eta distantzia aurrezten baitira: Etxalar eta Zugarramurdi lotzen dituen errepide zuzenena da. Eta turismoak ere Orabidea gehiago erabiltzen du, bidea Orizki auzoaren, Ursumehatsa lepoaren eta Atxuri mendiaren ingurumarietatik pasatzen baita.

Etxalarrera doan errepidea, Orabidea.

Errepide estu baina zoragarria da Orabidea, bertako bizibideen berri ematen diguna. Errepide ertzean, eztakek egiteko botatako akazia arbolak ikusiko ditugu. Zelaietan, ardiak bazkatzen ari dira. Eta altuera goreneta larreetan zaldiak eta jadanik oso toki gutxitan topatuko dugun mandoa ere ikus daiteke. Paisaia menditsuari dagokionez, Atxuria gailuraren erliebeak erakarriko gaitu. Errepidea jarraituz, dagoeneko Baztango lurretan, bidegurutza iritsiko gara. Ezkerrera Zugarramurdirantz doan errepidea, eskuinera Baztan aldera doana. Guk eskuinerantz hartuko dugu. Bidean Baztango etxe dotoreak, antzinako errota eta paraje ahantz ezinagarriko ditugu. Eta konturatzerako Zugarramurdi izango gara. Hemen hasiko dugu gaurko ibilbidea. Noski, hona iristeko errepide erosoagoak badaude, bai Elizondotik bai Iparraldetik, baina ez hain xarmantik.

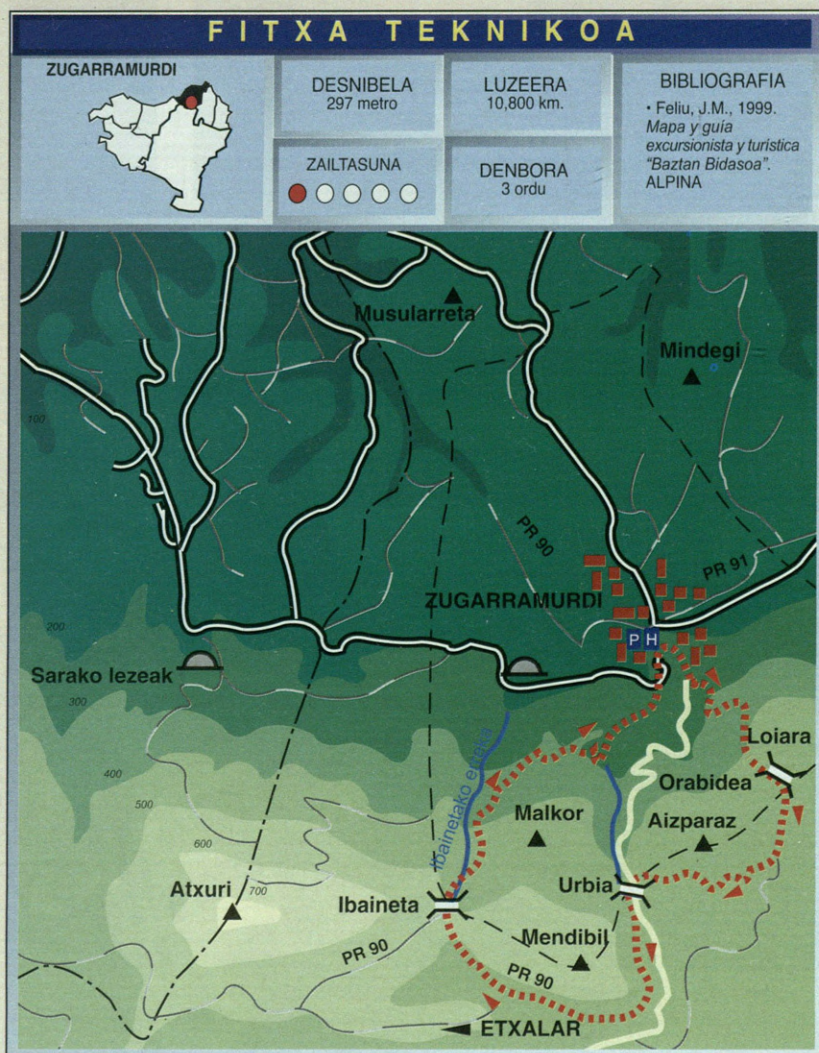
Orabidean dagoen antzinako errota.

Akelarrea ibilbidea

Zugarramurdik, Nafarroako udalerriak, Baztango lurak ditu mugakide ia buelta osoan, ekialdekoan izan ezik, Urdazubirekin, Lapurdirekin egiten baitu muga. Abeltzaintza, laborantza eta turismoa dira bertako jarduerak nagusiak.

Kotxea herriko plazan utziko dugu, Ama Birjina Jasokundearen Elizaren atze aldean. Gaurkoan egingo dugun ibilbidea PR/NA 90-a da, Akelarrea izeneko. Ibilbidea hasteko, Zugarramurditik Etxalarre doan Orabidea errepidea hartuko dugu, baina, oraingoa, oinez. Jarraitu beharreko seinaleak hori-zuriak dira.

400 metro egin ostean, Orabidea utziko dugu Santsineneko Borda parean. Elkarre gastronomikoa da errepidearen ezkerrera dagoen borda hau. Santsineneko Bordatik, bidezidorra hartuko dugu Loiarako lepora (436 metro) eramango gaituen. Lasai hartu, igoera dezentea baita. Loiaratik Aizparaz (525

Ibilbidea, urak gainezka eginda.

metro) gailurra inguratuz joango gara. Mendi honen gailurrak Baztango lurrekin egiten du muga. Loiaratik Urbiako lepora (431

metro) abiatuko gara. Eta lepotik lepora, hurrengo Ibainetako lepoa izango da.

Urbian, berriz ere Orabidearekin

Zugarramurdiko plazara iritsi gara Orabideatik barrena.

egingo dugu topo. Gurutzatu eta seinaleak dioen bezala, Ibainetarantz abiatuko gara. Poliki-poliki, Mendi-bil (617 metro) gailurra inguratuko dugu. Berehala, eskuinera borda ikusiko dugu, baina guk marka txuri-horiei erreparatuz, aurrera jarraituko dugu.

Otadi eta hariztiak tartekatuz ibiliko gara. Behera begiratuaz berriz, Orabidea errepeidea aurrez aurre izango dugu. Tarteka, Gal-

Satorra aurkitu dugu hankaz gora zelaian.

Ibilbidea hariztian zehar.

tzada erromatar zati dotoreekin topo egingo dugu. Eta baita urarekin ere, Ibainetako erreka gainezka baitator. Oinak ez bustitzekotan, arin ibili behar!

Bidea jarraituz, belardira iritsiko gara. Belardia ezkerrean, eskuinera gure bidea eta erdi-erdian, lur gainean ikustea ohikoa ez den satorra aurkitu dugu hankaz gora. Aldapaxoa igo eta eroritako borda pasako dugu, aurrez aurre Mendibil mendia dugularik. Eta beste borda baten ezker aldetik jarraituko dugu.

Halako batean, zein azalduko eta Etxalarren ikusitako mando eta zaldiak berriz ere, haizearen babesean. Hauek zuzenean etorri dira, mendian barrena, Orabideatik pasa gabe. Lasaitasuna nabari zaie. Laster batean, Ibainetan izango gara.

Ibainetako lepoa

Mendibil eta Atxuri gailurren arteko lepoa da Ibaineta eta historiaz eta historiaurreaz betea dago. Trikuharria eta zenbait aztarna arkeologiko daude bertan. Lurrera begiratzen

Ospe txarreko aberea: mandoa

GAURKO ibilbideak, ia ahanzia genuen aberea ekarri digu oroimenera. Geroz eta gutxiago ikusten dira baserri edo mendi inguruetan. Izan ere makinariak aberea ordezkatu du.

Gizakiak aspalditik ezagutzen du zaldiaren eta astoaren arteko hibridoa, eta ez alferrik, oso onuragarria baitzaio. Izan ere, mandoa oso animalia sendoa da, eta lanerako aproposa. Horregatik, munduko toki askotan erabili izan da lan gogorrak egiteko.

Normalean, astarra eta behorra gurutzatzen dira mandoa lortzeko, astemeak zaldiaren kumea erditzeko arazo larriak izaten baititu. Mandoa antzua izaten da beti, baina, horrekin batera, ezaugarri mesedegarriak ditu. Batetik, mandoa zaldia baino gogorragoa eta otzanagoa da, eta, bestetik, astoa baino azkarragoa da eta hobeto egiten dio aurre hotzari eta hezetasunari. Gainerako ezaugarriak ere, bi espezieen arteko ezaugarrien nahasketa dira: belarriak zaldiarenak baino luzeagoak baina astoarenak baino motzagoak ditu, irrintzia eta arrantzaren arteko oihua du, eta neurria, berriz, gurasoen arrazen arabera izaten du.

Uretarako paregabea, aldapan gora igotzeko ahuntzak bezain trebea, oso janari gutxirekin bizirauten duena eta sekulako indarra agertzen duena. Egoera larrietarako abererik egokiena da: basotik ikatza ateratzeko mandazainek mandoak erabiltzen zituzten, bata bestearen atzean loturik eta artilleriako kanoiak mugitzeko ere mandoak soilik erabiltzen ziren, bederatzi mando kañoi bakoitzeko.

Baina bizitza guztian lan eta lan aritu ostean, hala ere ospe txarreko animalia da, bai zaldi, bai astoaren ondoan. Ospe txar hori, bere nortasunagatik datorkio. Izaera egoskorrekoa da mandoa, mugitzeko intentziorik ez badu, ez da mugituko. Bejondeiola!

badugu, Ibainetako zelaietako lurzoru heze eta iluna dela ikusiko dugu, zohikaztegia baita.

Parez pare berriz, Atxuri mendia (756 metro) dugu. Atxuri mendian, Karlismendiko aztarnak topa ditzakegu. Gaztelaraz Peña Plata deitzen diote, arroketako mika zatiek igortzen duten distiragatik. Indarrean egonez gero, igo daiteke bertara.

Alertzeen artetik doan bide zabala jarraituko dugu. Garai honetan, hostorik gabe daude konifero hauek. Berehala, borda bat ikusiko dugu eskuin aldean, "Gainekeo borda" izenekoa, nahi izanez gero alokatu daitekeena. Borda pasa eta eskuinerantz bidezidorra hartuko dugu. Eta

aurrean Zugarramurdiko etxeak ditugu berriz ere.

Guk beti eskuin aldera joko dugu, arrastoak galdu gabe. Errekaren alde batera eta bestera ibiliko gara, baina bukaeran, erreka beti ezkerrean izango dugu. Aldapan behera jarraituz, Zugarramurdiko hilerri azpira iritsiko gara. Atzean Malkor mendia (509 metro) dugu. Hilerritik, berriz ere herriko plazara iritsiko gara Orabideatik, ibilbidea amaituaz.

Herriak baditu hainbat eskaintza bisitarientzat, Sorginen herria bezala ezagutzen baita. Zugarramurdiko haitzuloetarako bidea herriko plaza-tik irteten da, bisitatu nahi izanez gero. ■

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

INGURUMENA

27 ekaitz tropikal ozeano atlantikoan 2005. urtean

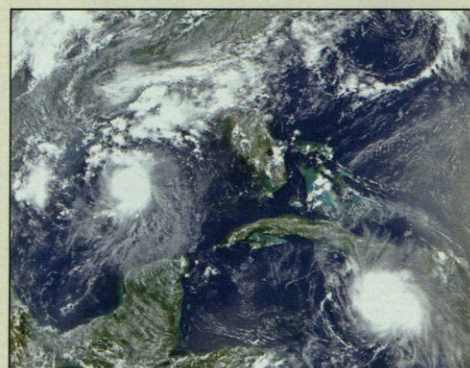
AURTENGO ekainaren eta azaroaren artean errekorra ezarri dute ozeano atlantikoan sortutako ekaitz tropikalek, 26 ekaitz tropikal sortu baitira aipatutako epean. Baina hor ez da aurtengoa amaitu, joan den abenduaren 30ean Azoreetan 27. ekaitz tropikala sortu baitzen.

Ekaitz tropikalak ekainaren eta azaroaren artean sortzen dira eta azaroaren 27an sortutako Epsilon ekaitza azkenekoa izango zela uste bazen ere, ia urte amaieran Zeta sortu zen. Ekaitz honek ez du kalterik sortu eta itsasoan barrena desegin da.

Datuak biltzen direnez geroztik, 1954.

urtean gertatu zen aurtengoaren antzeko kasu bat, hau da, abenduaren 30ean Alice ekaitza sortu eta ondoren urakan bihurtu zen.

Hala ere, 2005. urtean beste errekor bat ezarri da, hots urakan bihurtutako ekaitz-kopurua, guztira 13 izan baitira. **I**

Osasuna

JABIER AGIRRE

Emakume, aztertu zure bularrak

BULARREKO minbiziaren tratamendua arrakasta handi samarrarekin egin daiteke, baldin eta garaiz atzematen bada. Horregatik da hain garrantzitsua prebentzioa eta auto-esplorazioa.

Bularren auto-esplorazioa (edo norberaren bularra aztertzea) oso modu eraginkorra da bularreko minbiziarekin lotuta dauden tumoreen agerpena atzemateko. Auto-esplorazio horiek hilekoaren ondoren egitea komeni da, eta emakume menopausikoen kasuan, hileko egun bat finkatzea komeni da, norbere azterketa hori beti egoera bertsuetan egin ahal izateko.

Bi postura edo jarreratan egin daiteke azterketa, etzanda edo zutik. Baina modurik egokiena ispilaren aurrean jarrita izaten da, besoak beherantz albo banatan kokatuta. Horrela, ea bularrak simetrikoak ote diren egiaztatuko du emakumeak. Eta hemendik aurrerako azterketan, ukitu edo haztatu behar den bularren kontrako aldeko eskua erabiliko du emakumeak.

Hiru eratara egin daiteke azterketa: hatz-mamiarekin, mugimendu zirkularrak eginez, kanpoaldetik titibururantz

poliki-poliki. Sigi-sagako mugimenduak ere egin daitezke, bularra alde batetik bestera korrituz. Edo, azkenik, baita erdialdetik kanporantz ere, titiburuan hasi eta pixkanaka bularren kanpoaldera mugituz hatzak.

Eta zer bilatu behar du emakumeak auto-azterketa horretan? Batetik, ea zona gorriturik ba ote dagoen, edo baita koskorak ere. Titiburuak barrurantz sartuak baldin badaude ere, kontuan hartzeko datua da, eta titiburuak estutzerakoan jarioz ateratzen bada, medikuari esan beharko zaio. Bularrak betiko itxura eduki behar du, eta ez hainbestetan aipatu den laranja-azalaren itxura. Jarraian, galtzarbeak ere ukitu behar dira, ea gongoiliek nabaritzen den.

Eta, bukatzeko, jaso besoak lepoaren gainetik, eta jarra horretan ikusi ea koskorrik edo zulotxorik agertzen ote den.

Hasieran, zalantza ugari sortuko bada ere, azkeneko emakumeak ondotxo ezagutuko ditu bere bularrak, eta edonolako irregulartasunik sumatu bezain laster, medikuari emango die horien berri.

ZIENTZIA

Baleen kantua

NORTH PACIFIC Research Board-eko (NPRB) ikerlariak aspaldi ari dira baleen segimendua egiten, horien soinu eta ultrasoinuak itsas azpian kokatutako hidrofonoen bidez detektatuz.

Bost urtez egindako neurketen emaitzak argitaratu eman dira *Biosciences* aldizkariaren urtarileko zenbakian. Emaitza hauetako lehen ondorioa balea-espezie bakoitzak bere errepertorioa duela izan da eta gainera espezieetan dialektoak ere egon badaudela.

Neurketa hauetan ustekabeko emaitzak ere lortu dira; adibidez, Alaskako golkoan ia desagertzear dagoen balea boreala detektatu da. Balea hori 1980. urtean ikusi zen azken aldiz eta orain itsas ondoan bizi dela eta gainera populazioa uste baino handiagoa dela ezagutzera eman da, aparatu hauekin kantuak erregistratzean animalia-kopurua ere erregistra baitaiteke.

Baleen kantuen erregistroa gerra hotzaren garaian hasi zen, artean itsas armada estatubatuarrek urpeko ontziak detektatzeko Sosus deituri-ko programa abian zuen. Gailu hauen bidez masa handiak detektatzen zirenez, itsas azpiko ontziekin batera baleak ere detektatzen ziren.

Gerra hotza amaitu ondoren tresneria guztia ikerlarien esku utzi zen eta orduz geroztik baleen segimendu soilerako erabiltzen dira.

Alaskako golkoan une honetan zazpi hidrofono daude eta horiei esker 40 kilometroko distantzian dauden baleak ere detekta daitezke. Aurten go udaberrian Bering-eko itsasoan beste hiru hargailu berri kokatuko dira bertako baleen arrastoak segitu ahal izateko. ■

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

Tamarindoaren mamia

MILAZKA edo tamarizak geure itsasertze-errio eta paduretako basa beltzetatik lorategi dotoreetarako urratsa emana du aspaldi. Urratsa ez

nolanahikoa, horregatik! Dotoreenatzat jotzen diren tokietan topatuko dituzu milazkak, maiz itsasoari begira nonahiko hondartzan edo etxe inguruan: garai batean Iruñeko Gaztelu Enparantzan. Miarritzen, Getarin, Zarautzen, Hondarribian eta Donostian.

Eta Donostian prostituitu zuten. Zurikeriaren gaineko bitsetan eraikitako hiri horretan itxurazkoak baino itxurakoak gehiago balio du eta izanak baino izenak. Milazkari izena aldatu eta tamarindoa deitzen diote. Espainieraz pentsatu eta bizi direnen artean tamarindoak badu metropolitarraren ñabardura koloniala: tropikoa eta bertako bizimoduaren usaina dakar baina ez uztarri bakarrean, potrogoran aginduz bizi direnen kiratsari lotua baizik. *Con olor a pulpa de tamarindo* (tamarindo-mami usaiaz) du izenburua Madrilgo kazeta batean Donostiaz argitaratutako artikulu batek... Gezurra da Donostia, gezurrezko tamarindoak hiriaren ikur...

Lekadun jende artekoa da tamarindoa (*Tamarindus indica*) eta leka beraren barrualdeko mamia da ustiatzen dena. Tamarindo-mamia Ertamerikan eta Asia monzonikoan erabiltzen da, gozokiak eta saltsak egiteko batik bat: kurria dela, txutneia dela, Worcestershirea dela... Azken honen istorioa Donostiako sasi-tamarindoenaren antzekoa da: Indian sortua, kolonizatzaileen hiri horretan ontziratutako omen zuten lehenengoz saltsa eta hango izena eman... Saltsa hau gabe Bloody Marya, Caesar, Sid Vicious eta antzeko koktel mordo bat ez lirateke izango...

Indian tamarindoaren azpian lo egitea txarra dela diote, gaueko hezetasunarekin lurrin garratzak askatzen omen ditu... Garai batean malenkonía eta eroaldi, eldarnio eta frenesia osatzeko erabili izan da eta, batik bat, purga edo libragarri gisa.

Tamarindoaren gezurraren bidetxurretik Donostiarako ideia turistiko batzuk: Worcesterrekin anaikidetu eta tamarindoen azpian lo egiten duenari tamarindo-mami gozokia edo koktelen bat dastatzera eman. Milazkak tamarindo, donostiar garun batzuk garbituko dituen purgarik ez da sortu oraindik...

Web, CD-ROM eta paper formatuetan soluzioak alor guztietan

Ikerketa

Erremintak

Soluzioak

Zerbitzuak

Adur SOFTWARE PRODUCTIONS

Adur Software Productions, S. Koop. (ASP)
Industrialdea 1, 20160 Lasarte-Oria
Tel: 943.37.18.49
e-mail: adur@adur.com

INFORMAZIOAREN UNIBERTSOA

Gorka Espiau

«Bake prozesuen hasierako lanak puzzle baten antza du»

Bilbo; 1972. Algortarra da. Elkarriko nazioarteko harremanen arduradun ohia. Washingtonen bizi da egun. Euskal Herriko gatazkari buruzko txostena prestatzen ari da AEBetako Bakearen aldeko Institutuarentzat (USIP). Udaldean etxeratuko da. Urruntasunetik solastatu gara. Hona abiaburuan 'etxe'ko kontuez esan diguna: "Elkarrik bake eta normalizazio prozesua ikuskatzeko sortu nahi duen behatokiari ausarta deritzot eta martxoan jaioko den erakunde berria, ideia eta pertsona berriekin eratuko da".

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Dani Blanco

Gorka Espiau auzo multikultural batean bizi da. Amerikako Estatu Batuetan (AEB) betebeharreko formalismo guztiak bukatu berri dituela adierazi digu, baita pasadizo hau kontatu ere: "Bi hilabete baino gehiago eman genituen etxean telefono barik, eta normalean bi aste itxaron behar izaten da. Gizarte Segurantzaren zenbakirik gabe ezin baita ia ezer kontratatu".

Whashington hiriri buruzko ikuspegi orokorra eskaini digu segidan: "Oso ezberdina da hau guztia. Adibidez, osasun sistema izugarri deserosoa da. Enpresak ez badizu seguru on bat ematen, oso garestia den labirinto batean murgildu behar duzu, Europar oinarritzako diren premiak eta baldintzak lortzeko. Gure kasuan ere, bi hilabete baino gehiago itxaron behar izan dugu horrelakoak eskuratzeko. Munduko lehendabiziko potentzia omen den honetan ez dituzu horren ezberdintasun gordinak eta horrelako burokrasia arazoak espero. Alderdi baiko-rrak ere aurkitzen dituzu noski: Washingtonen jendea espero duzun baino askoz aurrerakoiagoa dela esango nuke. Gehiengo demokratikoa da eta, adibidez, Irakeko gaiak daukaten ezbabaida benetakoa eta sakona da".

Familiarekin joan zen eta lagunak egin ditu halaber: "Umeek erraz egin dituzte lagun berriak. Bertan ezagun batzuk bagenitueneguz egokitzen errazagoa egin zaigu. Euskaldun batzuekin ere harremanetan jarri ginen eta asko lagundu ziguten eguneroko betebeharretan. Noizean behin elkartzen gara eta izugarri ederra da Washingtonen umeak euskaraz jolasten ikustea".

"Madrilgo atentatuak Euskal Herriko gatazkaren izaera aldatu zuen nazioarteko begien aurrean. (...) Euskaldunak gero eta gehiago identifikatzen gaituzte biolentziarekin, baina aukerak ere sortu zaizkigu"

USIPi dagokionez: espero al zenuen moduko erakundea aurkitu al duzu?

Europako irizpideetatik begiratu gero, azalpen zaila du lan egiten duen erakunde honek. AEBetako Kongresuak lan ildoak finkatzen eta finantzatzen dituen erakundea da-eta. Hori horrela izaki, bere menara dago. Ala-

baina, bere estatus independenteari eusteko gauza da. Zuzendaritza batzordean bi alderdi nagusien ordezkariak daude. Batzorde horretako kideak behin baino gehiagotan egin izan dituzte irakurketa kritikoak gobernuaren erabaki politikoen inguruan. Nahiz eta kasu gehienetan jarrera kritiko horiek pertsonen euren kabuz hartzen dituzten eta ez hainbeste zuzendaritza batzordearen izenean.

Erakundeak edo Institutuak ofizialki ez du jarrerarik hartu, adibidez, Irakeko gerraren kasuan, zuzendaritza batzordean iritzi askotako kideak daudelako. Institutuko zenbait kidek, ordea, gerraren aurkako iritzia agertu ohi dute artikulatu zein txostenetan.

Zer moduz zure betebeharretan?

Askatasun osoa daukat euskal gatazkaren inguruan idazteko, eta erraztasun guztiak ematen dizkidate gaiarekiko kezka duten nazioarteko erakunde zein gobernuetako agentziekin harremanetan jartzeko. Nire eguneroko jardueran bi elementu uztartzen ditut: alde batetik, Euskal Herriari buruzko lanak, eta bestetik, antzeko gatazka bizi dituzten beste herrialdeetako egoeraren inguruan Institutuak anto-

"Nazioartean eman diren beste prozesu batzuei kasu egiten badiegu, arrakasta ziurtatzeko ezinbestekoa da faktore askoren uztarketa".

latzen dituen ekimenetan dudak parte-hartzea. Hilabeteon Institutuak Palestinan eta Filipinasen egin-dako bitartekaritza lanak aztertuko ditu mintegi batean. Joan zen hilabetean, berriz, Bosniari buruzko konferentzian parte hartzeko aukera izan nuen. Bertan mintzatu ziren, besteak beste, Bosniako presidentea, Condoleezza Riceren hurrengoa eta Richard Holbrooke -Clintonen garaian goi-mailako kargua-. Irlandan AEBetako bitartekari izan zen George Mitchell eta Bushen lantaldean eragin gehien duen Newt Gingrich ere, pasa berriak dira Institututik Nazio Batuen birmoldaketaren inguruan hitz egiteko.

Zer azpimarratuko zenuke horien artetik? Bosniako kasua. Giza Eskubideen alde lan egiten duten erakundeek diotenez, AEBen zeregina ezinbestekoa izan zen sarraskia eten eta negoziazio politikoak errazteko unean. Dena dela, kontuan hartu behar dugu hau guztia Clintonen politikaren ondorioa dela. Nazio Batuen birmoldaketaren inguruko mintegian, jende esanguratsuak hartu zuen parte -Kongresuko bozeramalea eta errepublikazaleen 1994ko garaipenaren arduraduna izandako Newt Gingrich eta George Mitchell senatore demokratik- esaterako- eta giroa erabat desberdina izan zen. Nazio Batuekiko oso kritiko agertu ziren eta oinarrizko afera guztietan bat etorri ziren. Beste gauza batzuk

egiteko aukera ere ematen didate: Boisen egon naiz orain gutxi, hango sinposio batean parte hartu dut. Baina benetako lana urte berrirako idatziko dudak txosten berezian gauzatuko da. Gainera, denbora izanez gero, euskal arazoaz liburua argitaratzeko aukera eskaini didate.

Euskal diasporari buruzko gogoeta egin duzu berriki. Zer ekar dezake diasporarekin aritzeak gatazkaren ebazpenean?

Euskal diasporaren parte-hartzeak bake prozesua nazioartean sendotzen lagun dezake. Nazioarteko erakunde zein kanpoko gobernu gehiagok prozesuari buruzko gero eta informazio gehiago baldin badute, orduan eta zailagoa izango da eragile garrantzitsuenentzat prozesu horri uko egin edota jarrera ezkorrez ekitea, kasu horretan balizko prozesuaren porrotaren erantzule gisa agertuko lirateke-eta nazioartean.

Zuk puzzle baten gisara deskribatu duzu gatazkaren egoera. Zehaztu iezaguzu ikusmolde hori apur bat gehiago.

Normalean, bake prozesu bat egoera aldatuko duen oinarritzko faktore baten baldintzapean dagoela pentsatu ohi dugu. Batzuentzat, oinarritzko faktore hori ETaren su-etena da eta beste batzuek Gobernuaren aldetik kontzesioak eskatuko dituzte. Alabaina, nazioartean eman diren beste prozesu batzuei kasu egiten badiegu hauxe baieztatu dugu: arrakasta ziurtatzeko ezinbestekoa da faktore askoren uztarketa. Bake prozesu bat abian jartzeko egin beharreko lanek puzzle baten antza handia dute: pieza asko behar dugu eta batzuk aurkitzeko denbora gehiago behar izango dugu beste batzuk aurkitzeko baino. Azkenean baina, puzzlea osatzeko elementu guztiak beharrezkoak direla baieztatuko dugu. Alegia, puzzlea osatzeko behar-kotugun kontu batzuk bigarren mailakoak direla pentsa daiteke, alabaina, horiek gabe ezin izango dugu lana bukatutzat eman.

Institutuan nolako ikuspegia dute euskal gatazkaz, Irlandakoaren alboan?

Irlandako kasua lagungarri zaigu euskal gatazkan ematen diren jarrerak nagusiak nazioartean azaltzeko orduan. Hauetako faktore batzuk oso

antzekoak dira Irlandan eta Euskal Herrian, eta gatazkak kudeatzeko esparruan adituak direnek berehala antzematen dituzte. Modu horretan, bi errealitateetan aurkitzen diren antzekotasunak eta desberdintasunak azaldu ohi ditugu. Jeneralean, arreata gehiago eskaini ohi diote Irlandako prozesuari, AEBetako jende askok irlandartzat hartzen duelako bere burua. Gainera, Irlandako prozesuaz asko dakite, hedabideek asko eta ongi landu dute gai hau. Euskal arazoa nazioarteko agendan sartu nahi baldin badugu, Irlandako kasuak Euskal Herrikoarekin dituen antzekotasunek gauzak hobeto azaltzeko aukera emango digute eta aukera horiez baliatu egin behar dugu.

Zer garrantzia ematen diote Euskal Herriko gatazkari, nazioartekoaren artean?

Eskasa. Nazioartean ez da ulertzen nola egon daitekeen indarkeria arazo bat, hain autogobernu maila handia dagoen lurralde batean. Gure kokapen geografikoak ez dauka interes estrategikorik nagusiak diren gobernu eta erakundeentzat. Alta, bake prozesu bat garatzen laguntzeko dagoen aukera ondo azaltzen baldin bada, eragile hauen prestutasuna oso bestelakoa da.

Orain gutxi arte Euskal Herria aipatzean lehen erreferentea ETA zen. Euskal Herriarekiko zer-nolako perzezioa sumatu duzu zure inguruan? Bilakaera bat ematen ari al da?

Euskal Herriarekin lotzen diren erreferentzia nagusiak ETA eta indarkeria dira oraindik ere. Hala ere, informazio gehiago duten zenbait esparrutan badago Eusko Jaurlaritzaren berri, baita honek ETArekiko duen aurkako jarreraren berri ere. Zentzu horretan, nire lanaren helburu nagusienetako bat hain orokorra den erretratu horretan nabardurak eta bestelako argi-itzalak eranstea da.

Zenbaterainoko gogoa dago fenomeno bortitzen sorrera edo sustraiak ezagutzeko?

Hori da eztabaida honen mamia. Batzuen ustez, egoera hauek guztiak berdinak dira: ETA eta Al Qaeda-ren artean ez dago ezberdintasunik. Hori da Bush eta Aznarren taldeak bultzatzen duten pentsamolde berria. Baina, gehienontzat fenomeno bakoitzak ezaugarri bereziak ditu, eta bere sorrera, sustraiak eta eragileak aztertu behar dira sako-

"Subiranotasunaren arloan gizarteari kontsulta egiteko formula adostuak interesatzen zaizkie USIPekoei".

nean, irtenbidea lortzeko. Bigarren perspektiba horretatik interesgarria da halaber, egoera hauek guztiak dituzten antzekotasunak aztertzea, baina ñabardura guztiak kontuan hartuz betiere.

Hemengo gatazka konpontzeko esperimentziak eskaini lezakeenari buruz interesatuak al daude?

Bai. Gauza asko interesatzen zaie, eta horien arteko garrantzitsuenetako bi azpimarratuko nituzke: gizarte mugimenduen lanak izan duen eragina prozesu politikoan eta subiranotasunari buruzko gatazka bideratzeko formula berriak. Lehenbizikoari dagokionez, nola antolatu garen, eta zer motako kanpainak garatu diren aztertzen ari

dira, besteak beste. Jakina, subiranotasunaren arloan gizarteari kontsulta egiteko formula adostuak interesatzen zaizkie.

Espainiako azken Gobernu aldaketak -PSOEk PP ordeztu izanak- aukera berririk zabaldu al du?

Madrilgo atentatuak Euskal Herriko gatazkaren izaera erabat aldatu zuen nazioarteko begien aurrean. Orain dela pare bat urte bazegoen informazio pixka bat eta interesa ere bai,

baina egun haietan gertatu zenaren ondorioz, euskal arazoa gatazka garrantzitsuen agendan sartu zen. Horrek alde txar bat dauka: euskaldunak gero eta gehiago identifikatzen gaituzte biolentziarekin, baina aukerak ere sortu ditu. Esate baterako, gobernuak eta nazioarteko erakundeek irtenbide bat lortzeko beharraren pertzepzioa dute eta benetako bake prozesua abiatzen bada, nazioarteko komunitatearen laguntza jasotzeko esfortzuak errazagoak izango dira. Espainiako politikan, kasu, Zapateroren gobernuak hainbat estatutu erreformatzeko daukan alde zuretik jarrerak aukera zabaltzen du gure auzia bide normalizatu

batean konpontzeko.

Udaldean, etxerako bueltan jada, zer ekarri nahiko zenuke lan honen bidez?

Lehenik eta behin, euskal gatazkari buruz hemen informazio eguneratua uztea gustatuko litzaidake. Euskal Herrira bueltatzerakoan, bake prozesuaren aldeko lagunen zerrenda luze bat eramateko asmoa daukat. Hasi berri dugun urte honetan, distentsioa eta elkarrizketa bidez, egoera berria sortzea lortzen badugu, orduan benetako lan politikoa hasiko da. Dugarik gabe, arazo handiak sortuko dira, eta leku guztietan bezala kanpoko laguntza behar izango dugu. Lehen aipatu dudana puztutako beste pieza garrantzitsu bat izan liteke. ■

Koldo Zuazo

«Orain hasi gara aipatzen hizkuntzarekin gozatu egin behar dela, eta hori da bidea»

Hizkuntzarena, Koldo Zuazoren iritziz, oso historia tristea da euskaldunon artean.

Ezagutua du bere herrian, Eibarren, Nafarroara edo Iparraldera joan eta gaztelaniaz edo frantsesez hitz egin duenik.

Astelena pilotalekura zetozen nafar pilotariak beraien artean euskaraz hitz egiten entzuten zituen, baina Eibarko pilotariekin elkartu ahala gaztelaniaz egiten zuten, guztiak euskaldunak izan arren.

Euskara batua. Ezina ekinez egina liburuaren egileak dio, "hori da gure herriaren tragedia eta hori da euskara batuaren bidez konponbidean sartu duguna".

PILAR IPARRAGIRRE

Argazkiak: Dani Blanco

GARBI DAGO KOLDO ZUAZO euskara batuaren kontuak aspalditik kezkatzen duela. Euskara irakasle izan zen Bilbon 1974. urte inguruan. Garai hartan Bizkaiko hiriburuan oso modan zeuden Lapurdiko idazleak eta alfabetatzera joan zenean eredu hori sartu zioten buruan: Eibarko euskara txarra eta Lapurdiko XVII. mendeko euskara ona. Baina halako batean ohartu zen bere ikasleek ikasten zuten euskara ez zela batere komunikatiboa, Bilbon irakasten zuen euskarak ez zuela Arratiako, Txoriherriko edo Durangaldeko jendearekin komunikatzeko balio. Konturatu zen euskaldun berriekin bidegabeki jokatzeko ari zirela, oso zaila zela eurentzako euskara ikastea, garestia ere bazela, eta gainera, ikasten

zuten hori ezin zutela berehala praktikatuz. Eta hasi zen pentsatzen euskara batu horrek, beharbada, malguagoa izan beharko zukeela... Eta horregatik ekin zion tesia egiteari, 1980an Bordelen ikasten eta irakasten ari zela. Orduan arduradun nagusia Jean Haritschelhar zen eta bera izan zen tesiaren zuzendaria, eta bera izan zuen

“Kontuan izan behar dugu

Zuberoa eta Bizkaia

Euskal Herriaren

bazterretan daudela eta

normala da galtzaile

nagusiak izatea”

alboan euskara batuari buruzko liburu Baionan aurkeztu zuenean.

Zure azken lanaren izenburua *Euskara batua. Ezina ekinez egina* da. Zer adierazi nahi izan duzu horrekin?

Oso berandu iritsi zaigu euskararen batasun hori. Alderatzen badugu euskararen inguruko hizkuntzekin, gaztelaniaren batasuna XIII. mendean gertatu zen; frantsesarena XVI. mendean, eta guk 1968 arte-edo itxaron behar izan dugu.

Lau mende. Denbora luzea...

Bai, luzeegia. Nire ustez, bi arrazoi nagusi daude horretarako: batetik, Euskal Herria eta euskaldunok zatituta egon gara, eta bakoitzak bere herrial-

dea eta bere euskalkia izan dituela gogoan, ikusi gabe euskara eta Euskal Herria bere osotasunean. Eta bestetik, euskara ez dela sekula izan hizkuntza ofiziala; guk ez dugu izan eskola bat euskaraz, ez eta Administrazio bat euskaraz, komunikabideak hasi zirenean ere euskara beranduago sartu zen, gure literatura txikia izan da eta, azken batean, euskarak bere alde izan dituen indarrak fraideak, apaizak, idazle gutxi batzuk eta bertsolariak izan dira.

Baina euskara batuaren kezka aspalditik zetorren, ez da hala?

Bai, XVI. mendean Leizarragak hartu zuen agindua Testamentu Berria euskaratzeko, eta bere zailtasun handienetako euskalkien ugaritasun hori izan zen. Berak aurkeztu zuen eredu bat batasuna egiteko, baina ingurukoek ez zuten onartu.

Jantziegia ez al zen Leizarragaren eredu hori?

Eguneroko jarduneko euskararekin loturarik gabea zen, eta horrexegatik utzi zuten alde batera. Harrezkero ere horrela ibili gara. Ahaleginak ugari egon dira, baina ez da lortu euskaldun guztiengana zabaltzea.

Nolanahi ere, Iparraldean XVI. eta XVII. mendeetan egon zen euskara batua egiteko saiakera nahiko sendoa.

Jada XVII. mendean izan zen hori. Eta Axular eta horiek egin zutena, batik bat, Lapurdiko kostaldean egiten zen euskara oinarritzat hartzea izan zen. Nire ustez eredu erabat zuzena zen, Lapurdi erdian dagoelako eta euskaldun guztientzako nahiko erraza delako hango euskara ulertzea. Gainera, garai hartan ekonomikoki goian zegoen, indartsua zen, bertako gizarte euskalduna zen, euskalduna izatearekin lotsatzen ez zena. Gero, ordea, Lapurdi ere beheraldi ekonomikoan sartu zen... Horren ondoren, XVIII. mendeaz geroztik, Gipuzkoan egon zen euskararen indarra, Gipuzkoako idazleentzat Lapurdiko XVII. mendeko euskara hura oso urrun gelditzen zenez, bertako eredu bultzatzen hasi ziren, gehienbat Beterrikoa, Donostia-Tolosa bitartean egiten zen euskara.

Euskara batua egiteko saiakerei garrantzia handia eman diezu zure lanean. Zergatik?

Beharrezkoa delako gure iragan hori ezagutzea. Baina gero oraingo euskara batuarekin sartu naiz. Berrogeita bat urte dira hori egiten hasi zenetik, eta uste dut badela garaia balantzeren bat egiteko.

Eta zer-nolako balantzea da zurea?

Positiboa. Batuari berari, alde txarrik ez diot ikusten; izatekotan, batu hori erabiltzeko moduari ikusten dizkiot alde txarrak: ea zuzen erabiltzen ote dugun, edo behar diren lekuetan erabiltzen dugun. Hori beste kontu bat da.

Euskalki artifizialak ala naturalak

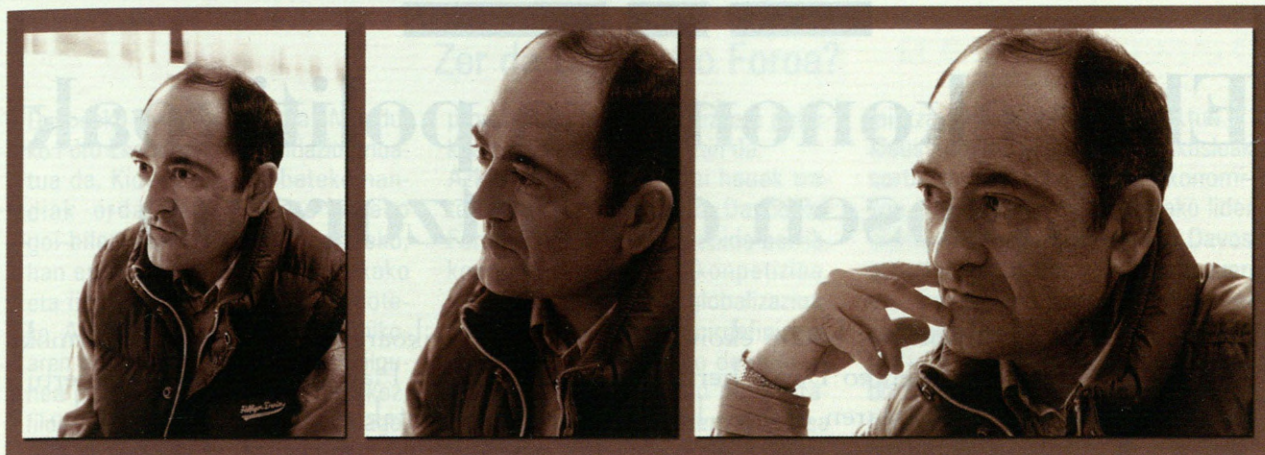
"Jendeak dio euskara batua artifiziala dela eta euskalkiak naturalak. Ez bat eta ez bestea, ez dira zuzenak. Adibidez, Azpeitia eta Azkoitia elkarren ondoan daude eta euskaraz oso diferenteak dira. Hori da eurek, nahita, bata bestearengandik bereiztearren, gure artean ohikoak diren ezinikusi edo lehia horiengatik, hizkuntzak urrundu dituztelako".

Beraz, batua bera egokitzen jotzen duzu?

Bai. Eta beraren sei onura aipatzen ditut liburuan: Bata da euskaldun guztiok batak besteari erraz ulertzen diogula batua jakinez. Bigarren ondorioa da, garai batean euskaraz hitz egin bai, baina gai jasoak, edo laneko gauzak edo horrelakoez jarduteko erdarara jotzen genuela, eta gaur egun euskara bera ere gaitua dagoela horretarako. Hirugarren onura, euskaldun berriak izan dira; euskaldun berriak beti egon izan dira, baina euskara batua dagoenetik ikaragarri hazi da euskaldun berrien kopurua. Laugarren onura euskaldun berriekin, ikastolekin eta gaur egun euskarak ez daukala mugarik; ikusten baditugu euskararen mapa zaharrak, beti txikituz zihoan eremua; gaur egun, ordea, kontrakoa gertatzen da, zabalduz doa euskararen eremua; euskaldunak aurkitzen dituzu Nafarroako Erriberan, Araba osoan, Gipuzkoan, Bizkaian, Erronkarin, Baionan eta baita Euskal Heritik kanpo ere. Bosgarren onura da euskara batuari esker, euskarak berak ere prestigioa irabazi duela. Eta seigarrena da, gaur egun euskara ez dela baserritarren hizkuntza; esan nahi dut, euskara batua egin denetik gure arteko mugak ere baztertu-edo egin direla; gaur egun, erabakiak hartzeko orduan Hegoaldeko Iparraldekoa kontuan hartzen dugu eta alderdi hartakoek ere Hegoaldea kontuan hartzen dute.

Baliteke, baina Iparraldean ez da oraindik euskara baturik.

Badauka. Iparraldekoek ere, Hegoaldekoengana iritsi nahi dutenean, badakite euskara batua erabiltzen. Gertatzen dena da Iparralde berrurako beste eredu bat sortu dutela, berak deitzen dute Iparraldeko batua. Niri egokia iruditzen zait Irulegi Irrati batean edo euren arteko jardunetan, zeren gurea nahiko urrun gelditzen zaie. Kontuan hartu behar dugu guk gaztelaniatik hitz eta esapide mordoa hartzen ditugula. Beharbada zerbait hobetu egin dezake, baina gauzak bere osotasunean iku-

"Batuari berari, alde txarrik ez diot ikusten; izatekotan, batu hori erabiltzeko moduari ikusten dizkiot alde txarrak: ea zuzen erabiltzen ote dugun, edo behar diren lekuetan erabiltzen dugun".

sita uste dut Iparraldeko batu hori egokia dela.

Batua dela-eta, kaltetuena Zuberoa izan al da?

Bai. Eta Bizkaia. Baina kontuan izan behar dugu bi horiek Euskal Herriaren bazterretan daudenak direla, beraietan egiten dela euskararik bereziena, eta normala dela galtzaile nagusiak izatea. Baina nik uste dut haiek ere izan beharko luketela orain artekoa baino protagonismo handiagoa, batez ere Bizkaia: han jende asko bizi da, euskarak badu indarra, eta nik uste dut bizkaitarrek eurek ere badaukatela hor erantzukizun handiagoa euskara batuaren barruan.

Zer dauka txar edo konpondu beharreko egungo euskara batuak?

Batua gizarteratzeko moduan ikusten ditut nik arazoak. Gaur egun asko hobeto dugu, baina duela urte batzuk euskara batu hori non-nahi sartzen genuen, edozein lagunartetan. Ez genituen bereizten eremu erdaldunak eta eremu euskaldunak. Ikastoletan edo gau-eskoletan berdin jokatu dugu Tuteran edo Azpeitian, eta hori ez zen zuzena. Eta eremu euskaldunen barruan ere ez da berdin Azpeitian

edo Barkoxen edo Lekeition erabili behar dugun eredua. Orain arte ez dugu sentiberatasun hori izan. Orain hasi gara, eta pentsatzen dut lortuko dugula oreka.

Azpeitia eta Azkoitiaren artean dauden ezberdintasunak nabarmendu dituz lanean.

Izan ere, batzuetan jendeak dio euskara batua artifiziala dela eta euskalkiak

"Euskaldun berriak beti egon izan dira, baina euskara batua dagoenetik ikaragarri hazi da euskaldun berrien kopurua"

naturalak direla. Eta ez bat eta ez bestea ez dira zuzenak. Euskara batua ez da artifiziala, gehienbat Gipuzkoako euskararen dago oinarritua, beraz, oinarri naturala dauka. Eta beste alde batek, esaten denean euskalkiak direla naturalak, ba, ez beti. Adibidez Azpeitia-Azkoitia herrien kasuan: elkarren ondoan daude eta euskaraz oso diferenteak dira; eta hori da eurek, nahita, bata bestearengandik bereiztearren, gure artean ohikoak diren ezinikusi edo lehia horiengatik, hizkuntzak urrundu dituztelako.

Orduan, zeintzuk dira euskara batuaren erronka nagusiak?

Azken urte hauetan pentsatu izan dugu euskara, batua dela, edo asko jota, euskara batua eta euskalkiak. Ez garelako ohartzen hizkuntza oso zabala dela. Badagoela hor lagunarteko euskara, eta lanbideetako argotak, haur hizkera... Hori guztia kontuan hartu behar dugu. Hizkuntza bere osotasunean sendotu behar dugu. Ez dugu ezer egiten batua indartuta eta beste guztiak bertan behera utzita. Hiztun arruntak hizkuntza eguneroko zereginetarako behar du.

Eta hori nola konpon daiteke?

Era askotara. Adibidez, zenbat arau ematen ari den bolada honetan! Ondo dago arauak ematea euskara batuaren alde, baina nik uste dut hiztunari askatasuna eman behar zaiola, ez dela hainbeste estutu behar arauekin. Orain hasi gara aipatzen hizkuntzarekin gozatu egin behar dela, eta hori da bidea. Nik uste dut hizkuntza komunikatzeko dela, alde batek, eta gozatzeko ere bai, bestetik. Eta hainbeste arau eta neurriekin pentsatzen dut gozamen hori lortzea oso zaila dela. ■

Babeslea: Hernaniko Udala

Hernaniko Udala

Euskararik egokiena, erabiltzen dena
www.hernani.net

Elite ekonomiko-politikoak Davosen du hitzordua

1970az geroztik urtero bezala, botere ekonomikoaren eta politikoaren munduko elitea, irmoki babestuta, Suitzako Alpeetako Davos herri txikian bilduko da. Planetaren eboluzioa aztertu eta bere irizpide kapitalistaren arabera hura kontrolatzeko pistak eta irizpideak adostuko dituzte. Kapitalismoaren alternatiba gisa sortutako erakunde eta mugimendu herrikoiak ere hara bilduko dira, neoliberalismoari erantzutera.

DANIEL UDALAITZ

ENPRESABURUEN, politikoen eta akademikoen arteko 2.000 liderretik gora —erabakia mundu guztian duten liderak— Davosen bilduko dira urtarrilaren amaieran. Alpeetako leku horretatik datorkio izena Davoseko Munduko Foro Ekonomikoari eta duela urte batzuk, foro kapitalista horixe izan zen Brasilgo Porto Alegren jaio zen Munduko Foro Sozialaren iturburu. Porto Alegrekoa Davosekoaren alternatiba sozial gisa eratu zen eta halaber, urtero antolatzen ditu ekintza alternatiboak ikuspegi antikapitalista eta solidariorik, munduko boterearen elite horren eraginari aurre egiteko.

Davos 2006ko gaiak

Davoseko Foroan ere, teorien bederen, munduko pobrezia eta hiesa bide dira gai kezagarrienak. Horregatik-edo, arlo horretan izan dituen porrotak eta bete ez dituen promesak aitoritzera ere iritsi da. Iazko foroak “Erabaki zailetan erantzukizuna bete” zuen leloa eta foroa kezkatuta zegoen politikoak eta enpresaburuak “pobrezia, bakearen eta ingurumena babestearen gai globalei erantzuteko hitza” hausten ari daitezkeelako. Foroak Davosen landu zuen beste dokumentu batean, berriz, honako hau aitortzen du: “Munduari asko falta zaio oraindik helburu garrantzizkoenak lortzeko”.

2005ean, 96 herrialdeetako 2.250 lagunek parte hartu zuten; besteak beste, munduko 500 pertsona aberatsenak bertaratuta ziren. Foroak, berez erantzukizunik ez balu bezala, ohartarazi zuen gobernuena dela erantzun beharra, nahiz eta “funtsezkoa izan enpresaburuek ekintza filantropikoak (!) hedatzea, munduko pobrezia eta eritasunen kontra borrokatzeko”.

2005eko Davoseko Foroan bildutakoek kezka azaldu zuten, uste baitzuten politikoak eta enpresaburuak pobrezia, bakearen eta ingurumena babestearen gai globalei erantzuteko hitza hausten ari daitezkeela.

90eko hamarkadaren bukaeran, Internet eta globalizazioa izan ziren gai nagusi. Hamarkada honetan —betiere Davoseko Foroa fundatu zuen Klaus Schwab-en arabera—, medikuntzako aurrerapenak eta haien gorabehera etikoekiko konexioak gailendu dira, eta terrorismoaren kontua ere ez da desagertuko. Urtarrileko Davoseko Foroko aztergai posibleei dagokienez, Klaus

Schwab fundatzaileak ideia batzuk azaldu zituen joan den irailean, baina oraindik ikusteko dago aurreratu zituen gaiak aztertuko diren. Klaus jaunak 2006ko urtarrileko bileraz galdetu ziotenean, honela erantzun zuen: “Non-dik norako batzuk baditugu; esate baterako, Txinaren eta Indiaren hazkundera, munduaren gobernazioan gertatzen ari diren hutsuneak, oraintsuko NBEko Batzar Nagusian frogatu direnak; terrorismoa ere bai, jakina, eta abar”.

Davoseko Foroaren fundatzailearen aburuz, humanitatearen arazo handiak ezin dira konpondu botere publikoen

Zer da Davoseko Foroa?

Davoseko Foro Ekonomikoa –Munduko Foro Ekonomikoa– fundazio pribatua da. Kideek diru-zenbateko handiak ordaintzen dituzte urteko goi-bilera horretan parte hartzeko, han entzunak izateko eta politikako eta finantzetako handienekin egoteko. Azken buruan, botere ekonomikoaren eta politikoaren elitearen bilgunea da. Botere hori, gaur gaurkoz, filosofia neoliberalaren mende dago, zein, orain arte, eufemismoak alde batera utzita, kapitalismo huts eta gordin gisa ezagutzen baitzen. Zer elitez ari garen ohartzeko, aski da datu honetan erreparatzea: Davosera bertaraten direnen artean, munduko konpainia eta multinazional pisutsuenetako enpresaburuak dira %50. Goi-bileran enpresaburuak, politikak, akademikoak, zientifikoak eta antzekoak biltzen dira. Goi-bileraren jomuga, teoriarik, ez da erabakiak hartzea, ezta akordioetara iristea ere, baizik eta eztabaida sustatzea, eta, batik bat, politikaren eta enpresaren arloetako harremanak bultzatzea. Zenbaitetan, "ideien merkatua" izendatu izan da eta, bestetzetan, enpresen fusiorako, tendentzia sozialak

proiektatzeko edo elkarriketa politikoa sustatzeko parada izan da. Azken urte hauetan, gai hauek tratatu dira besteak beste, Davoseko Foroan: lidergorako norabide berria, kooperazioa eta megakonpetizioa, errekonferentzia globala, globalizazioaren puntu oinarritzaren birdefinizioa, hazkundeaz haratagoko desafioak, munduko ekonomiaren globalizazioa, RDaren (Interneten) gizartea eraikitzen, XXI. menderako lehentasunak, Asiako krisia eta euroaren

jaiotza, globalizazioaren inpaktua. Klaus Schwab ekonomiako irakasleak sortu zuen Munduko Foro Ekonomikoa. 1970az geroztik, Europako lider ekonomiko nagusiak Suitzako Davos mendian urtero biltzea pentsatu zuen eta, orobat, nazioarteko desfizioei aurre egiteko kontinenteko industriaren iniziatiba suspertzea ere bai. Denbora igaro ahala, Europaz harantzago hedatu da fundazioa, eta beste hainbat herrialde ere hartu ditu: besteak beste, Txina, Estatu Batuak, Kolonbia, Argentina eta Brasil.

2001. urtean, Davoseko Foroari erantzute aldera, MFS Munduko Foro Soziala sortu zen Brasilgo Porto Alegre. Eztabaidarako eta proposamenetarako lekua da, bereziki gutxien garatutako herrialdeei begira eraturia. Inperialismoa baztertzeko aldarria egiten du, eta bilgune alternatiboak proposatzen ditu, "globalizazio solidarioa eraikitzeko". Orain artekoan, behin izan ezik, Brasilen egin dituzten bilerak Davoseko Foroaren egun beretan, eta Euskal Herriko mugimendu herrikoiek ere beti hartu dute parte. Salbuespeneko urtea 2003a izan zen: urte horretan, Indian bildu zen foroa.

Friends of the Earth International (Lurraren Nazioarteko Lagunak) taldeko kideak ageri dira argazkian (2003ko urtarrila) protestaka Munduko Foro Ekonomikoko kideak petrolioari buruzko bilera egiten ari diren bitartean.

eta pribatuen arteko aliantzarik gabe, eta honela dio: "Estatu indartsua eta zerbitzu publikoak behar ditugu. Bide horretatik baino ez da erdiesten ekonomia irmoa. Zenbait arlotan, merkatuak ez du behar bezala funtzionatzen, eta hobe da era horretako eremuetan estatuek jardutea, betiere efikazia maximoa garantizatzen badute. Gaur egun, dena dela, botere publikoen eta pribatuen arteko aliantza da noraezekoa. Adibidez, ez gobernuek soilik, ez enpresek soilik, ez GKEek soilik konpon ditzakete osasuna bezalako arazo larriak".

Pobrezia eta hiesa hazten ari dira

Han-hemen egin diren munduko gailurak gailur –Munduko Bankuarena, Munduko Merkataritzako Erakundearena, Nazio Batuen Erakundearena, G-7 taldearena...– bai pobrezia, bai hiesa, hazten doaz etengabe. Horixe erakusten dute datuek. 2005. urtean, 6.464,7

milioi biztanle izatera iritsi da mundua: herrialde aberatsek –Ipar Amerika, Japonia, Europa, Australia eta Zeelanda Berria– 1.211,3 milioi inguru hartzen dituzte. Garabideko herrialdeek –Afrika, Hego Amerika, Karibe eta Asia; Japonia, Melanesia, Mikronesia eta Polinesia kanpo– 5.235,5 milioi inguru eta herrialde pobreenek –garepin gutxiagoko herrialdeak, NBEaren arabera–, beste 759,4 milioi. 6.464 milioi biztanleen artean 3.000

Munduko elite politikoko eta enpresarialak Davosen egingo du "gogoeta", nazioarteko goi-bilera ugariren ondoren ere inoiz iristen ez diren "aterabideez"

milioi lagun eguneko 2 dolar baino gutxiagorekin (1,66 euro) bizi dira, eta herrialde industrializatuak ez dute bideratzen agindutako laguntza –nazioko aberastasunaren %0,7–. Humanitatearen ia erdiak pairatzen duen pobrezia 2015erako erdira murriztea lortu ahal izateko, nahitaezkoa da gizonen eta emakumeen arteko berdintasunera eta osasun erreproduktibora (famiaren planifikazioa barne) heltzea. NBEaren arabera, minutu oro hiltzen da emakume bat munduan, eragotz daitezkeen amatasunaren ondoriozko kausengatik (525.000 bat urteko). Hiesaren birusa duten 40 milioi infektatuen erdia inguru dira emakumeak, zeren, egokitu zaien pobrezia, diskriminazioa eta biolentzia tarteko, berak dira ahulenak. NBE erakundearen datuekin jarraituz, aski da segidako konstatazio hau: 2003an, 5.000 milioi kondoi banatu zituzten herrialde pobreetan, baina, berez, 13.000 milioi dira beharrezko. ■

Bero-beroan

Ibarretxeren posizioaz hitz egin eta idazten da

Urtea hasi eta genero biolentziaren danbatekoa gogorra izan da. Begoña Bohoyoren hilketak eta kasuaren inguruan izandako gora-beherek -epaileak lehen une batean erasotzailea libre utzi izana, erasotua hiru egunez bahitua izana...- erreakzio andana sortu dute, halako beste kasu batzuetan baino gehiago. Urte hasieran eta datak ere agian eman dio berezitasuna, panpin edo kamioien arteko ohiko opari eta jolasen artean gertatu zelako. Eta erantzukizun zehatzak eskatu badira ere, arazoaren sustrai sakonek gaiak denbora beharko duela erakusten dute. Oraindik ere, gizonetako eta emakumezkoen irudiek jasaten duten trataera sexista da arazoaren sustraia: Gabonetako garaia da gizon eta emakumeen rol banaketa hori nola lantzen eta bizi den ispilu argienetakoa. Horiek ere aldatzen ari dira apurka, baina eraso eta hilketek, moztu beharreko sustraiak non diren agertzen dute. Zigorra eta tratamendua beharrezkoa izango dira emakumezkoen hiltzaile eta erasotzaileekiko, baina arazoaren ezaugarriak ikusita, horiek prozesuaren bukaerako adierazleei aurre egiteko neurriak dira; prozesuaren aurreko faseetan behar adina egiten den da ondo aztertu beharrekoa.

BECeko 21eko seinalea

PPk ekin dio Batasunaren BECeko 21eko ekitaldiaren aurkako guduari. Honek seinale bat bihurtu du, jakina; zer esan nahi duen jakiteko datu gehiago ere behar da, baina Anoetakoa bezala, hau ere seinale bilakatuko da.

LUIS JAUREGALITZO / ARGAZKI PRESS

Presoen eskubideak lehen lerroan dira

Jende askok kalera ateratzeko zuen gogoia erakutsi zuen iragan larunbateko manifestazioak. Presoen eskubideak izan ohi dira sarri horretarako aukera, bai presoen eskubideen aldeko borrokagatik, eta baita ere edozelako irtenbide aukerak bera burua agertzen duenean, presoak eta bestelako errepresaliatuen egoera funtsezkoa delako. Batek daki azkenean irtenbide zentzuzkoak bere bidea egiten badu, presoen askatasunaren gaia nola garatuko den, baina ubideren bat eratu beharko da ur horrek bere bidea egin dezan. Zeren eta, nola salduko du Zapateroren Gobernuak gai hori Espainiako iritziz publikoaren aurrean? Azken boladan presoen inguruan mediatan ateratako gaietan bik garrantzi berezia hartu dute: batetik, Fernando Buesaren hilketagatik epaitu eta zigortu duten etakideari, buruzagi sozialistaren familiara hurbiltzeko gutxieneko distantzia jarri zaiola; bestetik, zenbait komunikabidetan -tartean El Pais edo La Clave astekaria- ETaren biktimekiko erantzukizun zibilarren gaia astintzen ari dira. Moda kontua ala klaberik ba ote gaiotan?

Zer da...

Inasmet

Tecnalia fundazioaren barruko zentro teknologiko pribatua da Inasmet eta Donostiako Parke Teknologikoan dauka egoitza. Ikerketako zentro hori, jatorriz, 1962ko Asociación Técnica de Fundidores de Guipúzcoa elkartetik eta haren Laboratorios de Ensayos y Análisis Metalúrgicos azpiegituratik dator. 1975ean, Asociación de Investigación Metalúrgica del País Vasco-Inasmet izena hartu zuen eta 1985ean, Donostiako Igara auzoan kokatu zituen instalazioak. 1996an, berriz, Inasmet Fundazioa izena hartu zuen. Hurrena, 2002. urtean, Donostiako Parke Teknologikoko oraingo instalazio-

ak inauguratu zituen. 2004an, kontratupeko 220 proiektu eta aplikazio pribatu eta publikoetan partizipatu zuen. 111 enpresa izan ziren zentroarekin kontratatu zituztenak, eta, horrez gainera, beste 26 proiektu entitate publikoekin kontzertatuak. Urte horretan bertan, Europako 77 proiektu teknologikotan hartu zuen parte, eta diru-sarrera osoaren %24,5 ekarri zioten (aurreko urtean baino %22,5 gehiago). Ekitaldi horretan, 418.000 euroko emaitza positiboa izan zuen: ehunekoetan adierazita, 2003an baino %35 gehiago.

Daniel Udalaiz

Euskara munduko unibertsitate gehiagotan ikasi ahal izango da

EUSKO JAURLARITZAKO KULTURA SAILAK Europa eta Amerikako bost unibertsitateekin sinatuko du hitzarmena euskara eta euskal kultura irakatsi ahal izateko. Unibertsitateak honakoak dira: Valentziako Unibertsitatea, Berlingo Frei Unibertsitatea (honek Berlingo Humbolt eta Postdameko unibertsitateei zerbitzuak eskaintzen dizkie), Varsoviako Unibertsitatea, Helsinkiko Unibertsitatea eta Mexikoko Unibertsitate Nazionalea. Egitasmo honen aitzindariak Txileko Santiagoko eta Valparaisoko lau unibertsitate eskoletan ematen diren eskola mintegiak dira. 300dik gora ikasle ari dira euskara ikasten eta bi heren baino gehiago ez dira euskal jatorrikoak. Bestalde, Euskal Herrikan kanpo euskara ikasten ari den bi ikasle bat argentinarra da. Eusko Jaurlaritzak Euskara Munduan proiektua (Argentinako Euskal Elkartearen Federazioak egindako eskaintzaren ondorioz sortua) Argentinan jarri zuen abian 1989an eta orain 600 ikasle ari dira euskara ikasten. 40 ikasle hemendik bi urtera irakasle aritzeko ari dira trebatzen.

Tabakoaren legeak euskararen hautsak harrotu ditu

GUSTATU ALA EZ, Espainiako Osasun Ministerioak tabakoaren legea abian jarri du eta ez erretzeko edo erretzeko guneak adierazteko oharrak argitaratu ditu. Ez euskaraz, ez katalanez itzulpen txukunik ez zuten egin lehenengo bertsioan (ikus irudia). Bigarrenean katalanez egoki jarri omen dute, baina euskarazkoa egokiagoa bada ere, ez da zuzena. Dena dela, sarean (Sustatu.com eta Erabili.com), Eusko Jaurlaritzak argitaratutako oharrak aztoratu du jendea. “Hemen erretzea dago” esaldia hobetsi du erretzaileek beren plazera edo bizioa lasai bete dezaketela adierazteko. Itzulpen kaxkarra irizita, bakoitzak bere aportazioak egin ditu sarean: “Hemen erretzea badago”, “Hemen erre liteke”, “Hemen erre daiteke”, “Hemen erretzea ez dago debekatuta”, “Hemen erretzea libre dago”. Gaizki idatzitakoa edo itzultitakoa identifikatzeko ez dirudi hain zaila, baina egokia zein den erabakitzeak, ados jartzeak, behintzat, lanak ematen dizkigu, inondik ere.

Seaskak Ama Eskola irekiko du Baigorri ikasturte berrian

SEASKAK ez du ikastolarik Baigorri (Nafarroa Beherea). Baigorriko, Bidarraiko, Irisarriko, Arrosako eta Ortzaizeko haurrak Ortzaizeko ikastolan elkartzen dira. Aurtengo ikasturtean 90 ikasle dira. Irailetik aurrera, Baigorriko Ama Eskolan 15 haur bilduko dira irakaslearekin. Otsail aldera diru bilketa egingo du Seaskak Ama Eskola gauzatu ahal izateko. Bestalde, Ortzaizeko ikastola handitzeko asmoa ere badu Seaskak.

Bakarrizketa barregarrien lehiaketa

DEBAGUNE ELKARTEAK (Debagoieneko Euskara Elkartearen elkargoa) antolatu du Bakarrizketa barregarrien 1. lehiaketa eta “Barre barra” izena jarri dio. Otsailaren 28a baino lehen entregatu behar du partehartzaileak euskara batuan edo euskalkian idatzitako bakarrizketa. Lan onenaren egileak 300 euroko saria izango du eta bigarren onenak 150 eurokoa.

BAHEA

Emilio Lopez Adan idazle eta analista, ezker abertzalea eta negoziozio prozesuaz *Hika* aldizkarian egindako artikulua luzearen zati bat da honakoa: “Irteera duin eta negoziatua gauzatzen bada, hori izango da elkarriketa eta su-etenen eragin politikoa eta biktimizekiko onarpenak dakarren eragin morala batuz, gehiengo politikoa eta aurreratua erdietsi daitekeelako bai Euskadin bai Espainian. Ondoren, mendekuaren bidea zitala izateaz gain desegokia ere badela, hortaz jabebarazi beharko luke gehiengo honek Estatua. ETaren jardura militarra behin-betiko irtenbide politikoa exijitzen dituen ezker abertzalearen berme gisa jartzen duen edozelako kalkulu faltsua da”.

18/98 auzia Alegriaren deklarazioarekin hasi da

Gara egunkarian jakinarazi zuen bezala, bere militantzia politikoa eta tortura salaketekin ekin zion bere deklarazioari Xabier Alegriak, zigorrik handiena duen auziperatuak (51 urteko espetxe eskaera, besteak beste). Ekin erakundeko militanteen txanda dator oraingoan eta defentsako abokatuaren ustez, epaimahaiari ez zaio horren samurra izango auziperatuei gai politikoez jardutea eragozteko, epaitzen den mamia bera ere guztiz politikoa delako.

Mena jenerala, ispilu bat

Ez da oso sinesgarria Jose Mena jeneral espainiarrak egin duena gertakizun isolatua izatea. Bere pentsamoldea ondo sustraitua dago Espainian eta zeresanik ez armadan. Bere garapena izango zuen armada espainiarrak azken 30 urteotan, baina funtsean armada frankistak zituen balore bertuetan oinarritzen da haientzat sakratuak diren kontuetan, besteak beste Espainiako lurraldearen osotasuna.

Net Hurbil

PELLO ZUBIRIA

Munduko elbarri txiroek diote: “Pikutara errukia!”

Munduko herritarren hamarretik bat minusbaliotasunen batek jota dago. Gaur osasun betean zauden irakurle hori ere izan zintezke bat gehiago, gaitz edo istripuren baten ondorioz edo zahartutakoan. Elbarrituen gehiengo hala ere txiroenen artean bizi da. Ezintasuna eta behar gorria oso lotuta doaz.

TOMAS HERNANDEZ du izena goiko aldeko argazkian borra eskuetan espaloia hautsi nahian ageri den gizonak. Arieria bitxia berea, eserita lanean. Baina zerbaitengatik dihardu horrela: ondo erreparatu badiozu, zangoak falta ditu, ez dakigu jaiotzatik edo istripuren baten ondorioz. Tomas Hernandez gurpil-aulkian dabil-tzan herritarren elkarteak buruzagia da, Nikaraguan, eta agintariak ezinduentza-ko igobideak egiten ez dituztenez, beste herritar batzuekin ari da espaloietan mal-daxka edo arrapala bat egiteko lanean.

Ezinduk Munduaren Gehiengoan, gai honi eskaini dio azken zenbakia *The New Internationalist* hilabetekariak. Dosie-rra egiteko puntua Britainia Handiko ira-kurle batek ipini omen zion aldizkari-ko zuzendariari; bera ere minusbaliatua izaki, irakurle horrek sarritan bere burua-ri galdetzen omen zion ea nola molda-tzen ote ziren herrialde atzeratueta-ko handikapatuak.

Tartean esan behar da *The New Inter-nationalist* aldizkariak “Majority World” kontzeptua erabiltzen duela, guk “Gehiengoaren Mundua” itzuli duguna, hemengo hizkuntz adituek besterik era-bakitzen ez duten bitartean. Zergatik “Majority World”? Batetik, jadanik ez du balio “Hirugarren Mundua” kontzep-tuak, Sobiet Batasunaren inguruan anto-latutako “Bigarren Mundua” suntsitu zenetik. Bestetik, “Garapen Bidean diren Herriak” kontzeptua baino zuzenagoa dirudi “Munduaren Gehiengo” deitza

Asia, Afrika eta Latinoamerikan bizi den gizadiari.

Gauza da —eta honetara dator *The New Internationalist* artikulatuok— ezin-duak eta Munduaren Gehiengo ez dire-la normalean nahasten; gure buruetan ezintasunari buruzko gaiak —minusba-liotasun fisikoak zein mentalak dituzten pertsonenak— herrialde aurreratueta-ko gorabeheretan mamitzen dira. Eta aldiz, munduko jende gehienak bezala ezin-duak ere nagusiki Munduaren Gehien-goan bizi dira.

Jende elbarritua herritarren bataz bestekoa baino pobregoa da mundu osoan, baina hori are larriagoa da herrial-de txiroetan. Nazioarteko erakundeen datuak erabiliz, aldizkariak argitu du Munduaren Gehiengoan ezinduen %82a txirotasunaren marraren azpitik bizi dela. Munduan 600 milioi ezindu bizi badira, horietatik 500 “pobreen arteko pobreenak” direla dio Munduko Bankuak. Dossier honen ardura hartu duen Dinyar Godrej editoreak idatzi duenez, “horien giza eskubide arazo premia-koena bizirik irautea da. Ezinta-sunekin jaiotako haurren heriotza tasa herrialde batzuetan %80raino iristen da, eta inork ez du argitzen haur horiek zer-gatik hil diren”.

Datuetan sartuta, Osasunaren Mun-duko Erakundeak uste du biztanleria osoaren %10k daukala minusbaliotasun-en bat. Baina Munduaren Gehiengoan portzentajea apalagoa omen da: txirotasuna eta prejuizioak elkartzen direnean, horien eragina hilgarria izaten baita ezin-du askorentzako. Bizirik atera diren haur ezindu horien %98a ez da eskolara iris-ten; kopurua beste moduan aztertuta, eskolara ez doazen 115 milioi umeetatik 40 milioi ezinduk dira.

Txirotasunaren zepoan

Jende ezindua edozein gizartetako edo-zein mailatan aurkitzen da, baina kopuru handiei erreparatuz gero begibistakoa da ezintasuna eta pobrezia elkarrekin ezkondata daudela. Eta ororen buru, Munduko Bankuak kalkulatu du mun-duko txiroenen artean %20 pertsona minusbaliatuak direla. Izan ere, ezintasun-en %50 prebenitzeko modukoak dira —zuzenean pobrezia-ri lotuak beraz— eta horien artean %20 malnutrizioak eragi-nak. Adibidez, elikaduran A bitamina gutxiegi hartzeagatik urtean 500.000 haurrek ikusmeneko gaitzak nozitzen ditu, horrek dakarren minusbaliotasuna-rekin. Beren amek iodo urriegi hartze-a-gatik berri- 41 milioi haur daude adimen ezintasunak nozitzeko arriskupean.

Beste elbarritasun iturri agortezina gerra da. Lur gaineko minek eta gerra modernoetan erabiltzen dituzten gaine-rako armek —bala, obus, bonba, misil...— milioika jende utzi dute munduan minusbaliotasun larriekin.

Txiroa eta ezindua izatea maiz txan-pon beraren bi aurpegiak diren bezala, are okerrago biziko da pertsona hori gainera emakume baldin bada. Eskola-ra —gogoratu aurreraxeago eman dugun datu ikaragarria— are gutxiago joan ahal izango da. Emakume ezindu batek

Ezkerreko argazkian Tomas Hernandez minusbaliatua ageri da Managuako karrika bateko espaloi ertza mazokadaz harrotzen. Gorpil-aulki gainean bizi diren elbarriak zerbitzu publikoetara iritsi ahal izan daitezzen horrela borrokatu behar izan dute Nikaraguan. Beren elkartearen aulki gorpildunak beraiek ekoizten dituzte. Lerroon ondoan ageri den herritarrak –Sudango basamortuan egina dago foto hau– are oinarritzakoagoko behar bat erakusten du: mina baten leherketak osorik utzi dion zango bakarraren gainean ibiltzeko makulu bakarra eman diote, eta bestearen ordez makila soil bat darabil. Milioika elbarri bizi da munduan gorpil-aulkirik edo makulurik eskuratu ezinik. Beheko irudian Sierra Leonako gerrak hanka-motz utzi dituen gizon gazteak ikusten dira hondartzan baloi batekin olgetan.

tan dabiltzanek espaloiak gainditu ahal izateko maldaxka edo arrapalak eskatzea ere suerta daiteke iraultzaile.

“Nikaraguan gorpil-aulkitan gabiltzanok ezin gara ibili kalean zuek European zabiltzaten bezala”, deklaratu dio Hernandezek aldizkariari. “Garraibideak ez daude gure beharretara egokituta, espaloietako zintarriak oso altuak dira”. 2003an hasi zuen borroka Cadisca elkar-teak. Hasteko, ezinduentzako igobideak behar ziren 200 puntu izendatu zituzten.

Managuako herriari galdetu eta udal-letxean ez zioten gai honi garrantzirik ematen. Hala ere, norbera bere aldetik espaloiak mugitzen hastea ez zen komeni: 30 dolarreko isuna dago espaloi bat hondatzen duenarentzako. 30 dolar bider 200...

Hasi zuten kanpaina Managuako auzoetan, egunkarietan, telebistan. Jendeak ekintzaileei area eta porlana eskaini zien, unibertsitatean arkitektura ikasten zutenek laguntza teknikoa, eta abar. Udalak keinu txiki bat egin zuen: espaloiak hondatzeagatik ez ziela isunik ezarriko. Baina dirulaguntzarik ez: atzerriko erakundeekin eta jende esku-zabalak emandako zimentarekin moldatu behar izan zuten Hernandez eta bere lagunek Managuako erakunde publikoen aurrean (udal zerbitzuak, eskolak, kiroldegia, elizak...) 200 arrapala egiteko. Arrakasta ikusita, orain udalak agindu die beste 400 gehiago egingo dituela.

Besteen artean, aldarrikapen dotore hau dauka elbarrituen mugimenduak: “Stuff pity!”, “Pikutara errukia!”. ■

beste emakume “normal” batek baino bi edo hiru halako aukera dauzka bortxa fisiko edo sexuzkoak jasateko.

Indiako Orissa estatuan egindako ikerketa baten nabarmendu zen emakume eta neska minusbaliatuen %100a etxean jo egiten zutela, ezintasun intelektualak dituzten emakumeen %25 bortxatu egin dutela eta %6a esterilizatu. Urtero 20 milioi emakume geratzen da minusbaliaturik munduan erditzean gertatutako arazoan ondorioz; hauek ia denak Munduaren Gehiengoan gertatzen dira. Eta ezin ahaztu Afrikan 100 milioitik gora emakumek sexu-organotako mutilazioagatik ezintasun ikeragariak dituztela.

Gizaseme edo andre izan, pertsona minusbaliadunek sendatzeko aukera urriak dituzte herrialde txiroetan, eta errehabilitatzekoak berdin. Munduaren Gehiengoan %2k besterik ez dauka errehabilitazio zerbitzuren bat eskueran. Datu laggarri bat: munduan badira 20 milioi pertsona gorpil-aulki bat behar eta

eskuratu ezin dutenak. Pentsa zenbat milioika dabiltzan aulki desegoki eta traktatsen gainean.

Baina herrialde horietan ere –hori da *The New Internationalist* aldizkariak jaso dituen lekukotasunek erakusten dutena– herritar ezinduen eskubideen aldeko mugimenduak badira. Munduko mugimendu nagusiak herrialde aberatsetan daude indartsuen, baina hauetako askok harremanak dituzte Hegoaldekoekin. Internet bidez ezagutu daitezke horietako asko. Bi aipatzearen, International Disability Alliance-k mundukoitsu, gor eta bestelako ezinduen federazioak biltzen ditu, eta Disabled People's International erakundeak mundu osoan zabal-dutako mugimendu handi izan nahi du. Albiste eta dokumentazio asko dago munduan minusbaliatuek sutan dituzten borrokez.

Horietako bat Tomas Hernandezek Managuan piztu duena: “Revolución Sandinista” egin zuen herrian, orain “Revolución Rampista”. Gorpil-aulkie-

<http://www.argia.com/nethurbil> helbidean, gai honi buruzko informazio gehiago eta Interneteko loturak.

Zure gorputzak 8 orduko atseden behar du.
Zure begiek 24 orduko lasaitasuna.

Zure lasaitasuna da garrantzitsua. Horregatik, **MultiOpticasen** gure produktu eta zerbitzu bakoitzean kalitate eta garrantiarik handiena emateko konpromisoa hartu dugu. Izan ere, nahiko genuke zu gustura egotea Espainiako optika-sarerik handieneko – **MultiOpticas** – profesionalengan konfiantza izan duzulako

ZINKUNEGI
MULTIOPTICAS
ZERBITZU OPTIKOETAN 1a
Hernani, 4 - DONOSTIA

Udazkenean ospea

R

ose Lee Parks 2005eko urriaren 25ean hil zen, laurogei urte baino gehiago bizi ondoren. Hemen, gutxi batzuk ezagutuko zuten, baina 1955eko abenduan ospetsu egin zen, gerora arrakasta handia hartuko zuen ekintza xume bezain eraginkorraren protagonista izan zelako hedabideetan: egun osoa lan egin ondoren, etxerako bueltan autobusa hartu, eta libre zegoen eserlekuan eseri zen. Baina eserlekua azal txuriko pertsonentzat gorde behar zenez, WASP batek handik altxatzeko agindu zion. Ezetz erantzun zion emakume beltzak. Gogaituta omen zegoen Rose, ez bakarrik lanak eragindako nekeaz, umilazio eta zentzugabekeriari darion arrazakeriaz baino. Bere lekua gizonezko txuri harroputz hari ez ziola utziko erakustean, WASP horrek salatuko zuela iragarri zion, eta baietz, hori egin zezakeela erantzun Rosek. Ondoren, atxiloketa, epaiketa eta abar. Baina azkenean garaipena. Martín Luther Kingen onarpen, arrakasta...

Ordurako ordean Rosek bazezkieen bera ez zela lehena izan, beste bik ere —biak beltzak, biak emakumeak— keinu bera izan zutela hila-bete batzuk lehenago: Claudette Colvin, lehena, Mary Louise Smith bigarrena. Eta biek pairatu kartzela, isuna... Zergatik, bada, Rose ikur bihurtu, eta besteak ezta zirenik jakin ere? Agian Rose edadeko emakume apain, jostun langilea, isil eta mulata izanik, Claudette baino errazago "saltzeko" irudia zelako? Claudette beltz beltza, eta gazte ausarta, oso pobrea eta oso gazterik haurdun geratutako ezkongabeko ama izanik, ez zen "salgarria". Claudette oraindik bizirik omen, eta penaz azaldu berri du Rosek ez zuela inoiz ere aipatu bera ez zela lehena izan urrats hau ematerakoan.

2005eko udazkenean, Albert Einstein zientzi gizonaren inguruan ihardunaldiak ospatu dira gure herrian. Fisikaz ezer gutxi dakit, baina erlatibitatearen teoria omen bere aurkikuntzarik ezagun eta ospatuena. Teoria hori guztiz berea ote denaren zalantzak ekartzen dituen

DANI BLANCO

datuak irakurri nituen duela hilabete batzuk: Mileva Marit, jugoslaviarra, 1896an Albertekin batera ikasi eta bere bikote-kidea izan zen. Lehen hilabetetako maitasun eta une goxoak infernu bilakatu omen ziren Mileva-rentzat elkarbizitza aurrera joan ahala, baita zientzian eginiko lana dela-eta ere. Luze joango litzateke Albertek Mileva nola tratatzen zuen azalduko litzuketen pasadizo mingarriak hona ekartzea, baina goikoaren hariatorren bat bai: 1954an argitaratutako jatorriko agiriak Einstein-Marit sinadura zera-maten —*Annalen der Physik* aldizkarian hiru argitaratu omen ziren, eta horietako batek hain ospetsu egin den teoria hori ekarri zuen— eta aditu batzuek diotenez Milevarengandik banatu ondoren ez zuen Albertek beste lan arrakastaturik edo asmakizun distiratsurik ekarri. Aditu batek baino gehiagok zera dio: edo Milevaren lana edo, gutxienez biek parte hartutakoa izan zela erlatibitatearen teoria hori. 1914an banatu zirenean sinatutako itunean, ba omen zen "bien arteko aurkikuntzaren" inguruko klausularik.

2005eko udazkenean, Mugimendu Kooperatibistaren "sortzaileei" egin die aintzatespenik ere Foru Aldundiak. Hedabideek lau edo bosten izenak besterik ez aipatzeak harritu nau: duela berrogeita hamar urte Union Zerrajeratik —batez ere—

2005eko udazkenean, Mugimendu

Kooperatibistaren 'sortzaileei' egin

die aintzatespenik ere Foru

Aldundiak. Hedabideek lau edo

bosten izenak besterik ez aipatzeak

harritu nau: duela berrogeita hamar

urte Union Zerrajeratik —batez ere—

Ulgor berrira, azken honetan

lehengo fabrikan baino soldata

urriagoa jasoko zuela jakinda ere,

langile multzotxoa joan zela aditu

izan dut beti —lehenengo estufa,

sukalde eta abarrak bost horiek

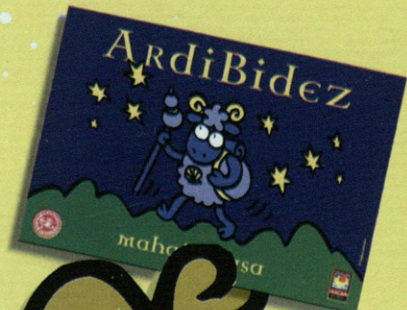
bakarrik ez zituzten, bada, egingo!—

Ulgor berrira, azken honetan lehengo fabrikan baino soldata urriagoa jasoko zuela jakinda ere, langile multzotxoa joan zela aditu izan dut beti —lehenengo estufa, sukalde eta abarrak bost horiek bakarrik ez zituzten, bada, egingo!—. Ospakizunetan ez naiz izan, baina omendutako batek ilusioz beteriko "multzoko" beste haiek ere gogora ekarri zituela esan dit lagun batek, besterik ez bada, Mikel Laboak Brechten poema kantatuz ekartzen duen modura.

Gaztea nintzela entzun nuen kanta hori lehen aldiz: *Langile baten galderak liburu baten aurrean* eta Mikel kantariak, hasiera-hasieratik garbi utzi zuen hitzak bereak ez, baina Bertolt Brechtenak zirela. Hala ote? ■

* 7 urtetik gorakoentzat.

38
€

Prezioa

36
€

Harpidedun prezioa

Hartu zure ardi erromesa
eta ibilbidea jarraituz...
segi Jakue bidean beeeeera.

ArdiBidez

mahai jolasa

ESKAERAK: Tel. 943 371 545 • www.argia.com • denda@argia.com

TXITXARDIN BELTXA

Oria Etorbidea, 12

☎ 37 03 04

001601